

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra genderových studií

Bc. Linda Prokešová

**Transmisogynie a sexismus ve veřejném
prostoru**

Transmisogyny and sexism in public space

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Doc. Věra Sokolová, Ph.D.**

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 6. května 2016

Linda Prokešová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla především poděkovat vedoucí mé diplomové práce Doc. Věře Sokolové, Ph.D. za cenné rady, diskuze a připomínky k práci. Dále patří velký dík Mgr. Marii Vrbové, mé rodině a blízkým, kteří mě po celou dobu psaní práce podporovali_y a byli_y mi oporou. Nakonec bych ráda poděkovala všem komunikačním partnerům a partnerkám za jejich ochotu podílet se na mém výzkumu.

ABSTRAKT	6
1. ÚVOD.....	7
2. TEORETICKÁ ČÁST	10
2.1. Vymezení základních pojmů a konceptů	10
2.2. Sexismus	15
2.2.1. Definice a historický vývoj pojmu.....	16
2.2.2. (Trans)misogynie	18
2.2.3. Mýtus krásy.....	21
2.2.4. Genderové stereotypy a genderová identita.....	24
2.3. Prostor a heteronormativita.....	26
2.3.1. Veřejný prostor	26
2.3.2. Institucionalizace heteronormativity.....	29
2.3.3. Judith Butler a teorie performativity.....	30
2.3.3.1. Subverze	31
2.4. Sexualita jako regulační mechanismus	33
2.4.1. Stigmatizace.....	33
2.4.2. Konstrukce sexuality a politika studu.....	36
2.4.3. Vyjednávání identity.....	38
2.4.4. Kolektivní identita a politika uznání.....	40
2.5. Konceptualizace transsexuality.....	42
2.5.1. Medicínský diskurz transsexuality a jeho historický vývoj.....	44
2.5.2. Úskalí pojmání transsexuality v rámci českého medicínského diskurzu.....	46
2.5.3. Právní a sociální postavení translidí v ČR.....	47
2.5.4. Problematické oblasti práva na zdraví translidí v ČR.....	49
2.6. Agentnost a zkušenost	52
3. EMPIRICKÁ ČÁST	55
3.1. Metodologie	55
3.1.1. Charakteristika výzkumu	56
3.1.2. Pozicionalita.....	59
3.2. Příprava a realizace rozhovoru	60
3.3. Struktura rozhovoru	63
3.4. Profil komunikačních partnerů a partnerek	65
3.5. Analýza zjištěných dat	66
3.5.1. Prostor.....	66
3.5.1.1. prolínání veřejného a privátního prostoru	66
3.5.1.2. veřejné toalety jako nástroj sociální kontroly.....	68
3.5.1.3. komfort a bezpečí	70

3.5.2.	Strach	73
3.5.2.1.	z mužského násilí	73
3.5.2.2.	z heteronormativního prostoru	77
3.5.3.	Násilí	79
3.5.3.1.	nonverbální	79
3.5.3.2.	verbální	81
3.5.3.3.	fyzické a sexuální násilí	88
3.5.3.4.	násilí ve veřejných institucích	91
3.5.4.	Sexismus a misogynie	94
3.5.4.1.	sexistická reklama	95
3.5.4.2.	internalizovaná misogynie a trans-hierarchie	98
3.5.5.	Estetika těla	100
3.5.5.1.	tělo a tělesnost	100
3.5.5.2.	ženský ideál krásy	102
3.5.5.3.	mužský ideál krásy	106
3.5.5.4.	transvestitismus	109
3.5.6.	Genderové stereotypy	112
3.5.6.1.	spoluutvářené komunikačními partnery a partnerkami	112
3.5.6.2.	příkladnost	115
3.6.	Shrnutí	117
4.	Závěr	119
	Bibliografie	122
	Přílohy	129

ABSTRAKT

Diplomová práce se zaměřuje na interpretaci zkušenosti trans lidí s pohybem v heteronormativním veřejném prostoru. Empirická část byla realizována pomocí polostrukturovaných rozhovorů. V rámci této části diplomové práce mě především zajímají vlastní zkušenosti a prožitky komunikačních partnerů a partnerek s projevy fyzického a verbálního násilí, vnímání sexismu a sexistické reklamy, vnímání genderových stereotypů a jejich osobní pocity bezpečí a strachu při pohybu ve veřejném prostoru. V teoretické části vymezuji hlavní pojmy a koncepty, které slouží jako opěrné body mé práce. Věnuji se otázce heteronormativity a jejího vlivu na vyjednávání neheterosexuálních identit v určitém prostoru a pracuji s konceptem sexuality jakožto s regulačním a kontrolním mechanismem společnosti. Dále představím konceptualizaci transsexuality v českém medicínském a sociálně-právním diskurzu a uvedu limity medicínského pojetí transsexuality z genderové perspektivy.

ABSTRACT

This thesis focuses on the interpretation of trans people's experience in heteronormative public space. The empirical part was realized through semi-structured interviews. This part examines communicative partners' actual experience with displays of physical and verbal abuse, their perception of sexism, sexist advertising and the current beauty ideal, together with their personal feelings of safety or anxiety in the public space. The theoretical part defines basic terms and concepts on which the work is based. I deal with the question of heteronormativity and its impact on negotiation of non-heterosexual identities in a given space. I work with the concept of sexuality as a regulatory and supervisory mechanism of the society. Further on, I explain the conceptualization of transsexuality in the Czech medical and socio-legal discourse and introduce the limits posed by medicinal conception of transsexuality from the gender perspective.

Klíčová slova: misogynie, transmisogynie, sexismus, transsexualita, heteronormativita, zkušenost, veřejný prostor, gender, stigmatizace, násilí

Key words: misogyny, transmisogyny, sexism, transsexuality, heteronormativity, experience, public space, gender, stigmatization, violence

1. ÚVOD

Tématem sexismu, sexistické reklamy a souvisejících genderových stereotypů jsem se začala zabývat již na střední škole. Prvním seznámením se sexistickou reklamou bylo v rámci multikulturní výchovy, kde jsem vyráběla koláž na tehdejší televizní reklamu na alkoholický nápoj *Fernet Stock*¹. Uvědomila jsem si, jak je sexistická reklama ponižující a nebezpečná, a že je důležité vést o sexismu a neustále reprodukováných genderových stereotypech veřejnou diskuzi. Každý rok se také účastním soutěže Sexistické prasátečko², kam posílám nominace nebo hlasuji pro nejvíce sexistickou reklamu za uplynulý rok. V roce 2015 se má nominace reklamy *Darling Cabaretu* stala absolutním vítězem u diváků i u odborné poroty.³ Také mě zajímá koncept současného ideálu krásy a jeho významný vliv na společnost. Já osobně jsem se tímto tématem začala více zabývat právě v období, kdy moje blízká přítelkyně, bývalá sportovkyně, onemocněla mentální anorexií a bulimií. Otázka ideálu krásy není hlavním zkoumaným konceptem této práce, ale v mém výzkumu se objevuje, tudíž je dle mého názoru důležité se o něm zmínit. Téma sexismu a genderových stereotypů jsem tedy chtěla zpracovat na základně vlastních zkušeností a z vlastního zájmu o tuto problematiku, která mě každodenně obklopuje. Je také nutné podotknout, že sexismus se netýká pouze žen, ale v současné době zasahuje ve velké míře i mužskou populaci.

K tématu transsexuality a transmisogynie jsem se však dostala až po delším zvažování. Na konci prvního ročníku jsem se od svých rodičů dozvěděla, že moji prarodiče z otcovy strany bojovali za ženská práva v tehdejší Československu a to především za lepší postavení venkovských žen. Motivovala mě především snaha dozvědět se něco bližšího o mé rodině a představit téma, které přede mnou ještě nikdo nezpracoval. Po prostudování dostupné literatury a publikační činnosti mých prarodičů jsem však usoudila, že by toto téma bylo na vypracování diplomové práce velmi časově i finančně náročné. Jako druhé téma, o kterém jsem přemýšlela, byla transsexualita. Během kurzu *Politika identity a konstrukce sexuality* na katedře genderových studií FHS mě toto téma velmi zaujalo a to z toho důvodu, že mi neustále otvíralo nové otázky ohledně genderové identity a heteronormativního uspořádání společnosti. Zhlédla jsem několik dokumentů a utvrdila jsem se v tom, že chci psát o transsexualitě, která je v českém prostředí nepochopená nebo stále označovaná jako

¹ Reklama dostupná z: [<http://fernetstock.cz/block/historyItem/14>].

² Více informací na: [<http://prasatecko.cz/>].

³ Mé vyjádření dostupné z: [<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1614264-sexisticke-prasatecko-ziskal-eroticky-kabaret-znechutila-i-univerzita-a-ods>].

deviantní. K tématu transmisogynie a sexismu mě přivedl dokument americké zpěvačky Laury Jane Grace z mé oblíbené hardcorepunkové kapely Against Me!. Nazývá se *True trans*⁴, je rozložen do deseti cca osmi minutových částí a vystupují v ní přátelé zpěvačky a známí trans aktivisté/ky. Laura, která sama prošla coming outem v roce 2012, s nimi vede rozhovory na deset témat - Growing up (vyrůstání), Gender dysphoria (genderová dysforie), Finding trans (hledání trans), Not alone (nejsi sám), Coming out, Transitioning (tranzice), Resilience (psychická odolnost), Relationships (vztahy), Transparenting (trans rodičovství). Nejvíc mě zaujala část s názvem *Resilience*, kde translidé, a to především transženy, mluví o vnímání jejich pohybu ve veřejného prostoru, pocitu bezpečí a strachu, sexuálním i jiném druhu obtěžování, fyzickém násilí, feminismu, misogynistické a sexistické kultuře a o vnímání mužského privilegia před změnou pohlaví. Po návštěvě koncertu kapely Against Me!, který ve mně zanechal mnoho emocí, jsem se rozhodla, že propojím výše uvedená témata s tématem transsexuality, s konceptem sexismu, genderových stereotypů a ideálu krásy a provedu rozhovory s několika translidmi⁵ z českého prostředí. Cílem mé práce je přiblížit každodenní život translidí veřejnosti a předat hlas těm, kteří jsou v heteronormativní společnosti zneviditelňováni a diskriminováni.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. V první kapitole teoretické části vymezují základní pojmy a koncepty jako je heteronormativita, transmisogynie, homofobie a transfobie, se kterými v diplomové práci pracuji. Nastihnuji jejich historický kontext a uvádím různá úskalí, které mohou při jejich používání nastat. Poté přecházím ke druhé kapitole, ke konceptu sexismu, kde nastihnuji jeho historický vývoj a představuji pojem transmisogynie, jenž vychází ze sexismu. Poprvé ho použila transfeministka Julia Serano, která se především zabývá diskriminací a misogynií vůči transženám. Tento pojem není však v české literatuře explicitně užíván, i když se můžeme dočíst o rozdílech v diskriminaci vůči transmužům a transženám. Se sexismem spojuji ideál (mýtus) krásy, kterým se zabývá především Naomi Wolf. Zajímá mě důležitost estetiky a vzhledu těla, která je zásadním aspektem pro uznání trans osob v heteronormativní společnosti. Další kapitola se zabývá prostorem a zmíněnou heteronormativitou. Pracuji s prostorem, který je heteronormativně uspořádán, kde se trans identita vyjednává a dochází k jejímu formování a uznání. Heteronormativitou a geografii sexualit se u nás zabývá Michal Pitoňák, který zkoumal, jak

⁴ Dostupné z:

[<https://www.youtube.com/watch?v=yKCIWuFB3vE&list=PLmK3amy7CGfGtIX6nnO6P3e9kAbX66opm>].

⁵ Rozhodla jsem se, že ve své práci budu používat pojem *translidé*. Chápu ho a pracuji s ním stejně jako Dita Jahodová (2011), jako s pojmem nemedicínským, zastřešující lidi, kteří se identifikují jako transsexuální, transgender či jinak vybočují z binárního pojetí genderu a pohlaví.

neheterosexuální (LGB) lidé vnímají určitě prostory. Ze zahraničních autorek je to pak Gill Valentine, která zkoumala design veřejného prostoru a geografii strachu žen. Na to navazují kapitoly o teorii performativity a možnosti subverze genderu, kterou představila Judith Butler a obohacují je o poznání J. Halberstam, která se zabývala performativitou a subverzí maskulinity (drag kings). Další kapitola se pak týká pojetím sexuality jako regulačního a kontrolního mechanismu. Představují politiku stigmatizace a studii zpracovanou E. Goffmanem a M. Warnerem, kteří se věnují tématu stigmatizace identit, regulace a kontrole jejich sexuálního chování. Stigmatizovaná je nejčastěji určitá skupina/komunita (homosexuálové, etnické menšiny, translidé), která sdílí stejnou identitu. Kolektivní identitou a jejím uznáním se zabýval teoretik multikulturalismu Charles Taylor. Jeho teorie byla však několika autory, jako je například J. Habermas či N. Fraser, podrobena ostré kritice. V předposlední kapitole se zabývám konceptualizací transsexuality a medicínsko-legislativním diskurzem v ČR. Nastiňuji historický exkurz do formování a utváření transsexuality jako lékařské diagnózy, v jejíž ustavování získala nejvyšší moc sexuologie. Na toto téma napsala práci Dita Jahodová, která se zabývala konceptualizací transsexuality v medicínském a dokumentárním diskurzu po roce 1989. V této kapitole představuji medicínský přístup k transsexualitě, jeho významná úskalí a nedostatky, které jsou považovány translidmi za problematické. Poslední kapitolou teoretické části je agentnost a zkušenost, kde zkušenost chápu podobně jako Joan Scott, která jí nepovažuje za důkaznou, ale za konstruovanou a závislou na různých diskurzech. Zkušenost a její interpretace může být nástrojem jednání diskriminovaných či potlačovaných subjektů ke změně společenského řádu.

V druhé, empirické části, představuji metodologii, kterou jsem pro výzkum využila, reflexi své pozicionality, průběh přípravy a realizaci výzkumu. Dále uvádím profil svých komunikačních partnerů a partnerek a provádím pomocí šesti kategorií analýzu zjištěných dat. V analýze jsem se zaměřila na následující výzkumné otázky: *jak vnímají translidé heteronormativní prostor? S jakými projevy násilí se translidé nejčastěji setkávají? Jak vnímají sexismus a genderové stereotypy?*

Zkušenosti translidí, na rozdíl od zkušeností příslušníků a příslušnic LGB komunity, nejsou tolik prozkoumané a není jim věnovaná taková pozornost. Většinou se setkáme s kvantitativním výzkumem, který je zaměřený na celou LGBT komunitu, kde se však o trans komunitě příliš nedozvíme, nebo spíše jen v obecném měřítku. Výzkumy z velké části mapují formy diskriminace a násilí, se kterými se LGBT komunita dennodenně setkává. Já

se rozhodla, že provedu výzkum kvalitativní, který obohacuje téma jako je násilí a diskriminace o zkušenosti s pohybem ve veřejném prostoru, se sexismem a s vnímáním normativního pojetí těla.

2. TEORETICKÁ ČÁST

2.1. Vymezení základních pojmů a konceptů

V první kapitole bych ráda vymezila základní pojmy a koncepty, o které se budu ve své práci opírat a dále s nimi pracovat. Představím pojmy heteronormativita, heterosexuality, cissexismus, homofobie a transfobie, které na sebe navzájem navazují.

Termín **heteronormativita** byl poprvé použit Michaellem Warnerem⁶ v jedné z prvních prací o teorii queer: *Introduction: Fear of Queer planet* (1991). Ve své práci poukázal na pojmání heterosexuality jako normativní sexuality odkazující k přirozenému stavu, tzn. k sexuální přitažlivosti mezi osobami opačného pohlaví s možností reprodukce. Heteronormativitu lze tedy chápat jako „*společenský regulační rámec, produkující binární dělbu pohlaví, normalizující touhu mezi muži a ženami, který marginalizuje ostatní sexuality jako odlišné a deviantní*“ (Gregory et al. 2009 in Pitoňák: 28). O heteronormativitě je tak možné mluvit jako o společenské struktuře závislé na (re)produkci či (re)konstrukci jednotlivci. Je to norma, která je součástí preteoretického vědění, a je proto u každého člověka automaticky předpokládána (Sherry 2004 in Pitoňák 2013: 30). Důsledkem toho je obecná neviditelnost neheterosexuálních identit, protože vědění s nimi spojené není součástí obecného, ale specifického vědění. U určitého procenta neheterosexuálů dochází k internalizaci heteronormativní identity. (Pitoňák 2013). Gender a společensky akceptovaná a normalizovaná sexualita se stávají klíčovými kategoriemi pro pochopení níže uvedených konceptů.

Šmausová argumentuje, že dělení společnosti na muže a ženy splňuje praktickou pořádkovou funkci, jedná se však o hrubé zjednodušení o tzv. *misplaced concreteness*, neexistuje ontický rod ani homogenní mužská nebo ženská identita (Šmausová 2002: 15). Ontický rozdíl mezi ženou a mužem se tradičně pokládá za neměnný a přirozený. Degler (1990) uvádí, že biologické teorie se snažily zdůrazňovat a determinovat rozdíly (morfologické, hormonální a genetické) v chování mužů a žen (Degler 1990 in Šmausová

⁶ Kořeny konceptu sahají k práci Gayle Rubin zmiňující "pohlavní" či "genderový systém" (Warner 1991).

2002: 16). Sociální vědy proti této biologické extrapolaci pohlavních rozdílů do společenských věd vznesly námitku, že to nejsou přírodní znaky (pohlaví, sex), ale „specifická socializace k mužským a ženským rolím, která vede k rodovým rozdílům v chování (gender)“ (tamtéž). Socializace a výchova hraje významnou roli, v jejíž rámci se ženy učí být “ dokonalými“ ženami a muži se učí být “ dokonalými muži“. Tyto genderové role sice nejsou vrozené, ale během života se stávají jakousi druhou přirozeností (Šmausová 2002). K takto očekávaným “ ideálním“ genderovým rolím patří i “ideální“ sexualita - heterosexuality, která vychází ze vzájemného propojení ženy a muže.

Heterosexualita je společensky oceňovanou (a vštěpovanou) sexualitou a stojí hierarchicky nad všemi ostatními, které jsou považovány za odchylku (Smetáčková; Braun 2009: 18). Beck (1986) však tvrdí, že v současnosti už společnost nemá zájem o bipolární genderové identity a rozpouští struktury, na kterých se individua dosud mohla normativně podílet (Beck 1986 in Šmausová 2004: 1). V zájmu potřeby si tak tvoří tzv. *kolážované identity*, poskládané z mužských a ženských vlastností. Slábne také normativní sexualita, která se už neodvolává na nutnost přirozené reprodukce (tamtéž).

Zatímco stejnopohlavní láska a sex byly vystaveny intenzivnímu historickému bádání, heterosexuality nebyla zpochybňována a tématizována, stala se normou. Netématizování a nekritické hodnocení obecně ustanovených norem, jako je heterosexuality či bílá barva pleti, nazývá Katz (2002: 231) *konceptním* či *konceptuálním imperialismem*. Ignorováním studia heterosexuality a jeho historických proměn se analytikové a analytičky podíleli na nadřazování heterosexuality jako té normální a přirozené na úkor toho, co je „abnormální“, „nepřirozené“ a stigmatizované.⁷ Katz (2002: 235) tento heterosexuální separatismus nazývá „erotickým apartheidem“, který naučeně segregoval osoby sexuálně normální od těch sexuálně „perverzních“ (Katz 2002: 235). Takovéto schvalování normy vedlo k její dominantní pozici a stala se tak nezpochybnitelnou.

Termín a myšlenka heterosexuality (i homosexuality, viz Ondrisová 2002) se datuje až ke konci 19. a začátku 20. století (Katz 2002: 231). První dochovaný záznam slova „heterosexuál“ (v Americe) najdeme v článku psychologa Jamese G. Kiernana, který vyšel v lékařském časopise roku 1892. Jeho popis heterosexuála je však normativnímu pojetí hodně vzdálený – Kiernan uvádí, že se heterosexuálové vyznačovali duševní nemocí -

⁷ Stigmatizace sexuálních identit je jednou z dalších kapitol, blíže se o ní tedy zmíním níže.

„psychickým hermafroditismem“ a symptomem „náklonosti k oběma pohlavím“ (Katz 2002: 234). Kiernan „normální sexuály“ implicitně definoval jedolitou nákloností k opačnému pohlaví a cílem se reprodukovat, nebyli však stále explicitně pojmenováni (tamtéž). Ještě roku 1901 byla heterosexuality v Dorlandovo lékařském slovníku definována jako „abnormální či zvrácené choutky na osobu opačného pohlaví“, ne jen za účelem plození dětí (Dorland 1901 in Sokolová: 7).

Není zcela jasné, kdy a jak se pojem **homofobie** objevil v psychologické terminologii, ale pravděpodobně k tomu došlo v psychoanalytickém prostředí, a to již v době před první světovou válkou (Pechová 2007). V soudobém výzkumu použil roku 1972 psycholog George Weinberg poprvé pojem *homofobie* ve svém textu *Society and healthy homosexual*, kterým původně označil iracionální strach, nenávist a odsuzování homosexuálně orientovaných osob (Ondrisová 2002: 31). Výzkum a pojmenování předsudků vůči homosexualitě a homosexuálně zaměřeným lidem a s tím spojených sociálních problémů nebyly tehdy nové, ale Weinberg byl první, jehož termín se uchytí a rozšířil. Dnes najdeme v literatuře různé definice. Uvedla bych definici Smetáčkové (2009: 9), která definuje homofobii⁸ jako „obavu z homosexuality a homosexuálních osob, která může vést k pocitům odporu, nepřátelství až nenávisti a může se stát základem pro odmítající, zesměšňující a ubližující chování vůči homosexuálním lidem nebo vůči lidem, u kterých je homosexualita předpokládána“. Agentura Evropské unie pro základní práva (European Union Agency for Fundamental Rights, dále jen FRA) definuje homofobii jako „iracionální strach a odpor k homosexualitě, lesbám, gayům a bisexuálům (LGB) na základě předsudků“ (FRA 2009: 28). Podle usnesení Evropského parlamentu „*O homofobii v Evropě*“ lze homofobii definovat jako „iracionální strach a odpor vůči homosexualitě a lesbicky, homosexuálně, bisexuálně a transsexuálně orientovaným osobám, založený na předsudcích podobných rasismu, xenofobii, antisemitismu a sexismu“.⁹

⁸ Smetáčková (2009) uvádí, že homofobie má dvě formy: za první je to negativní postoj vůči lidem, kteří projeví svoji homosexualitu, bisexualitu, transsexualitu a za druhé je to negativní postoj vůči lidem, kteří se odlišují svých vzhledem či chováním od tradičních představ o „správných“ ženách a mužích, a jsou proto považováni za homosexuální a za gaye a lesby. V souvislosti zejména s menšinovými sexuálními orientacemi a jejich nositeli (lesbami, gayi, bisexuály, translidmi...) panuje ve společnosti řada předsudků. Ty představují generalizované názory o lidech založené právě na jejich sexuální orientaci či genderové identitě.

⁹ *Homofobie v Evropě*. [online] Usnesení Evropského parlamentu P6_TA(2006)0018, 18. 1. 2006. [citováno 2016-03-15].

V odborném tisku i v populárních médiích se mluví nejčastěji o gay mužích, mnohem méně pak o lesbických ženách. Život transsexuálních lidí sice rovněž přitahuje pozornost, avšak v článcích na toto téma převažuje stále spíše bulvární podtón (Pechová 2007). Z lingvistického hlediska se však tento termín pokládá za nepřesný a nejednoznačný. Pojem homofobie (z řeckých slov *homós* = stejný a *phóbos* = strach, fobie) může být podle Hereka (2004: 9) chápán doslovně jako „strach z člověka“, „strach z mužů“ či „strach ze stejného“. Studie amerických vědců zveřejněná v časopise *Journal of Abnormal Psychology* zkoumala hypotézu, že u části mužských homofobů se projevuje vlastní potlačená homosexualita, s níž nejsou vyrovnáni.¹⁰ Té sice některé případy odpovídají, obecné osobnostní rysy spojené s homofobií však nebyly prokázány (Pechová 2007).

Objevily se také nesouhlasné reakce, které poukazyvaly na to, že konstrukce slova homofobie odkazuje na fobii či na formu duševní poruchy. Například Americká psychologická společnost (APS) citovala výzkumy, kritizující starší definice termínu poukazem na to, že homofobie nesplňuje kritéria klinické fobie. Daleko spíše se zakládá na odporu a sociálních podmínkách, což z ní činí příbuznou rasismu.¹¹ To potvrzuje švýcarský psychoterapeut Udo Rauchfleisch, podle něž je homofobie natolik rozšířená, že jí nelze přiznat status choroby a homofobní lidé se homosexuálně zaměřeným osobám v žádném případě nevyhýbají, ale naopak je se záměrem agrese vyhledávají (Hubík 2008: 56). Začaly tak vznikat alternativní pojmy – *homosexofobia*, *homonegativismus*, *anti-gay prejudice*, *homosexismus* (Ondrisová 2002 a Pechová 2007). Žádný z těchto termínů však nedosáhl obecného rozšíření. Pojem homofobie navíc z podstaty odkazuje na předsudky a odpor vůči lidem s homosexuální identitou a nezahrnuje explicitně ostatní neheterosexuální identity jako například trans identitu a bisexualitu. Vznikly tak další termíny jako *bifobie*, *transfobie* a jiné, které se zabíraly specifickými tématy a konflikty, s nimiž se setkávají (Hajdíková 2015: 11). Je důležité uvědomovat si historický a kulturní kontext počátku používání pojmu homofobie. Jeho kořeny jsou ukotveny v oboru psychologie a odkazuje k době, kdy se objevovaly snahy o depatologizaci homosexuality v medicínském prostředí (Smith, Oades, McCarthy 2012: 5).

Meyer (2010) upozorňuje na důležitost rozlišování mezi homofobním obtěžováním a obtěžováním genderově nekonformních lidí z toho důvodu, aby se předcházelo

¹⁰ *Homofobní muži mají často sklon k homosexuálním choutkám*. [online]. Novinky.cz, 16. 4. 2008. [citováno 2016-03-21].

¹¹ American Psychological Society. *Disgust, Not Fear, Drives Homophobia* [online]. About.com : Mental Health, nedatováno (PlanetOut referovala o výzkumu 13. 6. 2002). [citováno 2016-03-21].

zaměňování genderové identity a sexuální orientace a nepřispívalo se tak ke stereotypu, že všichni genderově nekonformní lidé jsou gayové či lesby (Meyer 2010: 31). Ve své práci pracuji také s pojmem **transfobie**. Transfeministka a teoretička Julia Serano (2007: 12) definuje transfobii jako „iracionální strach, odpor či diskriminaci vůči lidem, jejichž genderová identita, vzhled či chování vybočuje ze společenských norem“. Tak jak jsem výše uváděla, že homofobie může být způsobená potlačením vlastních homosexuálních sklonů, transfobie může být výrazem vlastní nejistoty z nenaplnění genderových norem, které jsou od každého jedince očekávány (tamtéž). Transfobie se (stejně jako homofobie) může projevovat formou násilí, diskriminací, nenávistí či agresivním chování vůči lidem, kteří se pohybují mezi kategoriemi muž a žena či zcela mimo ně.

Serano (2007: 13) ve své knize *Whipping girl* předkládá teorii, že transfobie (stejně jako homofobie) je následkem tzv. opozičního sexismu (oppositional sexism), což znamená, že „žena a muž jsou striktní, navzájem se vylučující kategorie, z nichž každá vlastní unikátní a nedotknutelnou sadu vlastností, sklonů, schopností a přání“. Transgender autorka a kritička Jody Norton (1997) se zas domnívá, že transfobie je prodlouženou rukou homofobie a misogynie.¹² Tvrdí, že translidé, stejně jako gayové a lesby, vyvolávají strach a nenávist kvůli podkopávání a zpochybňování genderových rolí.¹³

Mnozí translidé na sobě pociťují transfobii a rovněž homofobii. Jak už bylo výše zmíněno, může se tak dít proto, že si mnozí lidé neuvědomují rozdíl mezi sexuální orientací a genderovou identitou. V mém výzkumu byly od transžen (i některých transmužů) často zmíněné nadávky typu: *buzík, gay, buzna* (viz verbální násilí v empirické části). O transfobii toho však v české literatuře moc nenajdeme. Homofobie je v současné době hodně skloňovaným termínem, ale transfobie, jak už jsem uváděla výše, je stále ještě v pozadí a násilí vůči translidem se řadí až za násilné projevy proti gayům, lesbám a bisexuálům (minimálně v českém prostředí) a dochází často k bulvarizaci. V jistých případech spadá transfobie pod homofobii, s kterou se samozřejmě značně prolíná, ale není to podle mého názoru úplně šťastné, protože translidé nejsou nutně homosexuální a potýkají se s jinými projevy diskriminace, na které by se mělo upozorňovat a nebrat je na lehkou váhu.

Jak uvádím výše, pojem homofobie a transfobie je pojmem problematickým z několika hledisek. V tomto kontextu jsou za adekvátně opisující termíny považovány pojmy *heterosexismus* a *cissexismus*. Tyto termíny najdeme převážně v zahraniční literatuře,

¹² Misogynii a sexismu budu věnovat další kapitolu.

¹³ Dostupné z: [<http://www.stop-homophobia.com/transphobia>].

ale začínají se objevovat i v českých a slovenských publikacích. Ve své práci budu používat pojem cisexismus a cisgender. Pojem **cisexismus** používá Julia Serano, o jejíž teorie se v práci opírám, tudíž mi připadá vhodné tento termín krátce představit. Serano (2007: 11) ho definuje jako víru v to, že „trans identity jsou podřízené či méně autentické než cisexuální/cisgenderové identity“ (pozn. cisexuál_ka/cisgender je osoba, která není transsexuální a jejíž genderová identita je shodná s pohlavím, se kterým se narodila). Jak uvádí Serano (2007), nejběžnějším verbálním projevem cisexismu je tzv. misgendering, při kterém je trans osoba oslovována jiným zájmenem než je jeho_její genderová identita. Často je translidem odprávn přístup k veřejným toaletám, azylovým domům, nemocnicím a věznicím, které jsou určeny pro lidi jejich genderu.¹⁴

Ve své práci (teoretické i empirické části) pracuji s pojmy **heteronormativita**, **(ne)heterosexualita**, **cisexismus** a **homofobie/transfobie**, ačkoliv jsem si vědoma limitů, které jejich použití přináší. Osobně souhlasím s kritikou pojmu homofobie/transfobie z etymologické i patologické perspektivy, ale i přesto jsem se rozhodla pro jeho užívání, a to především ze dvou důvodů: za prvé používání pojmů (nejen) v české literatuře, a za druhé jeho používání mými komunikačními partnery a partnerkami v rámci rozhovoru. Rozhodla jsem se tedy pracovat jak s pojmem heteronormativita, tak s pojmy homofobie a transfobie. Ke všem těmto pojmům by se však mělo přistupovat kriticky. Chtěla bych se také ve své práci vyhnout homogenizaci a binárnímu pojetí genderových a sexuálních identit a skupin jako jednotných, pevně daných a univerzálních. Uvažuji o nich jako o fluidních a dynamických kategoriích.

2.2. Sexismus

V této kapitole nastíním historický vývoj pojmu sexismus a s ním související misogynii a transmisogynii. Tyto koncepty jsou propojené s genderovými stereotypy a pojetím společenského ideálu krásy a důrazem na estetickou dokonalost těla, který rozpracovala Naomi Wolf ve své knize *Mýtus krásy*. Všechny tyto koncepty se v této kapitole pokusím přiblížit a propojit.

¹⁴ Dostupné z: [<https://en.wikipedia.org/wiki/Transphobia>]. Bender-Baird, Kyla (2011). *Transgender Employment Experiences: Gendered Perceptions and the Law*. SUNY Press. pp. 5–24.

2.2.1. Definice a historický vývoj pojmu

Jandourek (2007) definuje sexismus jako „předsudky a diskriminaci vůči osobám určitého pohlaví“ (Jandourek 2007 in Viktorinová 2013: 20). Definice se různí, avšak v mnohých slovnících se mluví o diskriminaci a předsudcích mužů vůči ženám. Jak uvádí Viktorinová (2013: 21), sexismus označuje spíše chování, myšlení, jednání, přesvědčení a úsudky jednotlivců nebo skupin, které jsou zatížené předpojatostmi či předsudky vůči určitému pohlaví a vycházejí z internalizace patriarchy. Sexismus tedy vychází z patriarchy a je jeho projevem. Patriarchát můžeme velice zjednodušeně chápat jako vládu mužů nad ženami. Renzetti a Curran (2005: 22) ho definují jako „...*pohlavně-genderový systém, v němž muži zaujímají nadřazené postavení vůči ženám a v němž jsou vlastnosti a činnosti vnímané jako mužské hodnoceny výše než ty, které jsou vnímány jako ženské*“. Pojem patriarchát je však problematický již z historického hlediska, kdy se nevyznačoval jen mužským nadřazeným postavením vůči ženám, ale i vůči některým mužům. Alternativním pojmem může být androcentrismus, ve kterém stojí muž jako norma, tudíž vidění světa je považováno za neutrální. Dochází tak k tomu, že jsou ženy nucené přebírat „neutrální“, tedy mužskou perspektivu vidění světa (Vokounová 2015: 9). Je také důležité zohlednit konstruovanost kategorií biologického mužství a ženství. Sexismus se pochopitelně netýká jen biologických žen a mužů, ale i trans identit.

Pojem sexismus vznikl v druhé polovině 20. století. Nejspíše první, kdo tento pojem použil, byla feministka A. Dworkin, která s ním pracuje ve svých textech již v sedmdesátých letech 20. století, tedy v období druhé vlny feminismu (Viktorinová 2013: 21). Sexistické chování a jeho projevy však pochopitelně vznikly dříve, než byly vůbec pojmenovány (najdeme je v textech V. Wolf či S. Beauvoir). V těchto textech najdeme výroky, které ženy zesměšňovaly či se jim vysmívaly, podceňovaly jejich inteligenci, nepovažovaly je za lidské bytosti a pohrdaly jimi (tamtéž: 24).

Autorky druhé vlny feminismu tvrdí, že sexismus je zakotven v kultuře, v které žijeme a v psychice všech lidí. Důrazně zkritizovaly jevy, které mají kořeny v patriarchy a různým způsobem v sobě obsahují nepřátelské chování vůči ženám: systematické podřizování žen mužům, chápání konceptu pohlaví jako dichotomního a polaritního jevu, objektivizace žen a zneužívání jejich těl, zastrasování a násilí vůči ženám, sexualizace ženských těl, stereotypizace žen, vyžadování heteronormativity, misogynie, násilí aj. (Viktorinová 2013: 30).

V současné době je sexismus implicitnější a skrytější než jak ho popisují radikální feministky druhé vlny. Douglas (2010) ve své knize *Enlightened Sexism* analyzuje způsoby, jakými jsou dnes ženy vyobrazovány v reklamách, v televizi, v médiích a filmovém průmyslu. Hovoří o tzv. osvícenském sexismu, který se objevuje v současných médiích. Tvrdí, že pop kultura ženy (jejich těla, obličeje) zpředměňuje, vykořisťuje, reguluje ženskou sexualitu a staví ženy proti sobě na základě věku či sociálního postavení. Osvícený sexismus není explicitní, ale málo očividný. Součástí osvíceného sexismu je „neomalený či hrubý sexismus“. Stále dochází k objektivizaci žen, avšak skrze otevřené přiznání, zesměšnění a odsouzení samotného sexismu. Tímto způsobem, tj. bagatelizací sexismu, je objektivizace žen znovu legitimizována (Viktorinová 2013). Glick a Ficke (1997: 491) vidí sexismus jako multidimenzionální konstrukt, který obsahuje dva druhy sexistických postojů, které se vzájemně prolínají, tj. hostilní a benevolentní sexismus. Hostilní (nepřátelský) sexismus se snaží ospravedlnit moc mužů, stereotypní genderové role a zneužívání a ponižování žen jako sexuálních objektů. Benevolentní (shovívavý) sexismus ospravedlňuje dominanci mužů a stereotypních genderových rolí, obsahuje ochranný paternalismus a náklonost vůči ženám. Tyto postoje mají pro sexistu pozitivní charakter. Hostilní vyjadřuje explicitně negativní postoje vůči ženám, v benevolentním sexismu jsou implicitně a více nenápadně tyto postoje skryty. Na ženy je nahlíženo jako na slabého jedince, který potřebuje mužské vedení a ochranu (Glick; Flicke 1997). Julia Serano (2007) považuje sexismus za příčinu transmisogynie, transfobie i homofobie. Dělí sexismus na tradiční (traditional) a opoziční (oppositional). Opoziční sexismus vyjadřuje názor, že ženy a muži jsou rigidní, navzájem si protikladné kategorie, z nichž každá disponuje jedinečnými atributy, schopnostmi, postoji a touhami. Na základě toho vznikají stereotypy a předsudky připisované odlišně oběma pohlavím. Opoziční sexisté se snaží dehonestovat ty, kteří _é nespádají do genderové normy, protože tím ohrožují myšlenku, že ženy a muži jsou si protikladem (Serano 2007: 13). Translidé tak nabourávají a stírají hranice potřebné k udržení androcentricky tvořené genderové hierarchie. Tradiční sexismus staví maskulinitu a mužství nad femininitu a ženství. S opozičním sexismem se vzájemně prolínají, a upevňují tak dominanci a moc maskulinity nad projevy femininity, ale pouze těm, kteří se narodili jako biologičtí muži (Serano 2007). Ve své knize však pro tento druh sexismu používá výraz (trans)**misogynie**. Tvrdí, že transmuži (FtM) čelí opozičnímu sexismu z toho důvodu, že narušují binární genderový řád, ale jejich projevy maskulinity a mužství nejsou terčem posměchu a kritiky jako je tomu u transžen (MtF).

Ve veřejném prostoru se (trans)ženy setkávají v současné době také s pouličním obtěžováním (*angl.* street harassment), jinak nazývaný jako *catcalling*, což je další forma sexismu a misogynie (Serano 2007). U nás se street harassment překládá jako „sexuální harašení“. Tento pojem se do širokého povědomí dostal počátkem 90. let v souvislosti s několika medializovanými případy týkajícími se sexuálního obtěžování (např. kauza Billa Clintona a Monici Lewinsky). Tento překlad je však velice nepřesný. Anglické slovo harassment v překladu znamená něco znepokojujícího, trápení, sužování, obtěžování. Slovo „harašit“ naopak vyjadřuje vydávání praskavého, šustivého, chrastivého zvuku.¹⁵ To, jak se z „harassment“ stalo „harašení“, pravděpodobně souvisí se zvukovou podobností obou slov. Tento český překlad se však stal účinným jazykovým nástrojem, který slouží k tomu, aby znevážil a zpochybnil problematiku sexuálního obtěžování, se kterým se potýká podle statistiky čtvrtina českých žen.¹⁶ Od roku 2000 vznikají neziskové organizace¹⁷, které aktivně proti catcallingu a pouličnímu obtěžování veřejně vystupují, a o problému se snaží diskutovat. Na ulicích amerického New Yorku se můžeme setkat s cedulemi s nápisem „No catcall zone“ či „No catcalling anytime“.¹⁸ V České republice se obecně tento pojem nepoužívá.

2.2.2. (Trans)misogynie

Misogynie znamená doslova nenávisť k ženám (a dívkám). Pochází z řečtiny, ze slov *misein* (nenávisť) a *gyne* (žena). Projevuje se sexuální diskriminací žen, mužskou nadřazeností a jejími projevy, násilím na ženách (verbálním i fyzickým), sexuální objektivizací ženského těla a ponižováním žen jako podřadných bytostí. Sociolog Allan G. Johnson definuje misogynii jako „kulturní postoj, který nenávidí ženy z toho důvodu, že jsou ženy“. Je součástí sexismu a je základem útlaku žen v androcentricky/patriarchálně nastavené společnosti. Projevuje se mnoha způsoby, od vtipů přes pornografii, až po násilí vůči ženám“ (Wood 2014). A. Dworkin si v první kapitole ve své knize *Woman hating* (1974) všímá, jak jsou ženy vykresleny v pohádkách a mytologiích. Jako ženy tak čteme v

¹⁵ Dostupné z: [<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7200>].

¹⁶ *Prolomit vlny: Přízrak jménem sexuální harašení* [online]. Rozhlas.cz, 16. 10. 2014, [citováno 2016-04-20].

¹⁷ Například organizace Stop telling women to smile, více informací z: [<http://stoptellingwomentosmile.com/>] nebo Stop the harassment, dostupné z: [<http://www.stopstreetharassment.org/about/>].

¹⁸ Dostupný z: [<https://www.instagram.com/p/BEEemLVNMwFI/?taken-by=feministapparel>] a [<https://www.instagram.com/p/BC8gYNQMwO4/?taken-by=feministapparel>].

pohádkách o zlých macechách, čarodějnicích a naivních princeznách, ale většinou zde nenajdeme ženu hrdinku. Ženy jsou vykreslovány jako zlé, mstivé, podlé a pasivní. Muži jsou vůči nim vykreslováni jako stateční hrdinové, bohatí a mocní – „*čím je ona horší, tím on je lepší. Čím víc je mrtvá, tím on je lepší*“ (Dworkin 1974: 44). Učíme se tedy, že žena a muž jsou si naprostým opakem a žena, pokud je potrestána, stane se dobrým člověkem. Podle Dworkin je misogynie živena i pornografií. Žena v ní vystupuje jako podřadná bytost, jako předmět pro potěšení muže. Nachází zde i analogii s pohádkami. Žena je vykreslena jako děvka (tím pádem jako ta špatná) a musí být za to potrestána. Mluví se také o tzv. Madonna-whore komplexu, kdy jsou ženy viděny buď jako matky nebo děvky. V současné době se misogynie významně objevuje hlavně v sexistických reklamách a v internetových diskuzích na sociálních sítích jako je Facebook nebo Twitter.

Stále se setkáváme se stereotypním zobrazením ženy jako méně schopné, slabé, pasivní a je těžké (ne-li nemožné) vyrůstat v takovém prostředí a nebýt jím ovlivněn_a. V takové situaci se setkáváme s takzvanou internalizovanou (osvojenou) misogynií. Ženy tak využívají sexistických projevů vůči jiným ženám. Dle mého názoru bychom je mohli nazvat „kolaborantkami patriarchy“. Jsou to ženy, které:

- *tvrdí, že raději pracují v mužském kolektivu, protože v ženském se objevují pomluvy a hádky; ženský kolektiv je pro ně méně hodnotný než ten mužský (stereotypizace),*

- *si dodávají sebevědomí tím, že se srovnávají s jinými ženami a poukazují na jejich nedokonalosti,*

- *stavějí aktivity, které společnost vnímá jako typicky mužské nad ty, které jsou společností vnímány jako typicky ženské (převažuje racionalita nad emocionalitou),*

- *se vymezují proti feminismu a feministkám typickými argumenty o jejich vzhledu nebo sexualitě,*

- *soudí jiné ženy za jejich volby – např. za to, že si vyberou na rodičovské dovolené (nebo místo ní) pracovat.¹⁹*

Je zde tedy vidět, že vše co je spojeno s femininitou, je podřadné tomu, co je vnímáno jako maskulinní. Společnost potlačuje, zesměšňuje a degraduje femininní projevy. Už od útlého věku jsou ženy vedeny k tomu, aby neměly rády to, co je na nich ženské (v tomto smyslu „biologicky ženské“ – tvar postavy, menstruace). Internalizovaná misogynie a

¹⁹ *Ženy, které nenávidí ženy.* [online]. Profairplay.cz, 19. února 2016. [citováno 2016-04-01].

poštvávání žen proti sobě je důsledkem androcentrického/patriarchálního systému.²⁰ Zmíněná femininita se však nespojuje výhradně s biologickým žensstvím. Jakékoli projevy femininity, nehledě na biologické pohlaví či genderovou identitu, jsou v naší společnosti stále brány jako podřadné ve vztahu k těm mužským.

O pojmu **transmisogynie** jsem v českých publikacích nic nenašla. Z toho důvodu jsem chtěla svým výzkumem přispět k jeho obecnému používání a vyzvat k dalšímu důkladnému studování této společenské diskriminace a druhu misogynie, a to především v českém kontextu studia intersekcionality a transfeminismu, kam je nejčastěji v zahraniční literatuře řazena. Tento pojem poprvé použila Julia Serano ve své knize *Whipping girl* (2007), ve které popisuje (mimo jiné) různé formy diskriminace a útlaču, kterým čelí transženy a genderově nekonformní lidé, kteří se nutně nemusí identifikovat jako ženy, ale vykazují nebo se identifikují s femininními charakteristikami (transfeminní lidé, femininně se identifikující genderqueer lidé).²¹ Transmisogynie se projevuje zesměšňováním těchto lidí, kvůli jejich projevům žensství či femininity, které jsou obecně považovány za podřízené k projevům mužství či maskulinity. Přesněji tento pojem vystihuje tento úryvek z knihy *Whipping girl* (2007):

„...Pokud se většina vtípů mířených na trans lidi zaměřuje na téma „muži nosící šaty“ nebo „muži, kteří si chtějí nechat uříznout penis“, nejedná se o transfobii – jde o transmisogynii. Pokud je většina projevů násilí a sexuálních útoků páchaných na translidech mířena proti transženám, nejedná se o transfobii – jde o transmisogynii. Pokud je v pořádku, aby ženy nosily „mužské“ oblečení, ale muži, kteří nosí „ženské“ oblečení byli spojováni s psychologickou poruchou transvestitního fetišismu, nejedná se o transfobii – jde o transmisogynii. Pokud ženské či lesbické organizace otevírají dveře transmužům, ne však transženám, nejedná se o transfobii – jde o transmisogynii“. (autorský překlad, Serano, 2007: 15).

Transmisogynie je obecně chápána v důsledku přesvědčení, že muži jsou nadřazeni ženám. Serano (2007) uvádí, že existence transžen je vnímána jako hrozba pro androcentrickou/patriarchální genderovou hierarchii, kde se předpokládá, že muži jsou lepší než ženy a maskulinita je lepší než femininita. Transženy čelí všeobecně většímu útlaču než transmuži. Jsou častějšími oběťmi sexuálního násilí, fyzického násilí a sexuálního obtěžování. Podle *National Center of Transgender Equality* (NCTE) jsou transženy díky diskriminaci v zaměstnání ve velké míře vystaveny chudobě a bezdomovectví a ve

²⁰ Ibid.

²¹ Dostupné z: [<http://everydayfeminism.com/2014/01/transmisogyny/>].

Spojených státech se potýkají s několikanásobně větší policejní brutalitou než cisgenderová lidé.²² V médiích jsou podle Serano (2007: 15-16) transženy hyperfeminizované a hypersexualizované. Velice často se média zaměřují na jejich vzhled (make up, šaty, vysoké podpatky), jejich těla jsou objektivizovaná a exotizovaná a bývají označovány jako slabé, zmatené či pasivní.

Transženy (především jiné barvy pleti než bílé) se také podle Serano setkávají s nepochopením a odmítnutím v queer a feministických organizacích²³ a jimi pořádaných akcích. Jsou označovány za neautentické a nepravé ženy (esencialistické pojetí), které poškozují hnutí (Serano 2007). Aktivistka Moya Bailey ustanovila roku 2010 termín „*misogynoir*“ z kterého následně vznikl i pojem „*transmisogynoir*“²⁴ (etymologický odkaz k sexismu a černé barvě pleti) a zkoumá projevy misogynie mířené proti (trans)ženám černé barvy pleti v amerických médiích a populární kultuře.²⁵ Roku 2013 tento pojem představila v časopise *Souls: A Critical Journal of Black Politics, Culture, and Society* (volume 15, issue 4), kde ve svém článku pojednává o genderovém útlaku žen černé pleti v hip hopové subkultuře. Koncept *misogynoir* je součástí studia intersekcionality a je především využíván v blogerské literární sféře.

2.2.3. Mýtus krásy

Obraz mužství na kráse nezávisí. Naopak žena je v naší společnosti ztotožňována s „krásným a něžným pohlavím“. Naomi Wolf (2000), která napsala knihu *Mýtus krásy*, vidí nastolení ideálu krásy v tom, že ženy dosáhly svých práv, která je „zrovnoprávnila“ s muži, tj. volební právo, možnost studovat a mít vlastní příjem. V nejméně rozvinutých zemích světa toto vše získaly, jsou majetné, vzdělané, zrovnoprávněné a těší se ze svobod, jaké doposud nikdy neměly. I přes to jsou považovány za ty „slabší“ členy společnosti (Valdrová a kol. 2004: 129). Ještě stále nedosahují stejného majetku, moci nebo platového ohodnocení jako muži. Důraz na krásu žen se v historii samozřejmě také vyskytoval a s každým stoletím se ideál krásy měnil, ale v současnosti se stal velice silným nástrojem uplatňování moci. Skrz rozmach industriální a mediální kultury došlo ke vstupu žen do „fáze obchodní a

²² Dostupné z: [<http://everydayfeminism.com/2014/01/transmisogyny/>].

²³ Co se týče mého výzkumu, tak jsem se spíše setkala s opačnou situací, kdy se transženy od feminismu samy distancovaly. Konstruovaly se v binárních kategoriích a na základě genderových stereotypů a myšlenky feminismu chápaly jako prostředek, který ženy defeminizuje nebo jej chápaly stereotypně a pejorativně.

²⁴ Tento pojem se poprvé objevil na sociální síti Twitter, v návaznosti na termín *misogynoir*, dostupné z: [<https://twitter.com/thetrudz/status/367731149386174464>].

²⁵ Více o původu slova dostupné z: [<http://moyazb.tumblr.com/post/84048113369/more-on-the-origin-of-misogynoir>].

demokratické“ (Lipovetsky 2007 in Prágrová 2012: 37). Každá žena si může dovolit starat se o svou krásu. Nebrání jí v tom žádné společenské omezení, protože se krása rozšířila do všech společenských vrstev a netýká se již jen těch bohatých (tamtéž).

Wolf vidí nastolení ideálu krásy v tom, že ženy mohly volit, získávaly svá práva, a to byl důvod k nastolení mýtu krásy: „*jen co se ženy osvobodily zpod jařma mystiky ženy v domácnosti, na tuto ztracenou pozici ihned nastoupil mýtus krásy a narůstal úměrně se slábnoucím vlivem mystiky ženskosti jako společenské kontrolní páky*“ (přeloženo ze slovenštiny, Wolf 2000: 13). Mýtus krásy se stává politickou zbraní proti pokroku žen. Tím Wolf ukazuje, že mýtus krásy je politicky a sociálně vytvořený (je sociálním konstruktem), aby ženy neohrozily hierarchii společnosti, ve které vládnou muži.

Mýtus krásy spočívá podle Wolf (2000) ve vytvoření fyzického standardu ženskosti, kterého lze jen obtížně dosáhnout, a který je vydáván za něco přirozeného a společného všem lidem. Sociobiologové a evoluční psychologové, jako například Nancy Etcoff, se domnívají, že krása objektivně existuje a vyvinula se během procesu přírodního výběru, jakožto znak dobrého zdraví a plodnosti. Krásu, coby cit společný všem lidem na světě, chápe jako jeden z vrozených instinktů (Malíková 2006: 4). Snaží se dokázat, že lidská krása je univerzální a tudíž stojí nad veškerými historickými a interkulturními změnami. Zaměřuje se na určité partie těla, která jsou spojena s evolučním vývojem (rty, ňadra, boky). Dle sociobiologů a evolučních psychologů je vnímání krásy všem lidem společným biologickým mechanismem, který nás přesvědčuje o tom, že „je-li některá žena vnímána jako krásná, pak to znamená, že je zdravá a tudíž schopná porodit taktéž zdravého a silného potomka“ (tamtéž). Zastávají tedy opačný názor než Wolf, krásu chápou v biologicko - esencialistickém pojetí, ne jako sociální konstrukt.

Mýtus krásy je prostředkem, jak ženy udržet v podřadném postavení. Jak uvádí ve svých pracích Pierre Bourdieu (2004) či Simone de Beauvoir (1966), žena je pouhým symbolickým předmětem, která se definuje hlavně skrze a pro pohled ostatních. Na tomto principu staví obchodní průmysl a žena jako objekt pro „potěšení oka“ je nedílnou součástí mediální produkce (Malíková 2006: 16). Snaha žen dosáhnout ideálu, který vládne dnešní společnosti, je stojí velké množství energie a v neposlední řadě také hodně finančních prostředků. Mýtus krásy je tedy důležitý pro ekonomický chod společnosti. Žena je v roli spotřebitelky nevyhnutelná pro rozvoj industriální společnosti (tamtéž). Psycholožka Nancy Etcoff v jistých pasážích s Wolf polemizuje. Krása v jejím chápání neslouží k utlačování

žen, naopak je mnohem pravděpodobněji ženami kultivována. Prostřednictvím průmyslu krásy pak ženy možná spíše využívají moc, kterou jim přináší (Gregorová 2012: 13).

V současné době je s ideálem krásy spojený kult mládí. Je spojen s naivitou, sexuální neznalostí a nevinností. Stárnutí je 'škaradé', protože s přibývajícými lety se ženy stávají mocnějšími a zkušenějšími (Wolf 2000: 16). Wolf tvrdí, že kdyby ženy začaly akceptovat své stáří, začaly ho obdivovat a posléze se z něj těšit, nabouraly by tak celý mýtus krásy (Herberová 2008: 14). Premisa, že staré ženské tělo je nejenom ošklivé, ale i společensky neužitečné, vede k rostoucímu utrácení za kosmetické produkty a neustálému reprodukování ideálu krásy, a tím pádem podřadnému postavení žen (Wolf 2000). Nastihuje zde problematiku tzv. ageismu (z angl. *age*=věk), což je věková diskriminace, proces stereotypizování a diskriminace proti nebo ve prospěch určité věkové skupiny. Je významnou složkou moderního sexismu v médiích, starší ženy jsou z mediálního prostoru a reklamy zcela vylučovány.

Ideál krásy, jak ho známe teď, je záležitostí poměrně mladou. Jeho synonymem může být kult těla – mladého a krásného, dle přesných požadavků. Zatímco dříve ho částečně nahrazovala móda, dnes ho nahradila estetičnost, požadavek tělesné konformity, charakterizovaný přísnými normami přijatelného tělesného vzhledu (Malíková 2006: 25). Wolf (2000) se zmiňuje o kultu štíhlosti, kde je současným vzorem vyhublé a extrémně štíhlé tělo. Dnešním ženám je tato představa dokonalosti prostřednictvím médií vštěpována, vědomě i podvědomě. Mýtus krásy nám tvrdí, že není naší vlastní přirozeností, ale že dietami, cvičením či s pomocí estetického chirurga jí lze dosáhnout. Krásná žena tedy může být každá, pokud se bude dostatečně snažit, cvičit a držet diety. S tím souvisí další problematika, a to jsou poruchy příjmy potravy. Wolf (2000) tvrdí, že anorexie, bulimie a jiné typy poruchy příjmu potravy přišly těsně po tom, co se vlády ujal mýtus krásy. Média (a to především časopisy pro ženy) reagují v současné době značně schizofrenně, když na jedné straně ženám vštěpují, aby se cítily dobře ve svém těle, a na druhé straně jim pomocí reklamy vštěpují různé zázračné diety, které mají okamžité výsledky.

Jak uvádí Nancy Etcoff, je mnohem snazší popsat ženskou krásu než tu mužskou, o které máme mnohem mlhavější představu (Gregorová 2012: 15). Většina autorů zdůrazňujících sociálně konstruovanou povahu maskulinity či mužského ideálu pracuje s myšlenkou, že existuje určitá podoba mužství, která je ve společnosti chápána jako dominantní, nadřazená ostatním maskulinním formám a předpisující, jak by „správný“ muž měl vypadat. V této souvislosti hovoří Connell (2005) o tzv. hegemonické maskulinitě

(tamtéž: 16). Současný mužský ideál krásy je spojen s vypracovanou postavou, viditelnými svaly, mužnými rysy v obličeji a vousy. Jak píše Gregorová (2012: 15), ženy u mužů obvykle kladně hodnotí i jisté rysy, které jakoby podkopávají onu drsnou a tvrdou mužnost. Nejčastěji jsou to velké oči a široký úsměv. Krása muže tedy podle tohoto popisu spočívá v přiměřené mužnosti, přičemž je třeba se vyhnout přílišně mužnému vzhledu, který může působit chladně a krutě. Co se týče tradiční maskulinity, v euro-americké společnosti zahrnuje určité komponenty mužství - muž neprojevující se femininně, tudíž i zastírající své skutečné emoce, muž jako heterosexuál (heterosexualita jako normativní sexuální orientace), či muž jako homofob (Stejskalová 2013: 12). Za jeden z tělesných symbolů maskulinity je považován penis, což souvisí s klasickou psychoanalytickou teorií maskulinity, kdy je přítomnost nebo absence penisu symbolem maskulinity či femininity (tamtéž: 32).

Tělo je důležitým politickým symbolem. Tělo jako ztělesnění a vyjádření člověka, je komplikovaný systém, projevující se v oblasti fyzické, psychické i sociální. Jde o souhrn symbolů, které informují o podstatě člověka. Tělo je také tvůrcem a prostředníkem společenských vztahů. Je soukromé i společenské, vyjadřuje pozornost vlastní i svého okolí (Sigmundová 2013). Spokojenost či nespokojenost s vlastním tělem a jeho vzhledem je součástí sebepojetí. U popisu transsexuality se často setkáme s definicí „hádká duše s tělem“ či „vězeň ve svém těle“, která však není na základě popisu zkušenosti translidí příliš výstižná a přesná, spíše tato spojení používají lidé, kteří transsexualitu neprožívají. Uznání a přijetí těla je pro translidy důležitým faktorem pro uznání jejich identity společností. Toto uznání a přijetí probíhá v prostoru, o kterém budu mluvit v jedné z následujících kapitol.

2.2.4. Genderové stereotypy a genderová identita

Kultura a společnost působí rozdílně na muže a ženy, což vede k sociálně konstruovaným rozdílům v jejich chování, očekávání či postojích. Jinými slovy lidské pohlaví jako biologická danost (bytí mužem či ženou) tu slouží jako základ, na němž lidé tuto kategorii konstruují. Genderové stereotypy jsou tradiční a často i diskriminační představy o typicky mužských a ženských vlastnostech a o rolích a pozicích mužů a žen ve společnosti. Stanovují, jak by se ženy a muži měli chovat a jaká by měla být „správná femininní“ žena a „správný maskulinní“ muž. Abychom se vyhnuli případným společenským sankcím, snažíme se chovat a jednat v souladu se stereotypy, čímž je zároveň

umocňujeme a legitimizujeme (Novotná 2010). S genderovými stereotypy se setkáváme od raného dětství již během socializace a výchovy (která se liší u chlapců a u děvčat), kdy se pozorováním, napodobováním a přehráváním učíme, jaké role a vlastnosti určují muže a jaké ženy. S mužskými vlastnostmi se pojí agresivita, racionalita, inteligence, průbojnost, fyzická síla, sportovní nadání. S ženským genderem se pojí emocionalita, péče a starost o druhé, empatie, submisivita, něžnost, slabost. Genderové stereotypy mají i své fyzické atributy. U femininity jsou to elegance, jemnost a něžnost, krása, dlouhé vlasy. U maskulinity pak vousy, svaly, široká ramena a statnost, výška či ostré rysy. Mužské vlastnosti mají ve společnosti vyšší hodnotu a význam než ty ženské.

Genderové stereotypy se dotýkají takřka všech oblastí života, fyzického vzhledu, postojů k ženám a mužům, zájmů, psychických vlastností, sociálních vztahů, společenských rolí, profesního života a mocenských struktur. Téměř každou vlastnost či charakteristiku jedince lze posoudit v rámci genderových stereotypů jako více či méně mužskou, resp. ženskou (Zachovalý 2013: 24). Když jedinec nespĺňuje maskulinní či femininní obraz, který mu dle stereotypu společensky náleží vzhledem k jeho biologickému pohlaví, je to obecně vnímáno negativně a představuje to pro něj určité společenské stigma.

Jak uvádí Linková (2001), genderová identita je psychologický konstrukt, vypovídající o individuální fenomenologické zkušenosti být maskulinní a/nebo femininní. Jinými slovy genderová identita, či psychická identifikace sebe samého, je vlastní hluboké přesvědčení a hluboce pocíťované vědomí příslušnosti k jednomu či druhému genderu. Toto vědomí je pevně zakotveno již mezi druhým a třetím rokem života. Genderová identita je utvářena atributy a reprezentacemi genderových kategorií, které jsou mu vlastní, a které považuje ve vztahu k vlastní osobě za významné (Zachovalý 2013: 26). Je to soukromá a vnitřní záležitost člověka. Nelze ji vidět, jen cítit. Nelze ji určit podle toho, jak daný jedinec vypadá, jak se pohybuje, obléká nebo chová, ani nemůže být určena pomocí lékařských nebo psychologických testů.²⁶ Jelikož je jedinec od narození konfrontován s binárními ženskými a mužskými obrazy a genderovými stereotypy, je i podoba jeho genderové identity tímto formována a determinována.

Takzvaný *transgenderismus* se v chápání genderových kategorií odlišuje. Jak uvádí Nagoshi (2010), člověk není nucen definovat sám sebe buď jako muže nebo jako ženu, ale má volbu v tom, které atributy jednoho či druhého pohlaví mu vyhovují. Jak uvádí Linková

²⁶ II. Vymezení pojmů. [online]. Translide.cz, Pojmy české a přejaté z anglicky mluvících zemí. [citováno 2016-04-19].

(2001), sociální zkušenost translidí vychází ze socializace, jež odpovídala jejich biologickému pohlaví a následnému procesu uvědomování si touhy a nutnosti žít v opačné roli. To, do jaké míry se identifikují s preferovaným pohlavím, také záleží na tlaku okolního prostředí. Pokud je většinová společnost založena na striktním chápání genderových rolí, nutně se zužuje i prostor, který nabídne po přechodu translidem. Tento koncept nemá žádný model toho, jak by měl člověk sám sebe stylizovat, je to závislé na tom, zda vůbec, případně jak jednotlivec pojímá genderové kategorie (Zachovalý 2013). Některé transsexuální organizace proto začaly podporovat koncept transgenderismu, který představuje radikální přeformulování pojetí pohlaví a genderu. Tato hnutí zdůrazňují myšlenku, že žádná žena ani muž přesně nezapadají do univerzálních genderových stereotypů, a předkládají příklady několika kultur, které definuje „třetí“ gender. Vodrážka (2001) hovoří o tom, že mnozí translidé byli během určitého období donuceni svou vlastní existenci pod tlakem pohlavní dichotomické veřejnosti „rozpustit“ ve způsobu bytí druhých. Zatímco transsexualita je konceptem biomedicínským, u kterého je důraz kladen na tělo a na potenciální operativní změnu pohlaví, transgenderismus je konceptem společenským, který nabourává heteronormativní uspořádání (Nagoshi 2010: 432).

2.3. Prostor a heteronormativita

V této kapitole se zaměřím na zarámování prostoru jako pojmu, budu se zabývat institucionalizací heteronormativity, prostorovostí a vyjednáváním neheterosexuálních identit. Tématem queer geografie a geografie sexualit se u nás zabývá především Michal Pitoňák, jehož výzkum je sice veden v kvantitativním pozitivistickém směru, ale považuji ho v rámci tématu geografie neheterosexuálních identit za inspirativní. Dále pak představím teorii performativity a subverze, kterou uvedla Judith Butler. Inspirovala jsem se i dokumentem *Venus Boyz* (2002), kde se performativita a subverze objevuje.

2.3.1. Veřejný prostor

Veřejný prostor ve své obecné definici zahrnuje všechna místa, jež jsou otevřená a přístupná všem členům společnosti. Jak uvádí Mitchell (1995: 116), svou povahou a podstatou je spojen s demokratickým společenským uspořádáním, jeho význam je zcela zásadní pro fungující demokratické společnosti. Young (1990) a Arendt (1959) zastávají názor, že by mělo současně existovat více různorodých koncepcí veřejného prostoru, jež umožňuje diverzitu přístupů, perspektiv a definic (Soukalová 2012: 8). Veřejný prostor je

místem, kde se na základně různých interakcí a aktivit udržuje společenské uspořádání. Habermas uvádí, že veřejný prostor je tvořen institucemi a aktivitami, kde se vyjednávají vztahy mezi státem a společností (Habermas 1989 in Mitchell 1995: 116). Dochází tak zde ke střetům zájmů, moci a různých vlivů. Je prostorem k vyjádření (ne)souhlasu či odporu.

Mitchell (1995) píše o dualistickém chápání veřejného prostoru. První, coby místem, vyznačujícím se volnými sociálními interakcemi bez nátlaku institucí, tzv. divoký prostor. Mohou se v něm organizovat politická hnutí, je zde prostor pro politické vyjádření a demokratické vyjednávání. Druhý pohled představuje veřejný prostor coby místo určené pro vymezenou veřejnost, místo plánované, kontrolované a udržované vyššími autoritami, které disponují mocí. Dochází tak k sociální exkluzi určité skupiny obyvatel, která se na utváření prostoru nemůže podílet. Veřejnou sféru obecně můžeme chápat jako abstraktní set, zatímco veřejný prostor jako materiální vyjádření. Důležité je také ujasnit si, kdo všechno patří do tzv. veřejnosti. Jak už jsem uváděla výše, veřejný prostor by měl sloužit všem členům společnosti. Členem veřejnosti je však pouze ten, kdo sdílí určité hodnoty, které jsou brány jako legitimní, nosné a kdo disponuje soukromým vlastnictvím, tj. má vlastní bydlení.

Jak uvádí Růžička (2006), prostor je politickým problémem a represivním faktorem utváření vztahů. Jak dále píše Růžička (2006: 120), britský sociolog Jock Young představil tzv. esencionalizaci sociálních diferencí. Esencialismus se stává hlavní strategií sociální exkluze tím, že odděluje určité skupiny obyvatel na základě jejich domnělé esence. Esencialismus se tedy na procesu sociální exkluze podílí tím, že pomáhá identifikovat a segregovat určité skupiny obyvatel na základě nějaké zvnějšku jim přičítané kvality, podstaty či „přirozenosti“. O skupinách, které jsou definovány jako esenciálně odlišné, se pak v rámci dominantního diskurzu vytvářejí specifické obrazy. Sibley (1995) uvádí, že tyto skupiny na sebe berou buď vizuální nebo textuální podobu a vždy hrají důležitou roli v konstrukci stereotypů (Sibley 1995 in Růžička 2006: 122). Představa o jednotné skupině/komunitě a sdíleném stigmatu má také vliv na udržování sociálního (i prostorového) vyloučení. Socio-prostorovou exkluzi Růžička (2006) chápe jako specifickou formu sociální kontroly. Heteronormativní řád se v tomto smyslu tedy snaží ochránit svou dominanci a negativně definuje vylučovanou sociální skupinu, v rámci této práce tedy translidi, a označuje je jako deviantní, nebezpečné a ohrožující dobré mravy.

Růžička (2006) chápe prostor jako politický problém a represivní faktor utváření vztahů. Odráží diskurzy jinakosti, kde jsou určití lidé či skupiny z veřejného prostoru vylučovány. Lidé, kteří jsou identifikováni jako jinací/odlišní na základě rasy/ethnicity,

socioekonomického postavení, věku, genderové a sexuální identity či fyzické a mentální schopnosti, jsou systematicky segregováni a vylučováni z veřejného prostoru (dochází k regulaci diverzity). Narušují totiž stabilitu a jasně vymezené hodnoty společnosti.

Veřejný prostor je silně genderovaný. Feministickými kritiky a kritičkami je chápán jako androcentrický a heteronormativní, je doménou heterosexuálních mužů a bílé vyšší střední třídy (Fenster 2005: 220). Koncem 18. století v období industrializace, kdy vznikala měšťanská buržoazní společnost, se veřejný prostor stal komerčním místem. Muž byl spjat s veřejnou sférou - jezdil za prací, vydělával peníze a pracoval v nově vzniklých institucích, zatímco žena byla spjata s privátní sférou, kde se starala o děti, nemohoucí a o domácnost. Ženy tedy byly z veřejného prostoru systematicky vylučovány a muži se podíleli na jeho organizování, utváření a designu pro své každodenní potřeby, což je znatelné i v současnosti, i přesto, že ženy jsou již jeho součástí. Jako příklad mohu uvést nedostatek bezbariérových přístupů v MHD (pro kočárky i vozíčkáře), nedostatek záchodových kabin pro ženy (často spojeny s toaletou pro invalidy) či neosvětlené podchody, okrasná zeleň a křoví. Na plánování genderově senzitivních měst a veřejných prostorů se v současnosti pracuje.²⁷

Designu veřejného prostoru a jeho genderovanosti se věnovala ve svém výzkumu výše zmiňovaná Tovi Fenster (2005), Gill Valentine (1990) či Koskela Hille (2013), které zkoumaly, jak odlišně vnímají veřejný prostor ženy. Valentine (1990) se zabývá otázkou ženského strachu z mužů ve veřejném prostoru a možného napadení, který omezuje a limituje jejich pohybové aktivity. Dále se také věnuje otázce časoprostorovosti, mužské apropriaci a dominanci veřejného prostoru a možnými úpravami designu měst, které by poskytly ženám větší pocit bezpečí a komfortnost při pohybu venku. Později (1993) se také zaměřila na studium vyjednávání lesbických identit, které ženy vyjednávaly v rámci nejrůznějších prostorů, od domova, přes nákupní centra až po pracoviště. O genderové senzitivitě prostoru a jeho plánování se mluví zejména v Rakousku, u nás se o tuto problematiku zajímá především Milota Sidorová z organizace ReSITE.²⁸ Koskela Hille (2013) ve svém textu píše o kamerovém bezpečnostním systému, který je ve velkých městech často využíván jako prevence násilí a trestných činů i jako prostředek pro pocit

²⁷ Více na záznamu z panelové diskuze *Ženy a veřejný prostor* z roku 2015, dostupný z: [https://www.youtube.com/watch?v=h8MJIO_6fWU&feature=youtu.b].

²⁸ Více na: [<http://resite.cz/cs/>]. V loňském roce jsem se účastnila Kongresu žen, kde jedno z panelových témat neslo název „*Praha ne/bezpečná? Veřejný prostor a bezpečí*“. Hosti a hostky debatovali o tom, co dělá prostor ne/bezpečným a pro koho a kdo je za bezpečnost (a pocit bezpečí) odpovědný. V roce 2017 můžeme očekávat další ročník Kongresu žen, který bude právě na téma *Ženy a veřejný prostor*.

bezpečí. Tento nástroj sociální kontroly je ovšem ve více směrech problematický. Za prvé si Hille pokládá otázku, kdo za kamerami stojí a kdo se dívá, kdo na koho dohlíží. Za druhé, kamerový systém dokáže odhalit fyzické napadení a identifikovat aktéry, ale nezachycuje například verbální formu násilí.

Pohybem neheterosexuálních/diferencovaných identit v heteronormativním veřejném prostoru se také zabývá Michal Pitoňák (2013). Kvalitativním pozitivistickým výzkumem pomocí fotografií se snažil zjistit, na jakých místech se neheterosexuální lidé (LGB) cítí bezpečně a komfortně (Holliday 1999), kde mají naopak strach se pohybovat a jakým způsobem svou identitu na různých místech vyjednávají. Geografové nejprve počátkem 90. let 20. století poukázali na to, že veřejný prostor je dominantně „heterosexuální“, že většina prostorů (pracoviště, ulice, domovy, restaurace aj.) je regulována „samozřejmě“ (naturalizovanou) heterosexuální normou, která často vylučuje otevřené projevy (performance) neheterosexuality (Valentine 1993 in Pitoňák 2014: 183). Jak uvádí Pitoňák (2013: 35), mnoho autorů (Namaste 1996, Valentine 1993, Hubbard 2001) se domnívá, že městské prostory jsou agresivně heterosexuální a zhoršují a ztěžují pohyb neheterosexuálními lidmi. V současné době se pozornost výzkumu přesunula na sexuální významy městského veřejného prostoru, ke konfliktům souvisejícím se způsoby konstruovanosti prostoru, na studium sexualizovaných performancí (např. průvody hrdosti) a nejrůznější prostorové strategie upevňující či odporující heteronormativitě. Podle Bella a Binnieho (2004) se města stala primárním místem materializace sexuální identity, komunity a souvisejících politik či konfliktů (Pitoňák 2014: 189).

2.3.2. Institucionalizace heteronormativity

Teorií institucionalizace a procesem utvářením významů se zabývá sociální konstruktivismus, mezi jehož hlavní představitele patří P. L. Berger a T. Luckmann. Autoři chápou společnost jako objektivní realitu, která je konstruována a vytvářena prostřednictvím sociálních procesů závislých na lidské činnosti (socializace, tradice). Ta je podle Bergera a Luckmanna habitualizovaná, ustálená ve vzorcích a rutinizovaná v zásobě vědění. Při této rutinizaci pak dochází k vyloučení mnoha možností, kterými lze splnit daný úkol (Berger; Luckmann 1990 in Pitoňák, 2013: 28).

Určité typy činností, mezi které Berger a Luckmann počítají i sexualitu, jsou dále typizovány pro relevantní vykonavatele činností. Tyto typizace jsou vždy institucemi, sdílenými a dostupnými všem členům dané společenské skupiny. Autoři upozorňují, že

institucím není možno porozumět bez chápání jejich historického kontextu. Každá instituce, která byla kdy utvořena, je předána další generaci a stává se tak historickou a objektivizovanou. Instituce tedy řídí lidské chování a stanovují určitý vzorec, který určuje jeden směr chování. Na základě tohoto tvrzení mají instituce *moc a řídicí charakter* již z podstaty své existence (Pitoňák 2013: 28-29).

Důležitým aspektem institucionalizace je také jazyk. Ten vtiskuje institucionálnímu řádu logiku, která není v rámci vědění zpochybňována. Jazyk sociální svět nejen zobrazuje, ale i spoluvytváří. Významy nejsou v objektech předem a pevně dány, ale jsou utvářeny sociálními aktéry a mohou se tedy měnit. Patří sem různé poučky, morální zásady, lidové moudrosti, hodnoty, přesvědčení a mýty, jejichž samotné teoretické uspořádání v soudržný celek vyžaduje značné intelektuální úsilí (Berger; Luckmann 1999: 68). Toto vědění tedy lze chápat jako návod, který definuje a vytváří role, jež mají být v kontextu daných institucích hrány. Odchýlení se či vybočení z tohoto vědění je buď označeno za morální poklesek, mentální poruchu nebo nevědomost, která je zpravidla potrestána. Role a jejich způsob „hraní“, „předvádění“ či „performování“ (viz dále) stejně jako jazyk či objekty, jejichž symbolické významy musejí být neustále ožívovány, reprezentují institucionální řád (Pitoňák 2013: 29).

2.3.3. Judith Butler a teorie performativity

Ráda bych podotkla, že v této kapitole není mým cílem detailně analyzovat dílo Judith Butler, ale stručně představit její teorii performativity a subverze, která je důležitým konceptem mé práce a především ovlivnila během studia můj vlastní pohled na chápání genderu, pohlaví, těla a konstrukci subjektu. Inspirací pro tuto podkapitolu mi byl také dokument *Venus Boys* (2002), který představuje americké drag kings a jejich performativitu maskulinity ve smyslu zpochybňování heteronormativního řádu a zároveň jeho ukotvování pomocí genderových stereotypů a přehrávání tradičních rolí.

Butler tvrdí, že gender je diskurzivní a kulturní kategorií, není nijak podmíněn anatomii těla a biologickým pohlavím. Podle ní je gender vytvářen v čase a ustavován prostřednictvím stylizovaného opakování aktů, které jsou vnitřně diskontinuální (Jahodová 2010: 20). Autorka je přesvědčena, že pohlaví a gender jsou kategorie, které předcházejí - jsou důsledkem a ne příčinou sociálních vztahů a struktur. Důležitým aspektem při performování genderu je stylizace těla, kdy tělesná gesta a pohyby vytváří iluzi stálého

genderového já (Butler 2003: 186). Gender je tedy spíše něco, co děláme, než to, čím jsme. Společenské instituce vyžadují od svých členů, aby hráli tu roli, která odpovídá jejich genderové sebedefinici. Tato role je vždy závislá na kontextu, členové společnosti se proto nedají redukovat na jedinou identitu, protože jsou schopni hrát a také hrají tu roli, kterou od nich aktuální společenský kontext (pracovní trh, rodina, veřejný život, životní svět) vyžaduje (Šmausová 2002: 21).

Činy, gesta a tužby vytvářejí efekt vnitřního jádra nebo podstaty a vytvářejí ho na povrchu těla. Jsou nařízena *performativně* v tom smyslu, že podstata nebo identita, kterou chci vyjádřit je produktem, který vznikl a je udržovaný tělesnými znaky a jinými diskurzivními prostředky (Butler 2003: 187). Butler definuje performativitu jako aktivitu, která vytváří to, co zdánlivě jen popisuje. V oblasti genderu to znamená, že zdánlivý neutrální popis (žena/muž je to a to) teprve popisované vytváří (žena/muž). Gender je akt, který uvádí v existenci to, co pojmenovává (v tomto případě „maskulinního“ muže a „femininní“ ženu). Butler tedy chápe performativitu jako opakování diskurzivní moci, jenž má regulativní a donucovací charakter, tj. „*trestáme ty, kteří nevykonávají svůj gender správně*“ (Butler 2003: 191). Prostřednictvím tohoto opakovaného performativního jednání tak dochází k vytváření materiality těla a k materializaci pohlaví (Górska 2006: 44).

Podle Butler je pohlaví a gender konstrukcí, která neustále a opakovaně skrývá svůj původ. Tvrdí, že koncept pohlaví je vynucený režim normativní sexuality (heterosexuality) a nemá biologický původ. Kategorie muž a žena jsou tak výtvořeny diskurzivně produkovaného vědění, čímž se snaží nabourat představu, že rozlišování na ženy a muže pramení z anatomického pojetí těl (Kiczková 2007 in Jahodová 2010). Butler se také distancuje od tvrzení, že pohlaví a gender jsou dvě různé kategorie. Argumentuje, že neexistuje oblast pohlaví mimo oblast genderu, protože pohlaví je vždy již rozpoznáno prostřednictvím genderu - pohlaví bylo vždy genderem a dichotomie gender - pohlaví tak ztrácí smysl (Zábrodská 2009: 38).

2.3.3.1. Subverze

Otázka subverze je úzce propojena s pojetím subjektu. Jak už bylo naznačeno výše, součástí heteronormativního řádu je povinné přisvojování si pohlaví a genderové identity. Butler nepřistupuje k subjektu jako k něčemu pevně danému, ale je přesvědčena, že jsou subjekty utvářeny regulační diskurzivní mocí. Poukázala na to, že za konstrukci subjektu nejsou zodpovědné pouze mocenské vztahy, ale že samotné mocenské vztahy jsou

neoddělitelné od subjektů, jež normy a zvyky (re)produkuje za pomoci performativit (Pitoňák 2013: 29). Konstrukce subjektu není jednorázový akt „přidělení“ genderové identity, je to kontinuální (sebe)tvorba, která probíhá jako opakovaná praxe citování diskursů a tělesných praktik (Filardo 2005: 8). V procesu subjektivizace tak dochází k tomu, že subjekt je efektem předcházející moci a zároveň podmínkou možnosti konání (Kiczková 2007: 48 in Jahodová 2010). Subverzivní jednání, které je podle Judith Butler možné, vychází zevnitř struktur moci. Je třeba opakovat praktiky a diskurzy, které nás konstituují, nicméně toto opakování můžeme variovat, přesunout do jiných kontextů nebo (sebe)ironicky přehrávat zaběhlé stereotypy (Filardo 2005: 57). Hlavním nástrojem subverze je podle ní *parodie*, která může znovu ukázat naturalizovaný a iluzivní charakter genderové identity (Butler 2003: 188-189).

V souvislosti s parodií se Butler věnuje otázce *originálu a imitace*. Butler (2003: 189) argumentuje, že „genderová parodie není vystavěna na existenci originálu, ale jedná se o parodii na představu originálu“. Tento argument jí vede k tvrzení, že „genderová parodie odhaluje, že původní identita, podle níž se tvarují gendery, je imitací bez původu“ (tamtéž). Drag queen/king, cross-dressing a butch/femme performance tím podle ní denaturalizují genderovou identitu a odhalují tak konstruovanost heterosexuálního originálu (Butler 2003: 188). Jahodová (2010: 24) argumentuje, že denaturalizace heterosexuality je subverzivní pouze do té míry, do jaké otřásá mocí heteronormativního uspořádání. Ukazuje to na příkladu drag kings, kdy nestačí, aby žena oblékla mužské oblečení a začala performovat dominantní mužskou maskulinitu, ale pokud v této performanci není obsažena kritiky mužské maskulinity, může se jednat pouze o fascinaci touto maskulinitou, což vede k novému způsobu idealizace heteronormativity.

Konkrétními příklady tohoto argumentu by mohly být drag king performerky Diane Torr a Dred, které obě vystupují také v dokumentu *Venus Boyz*. Diane Torr pořádá drag king workshopy, kde se ženy mohou stát na den muži a využívat tak všech možností mužského privilegia.²⁹ Učí je jak se pohybovat v prostoru, jak se hýbat, mluvit, sedět a vytvořit si pomocí líčení vousy a jak se vhodně obléct. Diana Torr odpovídá na otázku, proč využívá crossdressing, jasně – užívá si mužskou autoritu a nárokování si (nejen) prostoru (Halberstam 2005: 251-252). Její drag king workshop je tak spíše ukázkou fascinace

²⁹ Mužské privilegium (male privilege) je koncept, kdy má muž na základě svého pohlaví ekonomické, sociální a politické výhody nad ženami, je spojeno s patriarchátem/androcentrismem. Toto privilegium se také liší na základě etnicity, sexuální orientace či třídní příslušnosti. Dostupné z: *Male privilege*. Debby A. Phillips & John R. Phillips. Sk.sagepub.com, [online].

mužskou maskulinitou, kde může docházet k jejímu jinému alternativnímu pojetí (Halberstam 2005: 253). Performerka Dred zas reprezentuje fluidní hranice mezi mnoha různými drag king/drag queen performacemi a genderovými identitami. Ve svých představeních kombinuje alternativní pojetí maskulinity a její souběžnou kritiku (tamtéž).

Rupp a Taylor (2003) se zabývají otázkou drag performance jako zábavy a politického protestu proti heteronormativnímu řádu. Zmiňují další genderovou kategorii, tzv. *drag-queeness*, která utváří prostor pro ty, jejichž genderová identita a sexuální identita nespadá zcela jednoduše do binární kategorie muž/žena, maskulinita/femininita. (Rupp; Taylor 2003: 5). Tělo se podle jejich názoru stává politickým nástrojem, se kterým se dá bojovat proti heteronormativnímu řádu. *Drag kings a drag queens* podle Rupp a Taylor (2003: 6) slouží jako katalyzátory změn hodnot, myšlenek a identit a vytváří nové kategorie.

Souhlasím s Ditou Jahodovou (2010), která se domnívá, že subverze se dotýká nás všech a je na nás, jak tuto výzvu přijmeme. Sexualitu ani pohlaví neutváříme na základě našich biologických těl, ale v závislosti na kontextu, ve kterém se nacházíme. V dokumentu *Venus Boyz* mě nejvíc zaujal umělec Del LaGrace Volcano, který (nejen) pomocí umění rozbíjí hranice mezi genderovými i sexuálními identitami. Co se týče trans identity (ovšem nejen jí), domnívám se, že toto „anti-esencialistické“ a „anti-heteronormativní“ pojetí Judith Butler je důležitým faktorem pro sebeidentifikaci a sebepojetí (každého z nás) a bylo by více než vhodné, aby s tímto konceptem lékaři a lékařky, sexuologové a sexuoložky v rámci „diagnostiky“ transsexuality pracovali a dávali tak možnost translidem, aby se „stali sami sebou“ a nemuseli podléhat genderovým stereotypům a binárnímu pojetí pohlaví.

2.4. Sexualita jako regulační mechanismus

V této kapitole se budu věnovat stigmatizaci a politice studu, vyjednávání identity a politice uznání neheterosexuálních identit. Ukážu, jak jsou neheterosexuální identity na základě řídicích a kontrolních mechanismů společnosti a politiky zneviditelňování, diskriminování a systematicky vyčleňování.

2.4.1. Stigmatizace

Výraz *stigma* původně začali používat Řekové a označovali tím znaky, jež vypalovali nebo vyřezávali do těla vězňů či otroků, aby tím poukázali na špatnost těchto lidí (Goffman 2003: 9). V současných sociálních vědách se využívá jako atribut, který osobu „odlišuje od

jiných osob v kategorii těch, jimiž by mohla být, a to atribut poněkud méně žádoucího rázu – v krajním případě z ní pak činí osobu skrzskrz špatnou, nebezpečnou či slabou. Naše mysl ji tak redukuje z osoby celistvé a obyčejné na osobu, jež je poskvrněna a jejíž hodnota klesla” (Goffman 2003: 10). S přínosnou definicí přišli také Link a Phelan (2001: 363), kteří stigma definují jako „současný výskyt jeho komponent, jimiž jsou labeling, přisuzování stereotypů, oddělení (my vs. oni), snížení statusu a diskriminace“. Teorie labelingu se pokouší porozumět dopadům reakcí publika na člověka, který byl definován jako deviant. Pozornost tedy přenáší od deviantů a deviantního chování ke společenským publikům, definičním procesům deviance a na analýzu reakcí jedinců, kteří byli za deviantní označeni (Munková 2004 in Kalinová 2015: 19). Pro Goffmana (2003) deviantní odchylka také není odchylkou od nějakého objektivisticky vnímaného normativního řádu, ale je vnímána spíše ve vztahu k publiku. Aby nějaký atribut byl vnímán jako stigma, je možné jedině tehdy, pokud je v rozporu se současnými společnostmi vytvořenými normami (stigma je tedy sociální konstrukt). Labelingem Link a Phelan (2013: 530) upozorňují na to, že ačkoliv se lidé liší v mnoha různých ohledech, některým rozdílům (rasa, etnicita, sexuální orientace/identita) je ve společnosti dávana daleko větší důležitost než jiným a na jejich základě pak lidé ostatní jedince kategorizují.

Goffman (2003) rozděluje stigmata na *tělesná* (různá tělesná znetvoření), *vady charakteru* vnímané jako slabá vůle, dominantní či nepřirozené vášně, falešná a nesmlouvavá přesvědčení a nepoctivost (duševní poruchy, alkoholismus, homosexualita, nezaměstnanost, sebevražedné pokusy a radikální politické projevy) a *kmenová stigmata rasy, národa a náboženství* (mohou se dědit). Jedinec, který by mohl být v běžném společenském styku přijat zcela snadno, je nositelem charakteristického rysy, jenž se může vnutit do naší pozornosti a způsobit, že ti z nás, kteří se s ním setkají, se od něj odvrátí a že bude pominut nárok jiných jeho atributů na nás. Stává se tak nositelem stigmatu, nežádoucí odlišnosti od toho, co jsme očekávali.

Specifickým druhem stigmatizace se zabývá i R. Garland-Thomson, která ve své práci *The Politics of Staring* (2002) zkoumá jinakost a disabilitu lidského těla skrze lidské *zírání*. Co se týče trans/queer těla, můžeme ho považovat za jinaké, protože neodpovídá většinovému a normativnímu pojetí těla, vymyká se představě zdravého a „normálního“ těla. Autorka uvádí, že různé formy disability (viditelné či neviditelné) jsou stigmatem, které svou přítomností narušují sociální řád (Garland-Thomson 2002: 57, srov. Goffman 2003). Zírání

tak dělá z jinakého/disabilitního těla opak těla „normálního“ místo toho, aby se považovalo za další variaci a formu lidského těla a dochází tak k jeho exotizaci.

Stigmatizovaní se dle Goffmana (2003) dají rozdělit do dvou skupin, a to na diskreditované a diskreditovatelné. Za diskreditované (stigmatizované) se označují jedinci, jejichž stigma je viditelné na první pohled a snaží se mírnit dopady stigmatu a pomáhat druhým ho zvládat. Naopak za diskreditovatelné (stigmatizovatelné) jsou označováni ti, jejichž stigma není viditelné a snaží se předstírat a utajovat, že žádné nemají, tj. nechtějí, aby stigma bylo viditelné (Kalinová 2015: 24). Všechny výše uvedené definice tedy jasně ukazují, že na transsexualitu, potažmo na trans identitu, jako na stigma nahlížet lze.

Goffman (2003) považuje stigmatizaci za silný diskriminační nástroj. K diskriminaci dochází, když jsou skrze postoje a způsoby chování lidé na základě stigmatu znevýhodňováni nebo ponižováni. Individuální diskriminace označuje znevýhodňující či pokořující chování na základě přesvědčení osoby, která se k němu uchyluje. Příkladem může být odlišné zacházení zdravotnického či školního personálu k neheterosexuálním osobám či translidem.³⁰ V případě strukturální diskriminace to jsou vlastnosti určitých systémů a procedur, které pak, aniž by chtěly úmyslně diskriminovat určitou stigmatizovanou skupinu lidí, jsou pro ni obtížně dostupné, protože nepočítají s jejími odlišnostmi a možnostmi. Příkladem může být binární rozdělení veřejných toalet či šaten (například v posilovnách, veřejných bazénech) na „muže“ a „ženy“, kterým se translidé, kteří například prochází přeměnou či se identifikují jinak než v binárním pojetí pohlaví, vyhýbají z důvodu možného ponížení či diskriminace a znemožňuje jim to tak žít plnohodnotně jako „normální“ lidé. Problematikou veřejných toalet se zabývá Nedbálková (2009), která tvrdí, že veřejné toalety jsou sociální institucí, která primárně slouží k uspokojení více méně soukromých potřeb na více méně veřejném místě. Zatímco veřejné obvykle ztotožňujeme s adjektivy jako otevřené, přístupné nebo formální; soukromé bývá charakterizováno jako kryté, chráněné a izolované. Tyto kategorie se však mohou stát relativními s ohledem na partikulární či subjektivní interpretace, které konkrétním lokacím připisují různé skupiny účastníků (Leap 1999 in Nedbálková 2009: 1). Stejně místo je tak pro jednoho neutrálním terénem, zatímco pro druhého může představovat ohrožení. Genderové separování je v případě veřejných toalet obvykle základním vstupním rozlišením i přesto, že muži a ženy mají více méně stejnou produkci vyměšovacího odpadu a například v privátním prostoru, jako je domov, se toalety také genderově nediferencují. Na veřejné toalety se tak můžeme dívat mocenskou optikou,

³⁰ Více na [http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbtsurvey-results-at-a-glance_en.pdf], s. 16.

kde působí neustálý „vyšší“ mocenský dohled a disciplinace. Julia Serano (2007) se v této souvislosti zmiňuje o tzv. trans-exkluzi. Tato exkluze nastává, když cisgenderová heterosexuální lidé vylučují translidí z různých míst, organizací či událostí, které jsou určeny pro genderové identity, kterými se však translidé identifikují (veřejné toalety, šatny v posilovnách atp.).

2.4.2. Konstrukce sexuality a politika studu

M. Foucault v knize *Historie sexuality* jako první upozornil na to, že sexualita byla v západních společnostech strukturována v rámci extrémně represivního sociálního rámce a že byla podrobena velice reálné formální i neformální kontrole (Kalinová 2015: 10). V období silného vlivu křesťanství se k sexualitě vztahovalo mnoho morálních pravidel a zásad, vycházejících z toho, že jedinou správnou sexualitou je sexualita vedoucí k plození dětí v rámci manželství, tedy heterosexuality, a všechny ostatní formy byly hodnoceny jako hříšné či „abnormální“ (viz Katz 2011 a Giddens 2012). S postupnou modernizací společnosti se začaly uplatňovat argumenty vědecké a teoretické. Jak uvádí Foucault (1999: 64), tato věda však byla rovněž „bytostně podřízená imperativu morálky, jejíž rozdělení opakovala v podobě medicínské normy. Pod záminkou říkat pravdu vyvolávala všude strach; sebemenším výkyvům sexuality přisuzovala celé imaginární dynastie špatností, které se přenášejí z generace na generaci“.

Důležitým diskurzem je v otázce sexuality (stejně jako v otázce stigmatizace) *moc*. Ta hrála hlavní roli v utváření představ společnosti, jaká sexualita je ta správná a jaká není. Na základě toho dochází ke stigmatizaci těch jiných, „horších“ sexualit. Warner (1999: 7) poukazuje, že stud je politickým, regulačním a mocenským nástrojem. Kultura má k dispozici mnoho způsobů, kterými mohou lidé řídit sexuální život ostatních lidí. Už se nevyužívá explicitní násilí - nucený sex či znásilňování, ale různé zákazy, příkazy, regulace a implicitní prosazování jedné správné sexuální identity, která je obecně sdílená (nebo by měla být). Ve své knize *The Politics Of Shame* ukazuje praktiky odvrácení či vyhýbání se pocitu sexuálního studu tím, že ho „přisijeme“ někomu jinému, tj. lidem, kteří se neidentifikují se sdílenou a „správnou“ sexuální identitou a praktikami, tedy heterosexuální. Tito lidé jsou pak stigmatizováni jako devianti, mentálně postižení, zvrhlíci či kriminálníci, kteří na pyramidě hierarchie stigmat³¹ stojí nejnižší a ve veřejném prostoru jsou

³¹ Viz tabulka vypracovaná Gayle Rubin in Warner (2001: 25-26).

zneviditelňování, umlčování a diskriminování (Tarnopolsky 2004).³² Feministka P. Long nazývá tento druh stigmatizace erotickým stigmatem (Kalinová 2015: 11). Herek (2004) se zmiňuje o stigmatu sexuálním, které spojuje s neheterosexuálními praktikami a definuje ho jako „společenský negativní pohled na jakékoliv neheterosexuální chování, identitu, vztah, nebo komunitu“ (Herek 2004:15).

Warner kritizuje také hnutí za práva homosexuálů, které se snaží prostřednictvím registrovaného partnerství splynout s heteronormativním řádem a gay politika tak upouští od kontinuálního boje proti stigmatizaci. Eike Stedfeldí (1998) argumentuje, že „politika integrace, která směřuje k tomu, aby se gayové přizpůsobili heterosexuální představě o partnerství, a která ukazuje, že gayové mají usilovat o přístup k heterosexuálním normativním institucím, neakceptuje jejich zásadní životní odlišnost. Vede k heterosexualizaci gay-menšiny a odhaluje sama sebe jako další nástroj útlaku“.

Jako příklad síly sexuálního studu uvádí autor kauzu okolo bývalého amerického prezidenta Billa Clintona, který byl obžalován za sexuální skandál (nejen) s Monicou Lewinsky³³, kdy veřejný a politický diskurz využil koncept studu/hanby k vykreslení určitého druhu sexuálního chování jako zcela nepřijatelného. Během této kauzy bylo „nutné“ probírat sexuální život Billa Clintona, což bylo považováno za ponižující. Tyto pocity dle autora zažívají neheterosexuální lidé velmi často. Podobnost s pocity studu neheterosexuálních lidí shledává autor v tom, že se Clinton ani Lewinsky nepokusili napadnout ponížením, které ze vznesených obvinění plynula. Publicita s jejich případem spojená byla silně represivní (dle autora se jedná o stigmatizaci identity).³⁴

Warner (2003) tvrdí, že sexuální autonomie vyžaduje více než jen svobodnou volbu, toleranci a liberalizaci zákonů týkajících se sexuality. Poznává, že vše, co se týká sexu (včetně sexuality samotné) závisí na historickém kontextu a také na postupném všeobecném uvědomění společnosti, které se pomalu mění. Nové technologie a vymoženosti jako jsou například žiletky, hormonální antikoncepce, prezervativy, Viagra, vibrátory, implantáty či operace pohlaví posilují sexuální autonomii. Otevřené a veřejné pojmenování ovlivňuje vnímání jevů, které reálně existovaly vždy (anální sex, ženská ejakulace, různé sexuální

³² Warner tvrdí, že lidé s „deviantními“ sexualitami byli zostuzováni hlavně z důvodu ústupu sexu do soukromé sféry, kde se o sexu nemluví.

³³ Domnívám se však, že co se týče veřejného zostuzení, pozornost byla spíše upřena na Monicu Lewinsky, která si toto stigma nese dodnes, viz [http://www.huffingtonpost.com/tammy-nelson-phd/monica-lewinsky-and-the-price-of-sexual-shame_b_6932700.html].

³⁴ Clintonova aféra, týkající se mužské stereotypní sexuality, se stala terčem pozornosti, které se jindy dostávalo spíše homosexuálům, transsexuálům nebo prostitutkám.

fantazie). Přes dlouhé procesy změn (např. změna vztahů mezi muži a ženami, veřejné debaty o transgender lidech...) jsou některé touhy příliš poznamenány, ačkoli některé touhy nyní považované za legitimní, byly v minulosti nemyslitelné (zásada rovné romantické lásky). Tato legitimnost ovšem také vznikala postupně a je ovlivněna politikou, kulturními změnami a také tím, jak moc byly jednotlivé touhy stigmatizovány. Warner (2003) konstatuje, že diskutování o stigmatizovaném sexu je nezbytným prostředkem k identifikaci politických prvků studu a zviditelňuje, jak stud vede ke znechucení a omezení sexuální autonomie druhých.

2.4.3. Vyjednávání identity

Již na začátku zmíněný předpoklad heterosexuality ze strany společnosti nabývá problematičnosti v kontextu heteronormativního řádu, kde je nutné neheterosexuální či genderové identity neustále potvrzovat a tím se diskreditovat či přijímat určité stigma (viz výše). Toto potvrzování může probíhat slovně či jednáním a obecně známým pojmem pro toto vyjednávání je tzv. *coming out*.³⁵ Smetáčková (2009: 21) ho definuje jako „proces postupného hledání a uvědomování si vlastní sexuality, který vyvrcholí tím, že si člověk svou sexuální orientaci pojmenuje (tím ji do značné míry přijme a sdělí ji svému nejbližšímu okolí)“. Důsledky procesu coming outu se netýkají jen volby sexuálního partnera_ky, ale člověk se stává součástí menšiny, což do značné míry ovlivňuje i životní styl. Znamená to tedy i možnou ztrátu sociálních a kulturních vazeb, hledání nové komunity lidí se stejnými či podobnými identitami a osvojení si norem, hodnot a tradic této komunity (Červenková 2002: 63).

Pitoňák (2013) vnímá výše uvedenou definici coming outu jako značně lineární a nekontextuální. Coming out chápe jen jako „výrok“ a vyzývá k fluidnějšímu a plastičtějšímu chápání sexuálních identit. Na základě zmiňované definice se předpokládá, že jak už člověk objevil svojí „skutečnou“ sexuální identitu, tak už se nezmění. Sexuální pocity, představy a identita se však mohou během života měnit (Červenková 2002: 66). Ve svém kvantitativním výzkumu Pitoňák předkládá model kontextuálně sociální, prostorově a časově vyjednávané neheterosexuální identity (zaměřuje se však pouze na gaye, lesby a bisexuály_ky). Adams (2010 in Pitoňák 2013: 30) konstatuje, že coming out dává smysl jen v heteronormativním kontextu a nikdy ho nelze završit.

³⁵ Zajímavé vizuální zpracování coming outu genderových a neheterosexuálních identit dostupné z: [<http://everydayfeminism.com/2015/03/truth-of-coming-out/>].

Z širšího pohledu je identita spojena s lidským porozuměním toho, kým jednotliví lidé jsou a co je pro ně smysluplné. Tato porozumění jsou formována ve vztahu k určitým atributům, které mají prioritu nad jinými zdroji významů. To, jakým atributům bude dáвана větší důležitost, je záležitostí dané společnosti (Kalinová 2015: 13). V euroamerické kultuře jsou některými z hlavních zdrojů identity gender, národnost, etnicita a sexuální orientace (Giddens 2012 in Kalinová 2015: 13). V diskurzu sociálních věd je identita chápána jako proměnlivé, konstruované vědění o jiných a o nás samých. Identita tedy není objevována jako již existující kvalita, ale je naopak konstituována procesem produkce poznávání. Identita je v konstruktivistickém pojetí tedy spíše slovesem než substantivem. Vyznačuje se vztahovostí k sociálním a kulturním kontextům, kde je současně formována, ujasňována, potvrzována a zpochybňována (Roubal 2011 : 31).

Rozlišují se dva koncepty, ve kterých je představena metafora popisující situaci interakční kontextuality sexuální identity – tzv. *closetovanost* (vycházení ze skříně) a *proplouvání* (passing). Oba koncepty jsou si velmi podobné a vztahují se k popisu fluidních a mnohoznačných sexuálních identit. Neheterosexuální člověk je v heteronormativním kontextu neviditelný pokud neopustí „skřín“ nebo pokud nepřestane „proplouvat“ ve vztahu k lidem kolem sebe jako heterosexuál (Pitoňák 2013: 31).

V geografickém kontextu se pracuje s pojmem „*zaskříňovaný prostor*“ (closeted space). Tento koncept dokáže mapovat prostory a místa, v rámci kterých neheterosexuální lidé dočasně své „skříně“ opouštějí a kde se v nich na základně nějaké diskriminace či strachu drží (Pitoňák 2013: 30-31). Autoři popisují záměrné i nevědomé varianty proplouvání v kontextech rasových, sexuálních, genderových či jiných identit a také se shodují na tom, že fenomén proplouvání má kontextuální charakter, a je tedy závislý na sociálním, geografickém, časovém i psychologickém kontextu (tamtéž). S vyjednáváním stigmatizované identity/sexuality se často pojí jak pocity úzkosti, smutku, strachu a izolovanosti, tak pocity radosti, bezpečí. Mezi nejčastější motivy spojené s proplouváním patří:

1. zajištění obecného bezpečí a vyhnutí se diskriminaci
2. zakrytí stigmatizované identity
3. aktivní klamání
4. dosažení výhod určených pouze dominantním skupinám včetně společenského přijetí a pocty (Pitoňák 2013: 31)

Zajištění rovnoprávného přístupu všech lidí do veřejných prostorů není ale možné, pokud neheterosexuálně i heterosexuálně orientovaní lidé automaticky předpokládají, že je každý člověk heterosexuální. Pitoňák (2013: 38) argumentuje, že zrovnoprávnit v tomto případě znamená „*zahrnout do obecného vědění, které je předmětem primární socializace, vědění s významy reprezentujícími akceptaci heterosexuálních identit.*“ Jen takto lze umožnit stejnoprávný přístup všem – těm, u kterých není identita na pohled postřehnutelná i těm s viditelně čitelnými znaky zapsanými na povrchu těla.

Je tedy očividné, že stigmatizovaná není heterosexuální, ale neheterosexuální identita. Projev heterosexuality není v heteronormativní společnosti většinou ani za sexuální považován. Na rozdíl od coming outu neheterosexuálních identit jako jsou gayové, lesby či bisexuálové_ky, u kterých neheterosexuální identita není viditelně vepsaná do těla, translidé na počátku přeměny mají situaci obecně trochu komplikovanější v tom, že jejich identita je často viditelná, a o své situaci musí informovat daleko širší spektrum lidí. To znamená nejen svou rodinu a blízké, ale i ostatní lidi, se kterými běžně přicházejí do styku (učitelé, spolužáci, zaměstnavatel, spolupracovníci,...).³⁶ Na webu transsexualita.cz, který je tvořen translidmi pro translidé, se člověk může seznámit s hlavními kroky a možnými úskalími, jak coming out uskutečnit. Důležitou roli zde opět hraje prostor: „neutrální území“ je většinou nejlepší. Pokud máte před sebou ‘horkou hlavu’, zkuste si najít místo spíše někde na veřejnosti (restaurace apod.), třeba tak předejdete výbuchu emocí a následnému odmítnutí, které nebude mít zmíněná osoba odvahu pak vzít zpět“.

2.4.4. Kolektivní identita a politika uznání

Teoretik multikulturalismu Charles Taylor (2001) tvrdí, že požadavek uznání je podněcován předpokladem, že existuje určitá souvislost mezi uznáním a identitou. Naše identita je zčásti charakterizována uznáním či neuznáním, často také zneuznáním ze strany druhých. Argumentuje, že uznání je základní lidskou potřebou, bez uznání druhých nemůžeme vést plnohodnotný život. Neuznání či zneuznání může způsobit ublížení či se stát formou útlaku a diskriminace.

Taylor (2001) odhaluje diskurz uznání ve dvou podobách – za prvé v intimní sféře, kde vytváření identity a vlastního já chápeme jako proces, jenž probíhá dialogicky v zápase s významnými druhými, a za druhé ve veřejné sféře, kde role politiky rovného uznání nabývá na důležitosti (Taylor 2001: 56). Uznání ve společenské sféře motivuje lidi k tomu, aby

³⁶ *Coming out.* [online]. Transsexualita.cz, datum neuvedeno. [citováno 2016-03-26].

rozvíjeli své charakteristicky lidské schopnosti, které jsou hodny respektu a realizovali svůj specifický lidský potenciál. Život ve společnosti je nezbytnou podmínkou rozvoje racionality a být autonomní bytostí s vlastní identitou (Rybář 2012: 19).

Taylor je především stoupencem tzv. komunitarismu, kde práva kolektivu stojí za jistých předpokladů (pokud je kolektiv/menšina v ohrožení) nad právy jedinců. Zatímco liberalismus považuje uznání diferencí za problém pouze tehdy, omezuje-li právo na individuální sebeurčení, komunitaristické pojetí liberalismu problematizuje právě ty formy nediskriminace, které ponechávají zvláštnosti na pospas asimilačním tlakům. Taylor však považuje kolektiv a kolektivní identitu jako ohraničenou, stálou a všemi ve skupině stejně sdílenou, čímž však kolektiv značně stereotypizuje. J. Habermas (2001) argumentuje, že kolektiv nemá žádné hranice a kolektivní identita je vnitřně diverzifikována, tj. je vnitřně členěna. Mluví o tzv. fraktální identitě, kdy dochází k tříštění identit v rámci ohraničení kolektivní identity/kolektivu na základě mocenské interakce a dominance uvnitř kolektivu. Mohou se tak štěpit další identity a vznikají tak stále nové problémy. Kolektiv tedy není produkt, nýbrž proces, který je proměnlivý. Habermas (2001) také oponuje, že kolektivní práva už jsou obsažena v právech jednotlivce. Na základě těchto argumentů tak podle J. Habermase (2001) můžeme dosáhnout rovnosti skrze individuální práva (která jsou nadřazená těm kolektivním) a politický aktivismus. S kritikou vystoupila i N. Fraser (2004), která argumentuje, že uznání je institucionalizované a hierarchizované – v ekonomické rovině se za uznání bojuje snáz, ve statusové však hůře a musí se překonávat mnoho překážek (stereotypy, předsudky, heteronormativita, patriarchát aj.). Fraser (2004) tvrdí, že každý v kolektivu svými právy disponuje a měl by mít možnost se vyjádřit a podílet se na vytváření skutečnosti (nazývá to participační paritou).

Podle Taylora (2001) by každá diskriminovaná skupina (kolektiv) měla být svébytná, mít kořeny v historii a tím pádem by měla mít nárok na uznání. Otázkou však je, jaká je definice svébytnosti a specifičnosti. Domnívám se, že stavět argument na historickém kontextu není příliš vhodné. Homosexualita či transsexualita je sice historicky doložitelná, ale dopouštěli bychom se ahistorizce, tj. zpětného dosazování dříve neustanovených významů. Souhlasím s Habermasem, že stěžejní je politický aktivismus, do kterého by měl každý možnost se zapojit a vyjednávat lepší postavení a rovné příležitosti. Kolektivní identita trans komunity spočívá dle mého názoru pouze ve všeobecné diskriminaci, jinak je velmi vnitřně diverzifikována a nic jiného ji pevně nespojuje. Liší se názory na heteronormativní binární pojetí pohlaví, na medicínskou diagnostiku transsexuality, na

registrované partnerství, rodičovská práva, feminismus atd. V České republice také podle mého názoru existuje jen málo trans organizací, které jsou mediálně či politické vlivné. Na základě jejich malého počtu může docházet ke stereotypizaci celé trans komunity, i když se velice často názory jednotlivců liší. Domnívám se, že velkým problémem uznání translidí je mediální obraz trans identit. Pokud k němu vůbec dochází (spíše je však trans komunita obecně zneviditelňována), velice často je obraz zesměšňující, postavený na zajetých stereotypech, který o identitě nic nevyovídá. Transsexualita je v médiích spojována hlavně se sexualitou a sexuální orientací (s homosexualitou, pornografií a prostitucí). Domnívám se, že na vině je především zavádějící medicínský pojem transsexualita, kde už kořen slova je spojen se sexuální identitou a ne s genderovou.

2.5. Konceptualizace transsexuality

V 19. století dochází podle Foucaulta k disciplinaci sexuality. V medicínském diskurzu přichází nový způsob klasifikace sexuality a potřeba vytvořit nové diagnostické kategorie s ustavením heterosexuality jako normy (King 1998 in Jahodová 2011: 290).

Roku 1910 sexuolog Magnus Hirschfeld od sebe oddělil pojmy homosexualita a transvetitismus, které byly do té doby spojovány. Samotný pojem transsexualismus se v medicínském prostředí objevuje až začátkem padesátých let 20. století. Jako první ho nejspíše použil sexuolog Harry Benjamin, který vymezil transsexualitu jakožto zvláštní syndrom, který podle něj představoval nejzávažnější poruchu pohlavní identity a genderové role. Benjamin předpokládal, že transsexuální touha stát se člověkem opačného pohlaví není pouze duševní porucha, ale je odrazem skutečné vnitřní pohlavní inverze, která má alespoň částečně biologické kořeny (Kovářiková 2013: 16-17). Byl toho názoru, že genderovou identitu člověka není možné změnit, jeho tělo však ano. Doporučoval proto hormonální terapii, než bude moci být provedena operace pohlaví. Benjamin tak položil základy moderní transsexuální diagnostiky a léčby (tamtéž). Operativní změna pohlaví se poprvé v historii stala dostupnou a rozšířenou formou terapie.

Položením dělicí linie mezi homosexualitu a transsexualitu, vyčleněním transsexuality jakožto samostatné kategorie, se sexuologie ujímá moci nad její další existencí (Dvořáčková 2008: 56). Koncem 60. let se operativní přeměny pohlaví začínají prosazovat taktéž v Československu. Vyvolaly však silnou odmítavou reakci. Odborníci diskutovali problematiku transsexuality na sympoziu *O soudně lékařských otázkách transsexualismu*

konaném v roce 1969. Z lékařského hlediska byl největším problémem etický aspekt, tj. že operace „ničí důležitou funkci somaticky zdravého člověka“ – nadto i funkci reprodukční –, což je v rozporu s lékařskou etikou, jejímž úkolem je naopak poškozené tělesné funkce napravovat (citováno z Kováriková 2013: 17). V Československu se fenoménu transsexuality začal věnovat sexuolog Josef Hynie, na jeho práci pak v 70. letech navázala psychologka Iva Šípová a další, jako například sexuoložka Růžena Hajnová, Petr Weiss a Hana Fífková (Jahodová 2011).

Co se týče otázky teoretického uchopení pohlaví, existuje několik pojmů, kterými se translidé definují nebo jsou jimi definováni. Nejčastěji se hovoří o *transsexuálních* a *transgender* lidech/komunitě. Jako transsexuál je označen člověk, který touží po právní i somatické změně pohlaví. Transgender je definován především překračováním genderových rolí a identit, což je ale velmi nekonkrétní. Jako transgender lidé jsou tedy označováni lidé žijící částečně nebo trvale v roli opačného než právního pohlaví, ale mnohdy zároveň neurčité množství dalších lidí, kteří se k trans identitě nijak nehlásí. Zájmy takových jednotlivých komunit se pak velmi liší v závislosti na faktorech, jako jsou vztah k operativní změně pohlaví, aktuální genderová role či sexuální orientace. Tyto faktory navíc mohou v některých případech procházet určitou změnou v čase (Stehlíková a spol. 2007: 14, srov. Linková 2001).

Tyto dva pojmy se většinou dávají samotnými příslušníky trans komunity do protikladu, kdy označení transsexuál směřuje k dualitnímu (esencialistickému a medicínskému) pojmání pohlaví a přecházení z kategorie muž do kategorie žena a naopak – MtF (male to female) a FtM (female to male), zatímco transgender je označení pro fluiditu, dynamičnost a konstruovanost pohlaví. Serano (2007: 25) uvádí, že transgender bývá zastřešujícím označením pro *transsexuály*, *intersexuály*, *genderqueer*, *bigender* a *gender-fluidní* lidi.

Další skupinou řazenou někdy mezi translidí jsou *transvestité* (TV) a *crossdresseři* (CD), kteří mění genderovou roli pouze příležitostně a obvykle neusilují o její trvalou změnu. CD/TV lidé tvoří většinou samostatnou komunitu, která se od transsexuální komunity značně liší, jakkoliv někteří jedinci hranice těchto komunit překračují (Stehlíková a spol. 2007: 15). Osobně jsem v rozhovorech několikrát zaznamenala distancování translidí od CD/TV komunity (a naopak). Tuto problematiku budu analyzovat v empirické části práce. Veřejnost a média však pojmy transsexuál a transvestita často spojují.

Termín *translidé* jsem zvolila jako nejvhodnější pro svou práci i výzkum, protože jsem se chtěla distancovat od binárního pojetí pohlaví, což jsem však neočekávala od svých komunikačních partnerů a partnerek. Během výzkumu jsem se na genderovou ani sexuální identitu neptala a nechala jsem komunikační partnery a partnerky, aby se případně identifikovali sami během rozhovoru (což většinou udělali_y). Nutno podotknout, že většina mých komunikačních partnerů a partnerek se v binárních kategoriích žena/muž ustanovovala. Termínem *trans* se však identifikovali všichni mí komunikační partneři a partnerky.

2.5.1. Medicínský diskurz transsexuality a jeho historický vývoj

V českém medicínském diskurzu je transsexualita postavena na dichotomním pojetí kategorií žena/muž, heterosexuální/homosexuální. Jak uvádí Jahodová (2011), transsexualita je pak v rámci medicínského diskurzu pojímána jako jednosměrný pohyb z kategorie žena do kategorie muž či obráceně. Možnost vykročit za binárně pojímané kategorie muž/žena jsou velmi problematické. Medicínský diskurz nepřipouští žádné nejasnosti či ambivalentní pocity – člověk může být buď mužem, nebo ženou. Vytváří tak představu, že hranice mezi mužstvím a ženstvím jsou pevné a neměnné. Důsledky tohoto pojetí, kdy je ženství a mužství postaveno proti sobě jako dvě protikladné polarity, se projevuje neumožněním jejich prolínání či překračování. Tam, kde hrozí splývání mužského a ženského elementu v jedno, se striktně trvá na jejich oddělenosti (Kovářiková 2013: 13).

Harry Benjamin, který je označován za „otce transsexuality“, definoval v 50. a 60. letech transsexualitu jako nesoulad fyzického a duševního pohlaví (Fifková a kol. 2002: 16). Tato definice převládá i v českém medicínském diskurzu (srov. Procházka, Hajnová). Československo mělo v sexuologii poněkud mimořádnou pozici. V květnu 1921 vznikl v Praze první univerzitní sexuologický ústav na světě (po meteorologickém a radiologickém třetí vědecký ústav v republice). V letech 1934-1974 byl jeho přednostou profesor Josef Hynie, lékař, jenž se zasloužil mimo jiné o to, že v roce 1962 byla v Československu (po zemích Beneluxu jsme byli první) zrušena trestnost homosexuality.³⁷ Josef Hynie definoval transsexualitu jako „nejniternější cítění a přesvědčení o příslušnosti k druhému pohlaví na podkladě jiného diferencování mozku a dispozic“ (Hynie 1974 in Jahodová 2011). K začlenění do společnosti měla trans osobě pomoci hormonální léčba a změna jména na neutrální tvar. Transsexualita byla tehdejšími lékaři nahlížena jako problém potenciálně ohrožující

³⁷ *Vězněm ve vlastním těle*. [online]. Translide.cz, zdroj: časopis Týden, Marta Švagrová, 1996. [citováno 2016-04-11]

společnost. Transsexuální člověk mohl dle jejich mínění způsobit mravní újmu svému okolí či narušovat institucionální stabilitu rodiny. Jedním z argumentů proti operativním změnám pohlaví byl názor, že medicína tímto vlastně napomáhá podvodu a to zejména na možném budoucím partnerovi transsexuálního člověka, který nemusí být s jeho stavem obeznámen (Pechová 2003). Hynie nedoporučoval chirurgickou operaci genitálií s argumentem, že plastická chirurgie není na takové úrovni, aby mohla vytvořit citlivé a funkce schopné genitálie. Dalším důvodem byla obava, že by takoví lidé uzavírali sňatky, což považoval Hynie za nežádoucí z domněnky neuspokojivého tělesného soužití (Jahodová 2011: 293).

Jahodová (2011) dále uvádí, že v 80. letech byla již v rámci medicínského diskurzu operativní změna genitálií vnímána jako součást „léčby“ transsexuality. Ze skript *Lékařské sexuologie* od Jana Rabocha, mohli operativní změnu podstoupit pouze translidé, kteří byli „psychicky stabilní“ a „sociálně dobře adaptovaní“. Na operaci mohli jít pouze ti, kteří byli lékaři posouzeni jako dostatečně *psychicky stabilní* a adaptovaní na život v majoritní společnosti. V 90. letech se objevuje pojetí transsexuality jako sexuální deviace (Raboch, Weiss). Transsexualita jakožto „sexuální deviace“ je konstruovaná v opozici vůči heterosexualitě a s její mužskou či ženskou rolí v souladu s anatomickým uspořádáním těla (Jahodová 2011: 294).

Jak uvádí Spencerová (2003), po roce 1989, kdy u nás padl komunistický režim, došlo také k detabuizaci sexuality a stoupl počet lidí, kteří žádali o transsexuální přeměnu. Mezi tyto žádající patřili lidé, kteří před rokem 1989 přeměnu vzdali z rodinných důvodů či kvůli negativním zkušenostem s tehdejšími lékařskými postupy některých lékařů a lékařek. Ústředním konceptem českého medicínského diskurzu transsexuality na počátku nového tisíciletí je pohlavní identita, přičemž transsexualita je chápána jako její *porucha* (Jahodová 2011). Transsexualita je oficiální diagnózou v Mezinárodní klasifikaci nemocí (ICD, International Classification of Diseases) a je řazena mezi poruchy pohlavní identity (Gender Identity Disorders). K tomu se však kriticky staví MUDr. Hana Fifková, která nesouhlasí s pojetím transsexuality jako duševní poruchy či deviace. K translidem nepřistupuje jako k pacientům_kám, kteří_é jsou duševně nemocní_é či „porušení_é“, ale jako ke svým klientům a klientkám (jako první u nás zavádí klientelismus). Petr Weiss a Ivo Procházka definují transsexualitu jako „pocit subjektivně vnímané nepohody, která souvisí s neshodou mezi pohlavní identitou na straně jedné a svou pohlavní rolí a biologickým pohlavím na straně druhé“ (Fifková a kol. 2002: 15). Jak uvádí Jahodová (2011), koncept pohlavní identity, s nímž se pracuje, je postaven na biodeterministické představě o povaze pohlaví,

na binárním rozlišování pohlaví na mužské a ženské, genderových stereotypech a posiluje tak heteronormativní způsob uvažování. Definování transsexuality zůstává agendou sexuologie v podstatné míře až do současnosti. Odborníci z tohoto oboru se významně podílejí na utváření mezinárodních standardů formujících podobu managementu transsexuality a v některých zemích na tomto managementu také přímo participují. To platí rovněž v případě České republiky, kde sexuologie sehrává v procesu přeměny pohlaví roli zcela klíčovou (Dvořáčková 2008: 56).

2.5.2. Úskalí pojmání transsexuality v rámci českého medicínského diskurzu

Takovéto medicínské definování transsexuality redukuje a zneviditelňuje diverzitu trans identit. Lékaři a lékařky nepracují s možnostmi, kdy by se člověk nechtěl pojímat a definovat skrze kategorie žena a muž, či se do nich vůbec nechtěl vměštnávat. Fausto-Sterling (1997) argumentuje ve svém článku *How to build a man?* stejně jako Judith Butler, že pohlaví je sociálně konstruované a do binárních kategorií muž/žena jsme tlačeni. Tvrdí, že se jedná o ideologickou záležitost. Medicínský diskurz pracuje s biologickým předpokladem pohlaví a reprodukuje dualitu pohlaví. Biodeterministický diskurz slouží lékařům a lékařkám jako důkaz a považují ho tak za znepochybnitelný. Fausto-Sterling (1997) však věcně argumentuje, že i biologie jako věda, a tak jak o ní přemýšlíme, je ovlivněná a konstruovaná člověkem. Jak uvádí Foucault (1999), věda vytváří představu jisté normy, model přirozeného a zdravého lidství, jenž považuje za univerzálně platný. Snižuje člověka na plně popsateľný a analyzovateľný biologický organismus a s autoritou, již byla obdařena, klasifikuje, hierarchizuje a umisťuje jedince ve vztahu k dané normě a nechává na jeho těle operovat jisté „pravdivé“ diskurzy, čímž v něm spouští sebedisciplinační mechanismy.

Dalším problémem diverzity trans identit je popisování sexuální touhy translidí skrze kategorie heterosexuality a homosexuality. Čeští lékaři a lékařky opět nedávají trans osobám prostor pro přihlášení se k jinému druhu sexuální identity (či prolínání několika sexuálních identit) než heterosexuální a homosexuální. Vycházejí z představy, že sexuální identita/orientace je biologicky předurčena a nepřipouští možnost, že by mohla být spoluutvářena vlivem sociálního a kulturnímu prostředí (Jahodová 2011).

Dalším úskalím pojetím transsexuality v rámci českého medicínského diskurzu spočívá v její diagnostice. Fífková a kol. (2002) uvádí, že neexistuje žádná

psychodiagnostická metoda, která by mohla transsexualitu s určitostí stanovit, psychologická vyšetření se zaměřují na odlišnosti ve srovnání s ustanovenou populační normou. Základem diagnostiky transsexuality je nestrukturovaný rozhovor, v rámci něhož se lékaři zaměřují na tyto kritéria: preference hraček a her v předškolním věku, preference oděvu, odpor k primárním a sekundárním pohlavním znakům a jiným biologickým projevům dospívání, erotické sny a masturbační fantazie, sexuální aktivity, zamilovanost a partnerské vztahy a charakteristiky pohlavní role (Fifková a kol. 2002: 28-35). Tato kritéria opět stojí na genderových stereotypech a na dvou jasně vymezených kategoriích pohlaví, které stojí vzájemně v protikladu.

V minulosti bylo běžnou praxí vyžadovat od transsexuálních lidí, aby se písemně zřekli svých rodičovských práv, což je postup, který však nikdy neměl oporu v českém právním řádu (Stehlíková a spol. 2007: 38). V současnosti translidé, kteří se rozhodnou podstoupit operativní přeměnu a mají děti, nejsou nuceni, aby se vzdali svých rodičovských práv. Mohou se o své děti dále starat i po operativní přeměně (Jahodová; Lorenzů 2016: 6). Avšak jak se uvádí v *Analýze situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR* (2007: 38), stále dochází v některých případech k tlaku na transsexuální lidi, aby omezovali kontakt s dětmi, a to bez ohledu na konkrétní zájmy těchto dětí. Důvodem je možné negativní ovlivnění genderové identity dítěte. Jahodová (2011: 298) trefně argumentuje, že obava z toho, že trans člověk jako rodič by mohl negativně ovlivnit genderovou identitu svého dítěte, si někteří lékaři a lékařky, které tvrdí, že transsexualita je biologického původu, sami protirečí, protože v takovém případě by přeměna rodiče neměla mít na vývoj pohlavní identity dítěte žádný vliv. Někteří lékaři a lékařky tím dokazují, že berou transsexualitu jako problém a snaží se o upevňování heteronormativního řádu (tamtéž).

2.5.3. Právní a sociální postavení translidí v ČR

Stehlíková a spol. (2007: 35) uvádí, že právní problémy transsexuální populace je možné poměrně dobře specifikovat, zatímco situace dalších skupin zařazovaných do trans komunity je poměrně nejasná. Začátky operativní léčby na našem území spadají zhruba do poloviny šedesátých let. V druhé polovině šedesátých let probíhala v lékařských kruzích ostrá diskuse o provádění těchto operací a od poloviny sedmdesátých let je jejich provádění plně posvěceno i oficiálními autoritami.

Listina základních práv a svobod uvádí, že „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech“.³⁸ Důraz na lidskou důstojnost klade rovněž samotná Ústava ČR ve své preambuli.³⁹ Přesto se z konstrukce právního řádu zdá, že právě důstojnost trans osob není plně respektována. Translidem samozřejmě náleží všechna základní práva a svobody podle Listiny základních práv a svobod, deklarovaná rovnost je však u trans osob uplatňována v menší míře než u ostatních.

Klíčové ustanovení současné právní úpravy změny pohlaví představuje § 29 Občanského zákoníku č. 89/2012 Sb., který nově zakotvuje podmínky změny a její právní důsledky:

(1) Změna pohlaví člověka nastává chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Má se za to, že dnem změny pohlaví je den uvedený v potvrzení vydaném poskytovatelem zdravotních služeb.

(2) Změna pohlaví nemá vliv na osobní stav člověka, ani na jeho osobní a majetkové poměry; manželství nebo registrované partnerství však zaniká. O povinnostech a právech muže a ženy, jejichž manželství zaniklo, ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po zániku manželství platí obdobně ustanovení o povinnostech a právech rozvedených manželů ke společnému dítěti a o jejich majetkových povinnostech a právech v době po rozvodu; soud rozhodne, a to i bez návrhu, jak bude každý z rodičů napříště o společné dítě pečovat.⁴⁰

Práva a povinnosti transsexuálních pacientů a zdravotních zařízení provádějících chirurgický zákrok změny pohlaví jsou stanovena ustanovením § 21 zákona č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách. Chirurgické výkony směřující ke změně pohlaví lze provést pacientovi:

- a) u něhož byla jednoznačně stanovena porucha sexuální identifikace a prokázána schopnost žít trvale jako osoba opačného pohlaví*
- b) který neuzavřel manželství nebo který nevstoupil do registrovaného partnerství anebo do obdobného svazku osob stejného pohlaví v cizině, popřípadě prokáže, že jeho manželství nebo registrované partnerství anebo obdobný svazek zaniklo.*
- c) dosáhl věku 18 let*

³⁸ Ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb., listina základních práv a svobod.

³⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., 300/2000 Sb., 448/2001 Sb., 395/2001 Sb., 515/2002 Sb., 319/2009 Sb., 71/2012 Sb. a 98/2013 Sb.

⁴⁰ § 29 OZ

d) podal písemnou žádost

e) získal kladné stanovisko odborné komise⁴¹

Dalším významným problémem je pro transsexuální lidi získávání dokumentů v souladu s jejich pohlavní identitou. V České republice je možné zažádat o úřední změnu jména, pohlaví a rodného čísla, s nimiž souvisí i vydání nových dokladů. Toto se však netýká všech dokladů, což transsexuálním osobám způsobuje značné obtíže. Dosud neupravenými oblastmi jsou například změna vysokoškolského diplomu nebo změna rodného listu dětí (Kupka 2014/2015: 21)

2.5.4. Problematické oblasti práva na zdraví translidí v ČR

Právo na zdraví translidí je v průběhu přeměny potencionálně porušováno v několika rovinách. Zmíním zde čtyři hlavní právní problematické aspekty.

1) Psychiatrická diagnóza

Jak už bylo řečeno, ne všichni translidé chtějí procházet přeměnou od hormonální léčby až po změnu pohlavních orgánů. Transsexualita je podle *Mezinárodní klasifikace nemocí* jednou z poruch osobnosti a chování u dospělých⁴² s čímž mnoho translidí nesouhlasí, jelikož se sami nepovažují za duševně nemocné. Jahodová a Lorenzů (2016) ve zprávě tvrdí, že současné standardy WPATH⁴³ jsou otevřenější a jasně stanovují, že trans identity jako takové poruchami nejsou, a ne všichni trans a genderově nekonformní lidé musejí nutně zažívat genderovou dysforii. Tyto změny v konceptualizaci trans identit jsou důležité pro svou odlišnost od všeobecných tendencí v české sexuologii a medicínském diskurzu – ty jsou dle samotných sexuologických textů stále bližší starším (a v mnoha ohledech problematickým) standardům HBIGDA (Jahodová; Lorenzů 2016: 6).

Diagnóza transsexuality je často stanovena jako podmínka uznání změny pohlaví. Vedle toho může ale stanovení diagnózy stát v cestě také přístupu k hormonům nebo operaci změny pohlaví. Může to vést k řešení v podobě opatřování hormonů bez předpisu nebo k pokusům o úpravu těla vlastními prostředky, což může mít fatální následky. V březnu tohoto roku vyšla zpráva, že norský ministr zdravotnictví předložil návrh zákona, na jehož základě si lidé budou moci změnit pohlaví, aniž by museli podstoupit operaci nebo absolvovat

⁴¹ Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách ve znění pozdějších předpisů.

⁴² Více na: [<http://www.uzis.cz/cz/mkn/F60-F69.html>].

⁴³ World Professional Association for Transgender Health (WPATH, dříve Harry Benjamin Association/HBIGDA).

hormonální léčbu. V novém návrhu zákona se píše, že „osoba, která cítí, že se její pohlaví liší od pohlaví, se kterým se narodila, má právo na základě svých vlastních zkušeností k jeho změně“. Lidé tak změny pohlaví dosáhnou jednoduše: vyplní formulář a pošlou jej na nejbližší daňový úřad, který registruje statusy obyvatel.⁴⁴

2) Přístup k zdravotnickým zařízením a službám

Podle průzkumu FRA se v roce 2012 setkala s diskriminací či negativními zkušenostmi v českém zdravotnickém zařízení až 19% translidí.⁴⁵ Mezi nejčastější negativní zkušenosti uváděli nevhodnou zvědavost personálu, ignorování specifických potřeb, problémy s přechodem k jinému lékaři_ce z důvodu jeho_její negativním reakcím a jiné.⁴⁶

Nezkušenost a nepřipravenost zdravotnického personálu však navíc může způsobovat nechuť translidí nechat se vyšetřit nebo jen získat přístup k hormonálním prostředkům, které jsou k řádnému provedení přeměny klíčové. Jahodová a Lorenzů (2016) uvádějí, že lékaři, lékařky a zdravotní personál jsou často přetěžováni a není nijak systematicky podporováno jejich vzdělávání v oblasti transsexuality a transgenderu. To může mít negativní dopad na komunikaci a spolupráci s translidmi.

Translidé se také v nemocnicích a zdravotních zařízeních nezdědka setkávají s oslovováním na základě jejich občanského jména a ne v rodě, který preferují. Serano (2007) tento projev diskriminace nazývá *misgenderingem*. Dalším jevem, k němuž v rámci zdravotní péče dochází, je objektivizace translidí. Týká se například označení dané osoby za „to“, může být též spojena s exotizací trans těla, kdy jsou netypické části těla považovány za kuriozitu (Jahodová; Lorenzů 2016: 7, srov. Garland-Thomson 2002). Lékařky a zdravotnický personál by se měli trans osob zeptat, jaký rod při oslovení preferují. Měli by trans osobám dát prostor, aby se identifikovali a ne je identifikovat automaticky na základě jejich dokladů (tamtéž: 8)

3) Operace změny pohlaví

Je třeba brát v úvahu, že ne všichni translidé chtějí podstoupit chirurgickou změnu pohlaví. Tlak ze strany lékařů, lékařek a státu je však silný a bez chirurgického zákroku nelze z právního hlediska jedince uznat jako osobu opačného pohlaví. Množství translidí je však spokojeno se svým biologickým pohlavím a rádi_y by zachovali_y původní pohlavní

⁴⁴ *Norové si budou měnit pohlaví, jak zrovna chtějí. Vyplní formulář.* [online]. Echo24.cz, 21. 3. 2016. [citováno 2016-03-23].

⁴⁵ Dostupné z: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative_en.pdf], s. 2.

⁴⁶ *Ibid.*, tabulka č. 25, s. 43.

orgán, i přesto, že se považují za osoby pohlaví opačného. Lidsko-právní organizace *Amnesty International* (AI) považuje požadavek změny pohlaví za odporující právu na zdraví.⁴⁷ Dovolila bych si uvést citaci z blogu české transženy Julie Koubové, která komentuje její zkušenost s medicínským diskurzem transsexuality v českém prostředí a celou její tranzici:

*„Jak vypadá cesta transženy za proměnou? Nejprve se objedná k sexuologovi. Počká si dva-tři měsíce na termín. Pak se dočká, přijde na schůzku. Nesmí říct nic špatně. Například nesmí říct, že chce jen hormony a o operaci nestojí nebo z ní má strach. V tu chvíli není doopravdy trans a má smůlu. Sexuologové totiž vědí, že nebinnární translidé neexistují. Stejně jako neexistují bisexuálové. Jak známo, všichni jsme chodící klišé, jeden jako druhý, žena/muž uvěznění ve špatném těle ->hormony->problém solved“.*⁴⁸

Nepočítá se podle Koubové ani s tím, že někteří lidé mají z operativních zákroků obecně strach, bojí se možných komplikací či nespokojenosti s výsledkem operace.

*„Pokud operaci z jakéhokoliv důvodu nechcete: tovární konfigurace vám dysforii nepůsobí; bojíte se komplikací; chcete šanci v budoucnu zplodit dítě; výsledky operací vám nepřijdou dost dobré; nechcete rok každodenní bolestivé dilatace; nebo cokoli jiného, **máte smůlu**. Dočasné jméno a špatné písmenko v kolonce “pohlaví” vám zůstane, dokud se nenecháte sterilizovat.“*⁴⁹

Na rozdíl od současného občanského zákoníku ČR státy jako např. Dánsko, Švédsko, Velká Británie, Argentina, Indie, Austrálie a další upouštějí od požadavku na jakýkoli operativní zásah do těla (respekt ke svobodě volby a tělesné integritě jako základním lidským právům) pro uznání pohlaví translidí příslušnými úřady. V některých z těchto zemí není pro právní uznání nutná ani oficiální diagnóza (Jahodová; Lorenzů 2016: 7).

4) Sterilizace

Sterilizací lze rozumět zákrok, který vede ke zbavení rozmnožovací schopnosti, a to buď přímo anebo v důsledku druhotného efektu.⁵⁰ Pacient podepisuje informovaný souhlas, kde souhlasí s tím, že hormonální terapie (HRT) omezuje plodnost a odnětí pohlavních orgánů způsobuje ztrátu reprodukční funkce. Znemožnění reprodukční funkce lze

⁴⁷ *The State Decides Who I Am. Lack of Legal Gender Recognition for Transgender People in Europe.* [online] Amnesty.org, 4. 2. 2014, [citováno 2016-03-23].

⁴⁸ *Být trans v ČR.* Juliekoubova.net [online]. 24. 3. 2016, blog. [citováno 2016-03-24].

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ World Health Organization. Eliminating forced, coercive and otherwise involuntary sterilization: *an interagency statement*, OHCHR, UN Women, UNAIDS, UNDP, UNFPA, UNICEF and WHO [online]. Geneva: WHO, 2014. [citováno 2016-03-23].

považovat za podmínku, která je v rozporu s právem na zdraví i z toho důvodu, že sama o sobě odporuje svobodě jedince rozhodovat o svém sexuálním a reprodukčním zdraví (Kupka 2014/2015: 35).

Dalo by se říct, že sterilizace translidí má eugenický a kontrolní charakter, který narušuje tělesnou autonomii a integritu člověka (podobný případ jako sterilizace romských žen či jiných etnických/náboženských/sexuálních menšin (nejen) během druhé světové války). V posledních letech se ozývají hlasy translidí, kteří sterilizaci odsuzují jako zbytečné riziko (viz výzkum Jahodové; Lorenzů 2016 či blogy Julie Koubové 2016 a Terezy Tomcové 2016 aj.).^{51 52}

V posledních dvaceti letech však došlo v rámci zdravotní péče o trans osoby k několika významným posunům. Jak uvádí Jahodová a Lorenzů ve své nejnovější zprávě (2016), zkrátila se například doba procesu přeměny z 5,5 na 3 roky. Lékaři a lékařky postupně ustoupili od ponižujících diagnostických praktik jako je měření vzrušivosti translidí či „přeměřování“ jejich těl a posuzování jejich „vhodnosti“ pro přeměnu. Translidé, kteří se rozhodnou podstoupit operativní přeměnu a mají děti, již nejsou nuceni, aby se vzdali svých rodičovských práv.

Dle mého názoru je však v České republice, i přes velký pokrok, stále co zlepšovat. Základem by měla být lepší komunikace mezi lékaři_kami a translidmi a také větší informovanost a vzdělanost veškerého zdravotnického personálu co se týče tématu transsexuality a genderové identity obecně. Diskriminace (vědomá i nevědomá) způsobuje nedůvěru v systém, což u některých osob může mít i fatální následky, kterým by se mělo v co největší míře předcházet.

2.6. Agentnost a zkušenost

Ve své práci se zabývám zkušeností translidí s pohybem ve veřejném prostoru, s projevy násilí ve veřejném prostoru a veřejných institucích. Medicínský diskurz a heteronormativní řád má u komunikačních partnerů a partnerek negativní důsledky na jejich pocit kontroly nad sebou samými, nad svým tělem a vlastním životem, a tím i oslabuje jejich vyjednávací a mocenské pozice v sociálních interakcích. To má také vliv na jejich agentnost

⁵¹ Rozhovor na téma sterilizace a operativní přeměny dostupný z [<http://magazin.aktualne.cz/sterilizace-jsou-zbytecnym-rizikem-rikaji-trans-lide/r~87d3f7d441cd11e5b605002590604f2e/>].

⁵² Dostupné z: [http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/zdravi/transsexualove-zadaji-odskodneni-za-nucenou-sterilizaci_274459.html].

a pocitování vlastní subjektivity. Společnost se rozděluje dichotomně a polaritně na my vs. oni, většina vs. menšina, nadřazení vs. podřazení; obecně tedy my vs. „ti druzí“. Jensen (2011: 65) používá pojem *othering*, který definuje jako „diskurzivní procesy, kterými mocenské skupiny, které mohou i nemusí být početní většinou, definují podřazené skupiny, kterým připisují problematické a horší charakteristiky. Takovéto procesy potvrzují legitimitu a nadřazenost mocenské skupiny, která je považovaná za lepší a nadřazenou“. Příslušníci_e podřadné skupiny tak nejsou aktivními subjekty, ale stávají se objekty.

Agentnost podle Jensen můžeme chápat jako autonomní jednání subjektů proti společenským strukturám. Podle Butler však není subjekt jen pasivním účastníkem. Její teorie, které představuje, usilují o odkrytí ustavování hegemonních společenských normativů, tj. o uchopení a odkrytí způsobů, jimiž jsou (re)produkovány a jimiž se na jejich (re)produkcii podílejí jednotlivci. Nepopírá tak mocenské působení společenských struktur, ale odkrývá mechanismy a zpochybňuje je (Górska 2006: 80). Domnívá se, že každý jednatel má možnost řád proměnit. Butler chápe agentnost jako možnost iniciativy a zásahu, která je ale současně zasazená v minulosti a je vydána na pospas budoucnosti. Její subverzivní potenciál spočívá v tom, že pokud se její iniciativy chopí i druzí, má možnost vést ke změnám (Górska 2006: 83). Jak už jsem psala výše, translidé mají díky binárnímu pojetí pohlaví a heteronormativnímu řádů nižší sebevědomí a jsou oslabení nižší společenskou pozicí. Jak uvádí Spencerová (2003), uvědomují si rozdíly mezi sebou a „zbytkem světa“ a to i po operativní přeměně pohlaví. To může mít za následek obecné nezapojování se do aktivistických a politických aktivit, které na základě své kolektivní identity usilují o změnu. Domnívám se tedy, že sdílená žitá zkušenost, která souvisí s tímto nižším postavením a diskriminací, může mít za následek obecnou diskuzi a tím pádem existuje možnost dosáhnout určitých změn. Svým výzkumem předávám komunikačním partnerům a partnerkám slovo a dávám jim možnost své zkušenosti s vlastní agentností interpretovat a sdílet, a vytvořit tak prostor pro další diskuzi.

Joan Scott (1991) se ve svém článku „*Evidence of Experience*“ kriticky dívá na to, jak se především v historickém kontextu pracuje s tématem zkušenosti. Argumentuje, že většina teoretiků a teoretiček zkušenost jako pojem nijak nedefinuje a neproblematizuje a používá jej s naprostou samozřejmostí (Scott 1991: 778). Zkušenost je často definována jako autentický a pravdivý prožitek, který není zatížen žádnými teoretickými koncepty. Scott (1991) naopak zkušenost považuje za diskurzivní a ovlivněnou teoretickým rámcem, v němž k jejímu prožitku dochází. Nepovažuje ji za autentickou a pravdivou, ale dle jejího názoru

je zkušenost konstruovaná a ovlivněná řadou faktorů, tj. například genderem, vzděláním, sociálními a kulturními vlivy. Interpretace zkušenosti je pak ještě více ovlivněna teoretickým rámcem jazyka, v jehož hranicích se pohybuje.

Scott tedy nepovažuje zkušenost jako „důkazní materiál“, tj. jako nezávislou autentickou pravdu, ale diskutuje vliv jiných diskurzů a teoretických konceptů do pojetí zkušenosti. Není pro ní výsledkem poznání, ale spíše jeho počátkem. Zkušenost totiž v sobě vždy již obsahuje určitou interpretaci. Přistupovat tímto způsobem ke zkušenosti, pak podle Scott znamená „historizovat zkušenost a zároveň historizovat identity, které vytváří“ (Scott 1991: 780).

Další autorka, která se věnovala zkušenosti, je psychologka Carol Gilligan. Autorka otevřela ve své knize *In a Different Voice (2001)* téma ženské zkušenosti jako individuálního osobního prožitku, které bylo v oblasti psychologie často opomíjené. Gilligan se domnívá, že ženy hovoří jiným hlasem než muži. Argumentuje, že *jiný hlas* nemusí být nutně ženský, ale spíše jde o jiný způsob myšlení, který formuje rozdílnou zkušenost (Haken 2014: 22). Její pojetí zkušenosti je však označováno za esencialistické, spojuje všechny ženy do jedné homogenní skupiny, která se definuje odlišnou, ale zároveň společnou ženskou životní zkušeností (tamtéž).

Gayle Letherby (2003), která se pohybuje v oblasti metodologie zejména ve společenských vědách a feministickém výzkumu, používá pojem zkušenost ve vztahu k vědění a poznání. Autorka tvrdí, že během 14. – 18. století docházelo ke zrodu medicíny jako mužské profese, což mělo za následek zneviditelnění a potlačení ženské zkušenosti a dříve ceněných léčitelů a zároveň k vyzdvihování teorie a akademického vzdělání (Letherby 2003: 25-26). Autorka v textu zkušenost nedefinuje, používá ji ve vztahu k vědění, které je v opozici k teoretickému vědění, jež je považováno za racionální a mužské. Ženské vědění (a zkušenost) můžeme chápat v protikladu k mužskému vědění jako chaotické, temné, nesrozumitelné a subjektivní (Haken 2014: 24).

Letherby (2003) a Gilligan (2001) ukazují, že feministický výzkum je zaměřený především na životy žen a jejich žité zkušenosti. Feministický výzkum však nemusí být zaměřen pouze na ženy. Já osobně se s feministickým přístupem ztotožňuji a věřím, že prostřednictvím feministického výzkumu mohou zaznít hlasy nejen heterosexuálních žen různých barev pleti a z různého sociálního a kulturního prostředí, ale i hlasy lidí

identifikujících se jako transženy, transmuži, crossdresseři, lesby, gayové či genderově nekonformní/queer.

Ve své práci vycházím z argumentů Joan Scott a předpokládám, že zkušenost je konstruovaná a ovlivněná různými faktory, teoretickými rámci a jazykem. Ve svém výzkumu se nesnažím o generalizaci zkušenosti translidí na obecně platné pravdy. Jsem si vědoma toho, že do prožitku zkušenosti vstupují jiné vlivy jako například věk, vzdělání, sociální zázemí, kulturní vliv, sebepojetí aj.

3. EMPIRICKÁ ČÁST

Druhá část mé práce tvoří metodologie a analýza rozhovorů s translidmi a jejich zkušenostmi s pohybem ve veřejném heteronormativním prostoru, násilím a sexismem. Než však přejdu k samotné analýze rozhovorů, představím metodologii a metodologické otázky, kterou jsem pro svůj výzkum použila. V této kapitole provedu reflexi své pozice výzkumnice, budu se věnovat charakteristice výzkumu, do jakého paradigmatu ho řadím, jak jsem přistupovala ke sběru dat a jejich následné analýze, a popíšu různá úskalí, se kterými jsem se během výzkumu setkala.

Cílem mého výzkumu je zmapovat zkušenost translidí s pohybem ve veřejném prostoru, zkušenost s projevy násilí a vnímání sexismu. Stanovila jsem si tři hlavní výzkumné otázky, které se vzájemně propojují a doplňují:

- *jak vnímají translidé heteronormativní prostor?*
- *S jakými projevy násilí se translidé nejčastěji setkávají?*
- *Jak translidé vnímají sexismus a genderové stereotypy?*

Svým výzkumem chci obecně přispět ke zviditelnění trans komunity, která je podle mého názoru pod označením LGBT často přehlížena a je jí dáván menší prostor k vyjádření. Domnívám se, že žitá zkušenost a její popis je velice cenným materiálem k otevírání dalších diskuzí týkající se diskriminace a nerovného postavení translidí ve společnosti. Tímto výzkumem se snažím dát komunikačním partnerům a partnerkám také prostor k jejich kritice společenského heteronormativního řádu či medicínsko-právního diskurzu.

3.1. Metodologie

3.1.1. Charakteristika výzkumu

Metodologie se zabývá systematizací, posuzováním a navrhováním strategií a metod výzkumu (Hendl, 2005). V sociálních vědách se metodologie podle Ramazanglu a Holland (2004) zabývá postupy, jak učinit poznání platné a směřovatné. Podle autora zahrnuje metodologie v sociálních vědách čtyři aspekty:

- Sociální a politický proces získávání znalostí
- Předpoklady o povaze a významu idejí, zkušeností a sociální realitě a jak/zda mohou být vzájemně propojeny
- Kritické zhodnocení toho, jak důležité je vědění, které získáváme nebo jakou může mít autoritu
- Odpovědnost (případně popření odpovědnosti) za politické a etické dopady získaných poznatků

V oblasti sociálních věd se řeší, jak může být nebo zda je získané poznání o sociálním životě propojeno s aktuální realitou (tamtéž). Každá metodologie v sociálních vědách obsahuje pravidla, která určují, jak by mělo být k sociálnímu šetření přistupováno.

Můj výzkum je výzkumem kvalitativním. Hendl (2008) uvádí, že neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum. Metodolog Creswell definuje kvalitativní výzkum jako „*proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách*“ (citace Creswella in Hendl 2008: 50). Denzin a Lincoln (2008) popisují kvalitativní výzkum jako situovanou činnost, kde pomocí interpretačních a materiálních praktik dochází k proměně světa a k jeho zviditelnění. Kvalitativní výzkumníci a výzkumnice se zaměřují na studium sociálních jevů v jejich přirozeném prostředí a snaží se porozumět či interpretovat fenomén z hlediska významů, které jim lidé z tohoto prostředí poskytnou (Denzin, Lincoln 2008: 4). Autor a autorka zde kvalitativní výzkumníky a výzkumnice charakterizují jako brikolážisty a brikolážistky, kteří používají pro výzkum různé strategie, metody a empirické materiály a v případě potřeby propojují nebo vytvářejí nové nástroje a techniky. Brikolážisti a brikolážistky si uvědomují, že věda není hodnotově nezatížena, ale je propojena s mocí a politikou (Denzin; Lincoln 2008: 8). Chápou výzkum jako „*interaktivní proces, který je utvářen jejich osobní historií, biografii genderem, třídou, rasou/etnicitou a lidmi v prostředí,*

jímž se zabývají“ (tamtéž). Objektivní realita nemůže být nikdy zachycena, zkoumaný jev známe jen prostřednictvím jeho vlastní reprezentace (Denzin; Lincoln 2008: 4).

Můj výzkum se pohybuje v rozmezí konstruktivistického paradigmatu a je obohacen o perspektivy kritické teorie. Paradigma se dá podle Guby a Lincoln (1994) definovat jako určitý vzorec myšlení, který ovlivňuje, z jakých ontologických, epistemologických a metodologických otázek výzkumník_ice vychází. Guba a Lincoln charakterizují paradigma jako soubor tří otázek:

- Ontologická otázka: *Jaká je podoba a podstata reality a co se o ní můžeme dozvědět?*
- Epistemologická otázka: *Jaká je podstata vztahu mezi výzkumníkem_icí a tím, co můžeme poznat?*
- Metodologická otázka: *Jakým způsobem výzkumník_ice přistupují k poznání?*

Ve své práci se zabývám zkušeností translidí s pohybem ve veřejném prostoru, s projevy násilí a s vnímáním sexismu. Pohybují se a uvažují v konstruktivistickém paradigmatu, které vychází z ontologického relativismu. Z hlediska ontologického relativismu „*nejsou konstrukce více či méně „pravdivé“ v absolutním slova smyslu, ale více či méně informované a/nebo sofistikované“* (Guba; Lincoln 1994: 111). Toto paradigma jsem zvolila především z toho důvodu, že kategorie genderu, pohlaví a sexuality, které mou práci provázejí, považuji za sociální konstrukty, které se různě utvářely během historie. Vycházím z toho, že gender má dynamický charakter a je vytvářen a vyjednáván v každodenní interakci mezi lidmi v různých kontextech a situacích. Kategorii gender a pohlaví chápu stejně jako Judith Butler, která tvrdí, že jsou to kategorie, které jsou důsledkem a ne příčinou sociálních vztahů a struktur. Gender je podle Butler diskurzivní a kulturní kategorie, není nijak podmíněn anatomii těla a biologickým pohlavím. Genderové identity jsou konstruované, ustavované a reprodukovány v rámci jazyka a tak neexistuje žádná genderová identita, která by předcházela jazyk (Butler 2003). Ke kategorii sexuality také nepřistupuji jako k neměnné, protože jak ukazuje Katz (2002), chápání sexuality se v průběhu času měnilo a také podléhá mocenskému diskurzu.

Konstruktivistické paradigma jsem obohatila o aspekty kritické teorie. Guba a Lincoln (1994) uvádí, že paradigma kritické teorie vychází z ontologického předpokladu, že realita je utvářena v průběhu času sociálními, politickými, kulturními, ekonomickými, etnickými a genderovými faktory, které vykrystalizovaly v řadu struktur, které jsou nyní

brány jako „opravdové“, to znamená přirozené a neměnné (Guba; Lincoln 1994: 111). Z epistemologického hlediska se předpokládá, že poznání vychází z interakce mezi výzkumníkem_icí a je ovlivněno hodnotami zkoumaného. Z metodologického hlediska přistupují výzkumníci_e k poznání jako k dialogu, které vedou se subjekty svého zkoumání (Guba; Lincoln 1994). Aspekty tohoto paradigma jsem zvolila hlavně kvůli jeho zaměření na otázku moci. Podle Guby a Lincoln (1994) je cílem kritické teorie zkoumání kritika sociálních struktur. V mém výzkumu se to týká především kritického pohledu na heteronormativitu a to z mého pohledu, i z pohledu mých komunikačních partnerů a partnerek.

Můj výzkum je zároveň výzkumem feministickým. Feministická metodologie vždy zahrnuje pojednání o moci, protože možnost vytvářet autorizované vědění není otevřena všem bez rozdílu. Feministé_ky se ptají, kdo má moc vědět co a jakým způsobem moc ovlivňuje produkci poznání (Ramazanoğlu, Holland 2002: 13). Jak poznamenává Letherby, někdy bývá termínem „feministická metodologie“ označován ideální přístup k realizaci rozhovoru: je to takový přístup, který respektuje respondenty_ky a uznává subjektivní angažovanost výzkumníka_ce (Letherby 2003: 5). Letherby (2003) a Reinherz (1992) ukazují, že feministický přístup je hlavně zaměřený na ženy, na jejich život a zkušenosti a cílem je předat hlas těm, kteří_é byli_y umlčováni_y a usilovat o společenskou změnu a diverzitu, o což se svým výzkumem snažím i já. Feministický výzkum však není mířen jen na životy a zkušenosti žen, což také potvrzuje můj výzkum. Za feministický můžeme považovat takový výzkum, který vychází z feministických teorií a má za cíl vytvářet vědění, jenž bude přínosné pro efektivní transformaci genderové nespravedlnosti a subordinace (Ramazanoğlu; Holland 2002: 147). Letherby poznamenává, že každý výzkum, i ten feministický, je ideologický, protože člověk nemůže oddělit sebe od zbytku světa – od svých hodnot a názorů. Feminističtí výzkumníci_e si tento fakt uvědomují a nesnaží se ho skrývat, ale naopak zviditelňovat (Letherby 2003: 5-6). Důležité je také poznamenat, že v rámci feministického výzkumu je kladen důraz na to, aby výzkumníci a výzkumnice přistupovali ke komunikačním partnerům a partnerkám jako k subjektům a nedocházelo tak k jejich objektivizaci.

Pokud bych měla svůj výzkum zarámovat, jde o výzkum kvalitativní, feministický a pohybuje se v rozmezí paradigmatu konstruktivistického s obohacením o perspektivy kritické teorie.

3.1.2. Pozicionalita

Jak uvádí Lorenz_Meyer, pro feministický výzkum je reflexe badatelovy_činy pozice v daném prostoru a čase nezbytná (Lorenz-Meyer 2005: 77). Reflexe emocionální zainteresovanosti a mocenské pozice badatele_ky přispívá k diskurzivní strukturaci vědeckých tvrzení a vede k odpovědnějšímu přístupu při konstruování a reprodukování poznání (tamtéž). Níže se tedy pokusím svou pozici ve výzkumu reflektovat.

Do výzkumu jsem vstupovala z pozice bílého vzdělaného člověka ze střední třídy žijící v Praze, který studuje genderová studia na FHS. To vše mě ovlivňuje v tom smyslu, že o předkládaných faktech uvažuji kriticky a nepřijímám fakta a pravdy jako konstantní a neměnné. Identifikuji se jako heterosexuální žena a jako feministka, která se nehlásí k žádnému konkrétnímu proudu.

V této souvislosti bych ještě měla reflektovat otázku objektivitu a subjektivitu v mém výzkumu. Letherby tvrdí, že badatelé_ky nemohou zastávat zcela nezaujatý postoj vůči tomu, co zkoumají (Letherby 2003: 68). Na tvorbě poznání se podílí jak badatelé_ky, tak účastníci_ce výzkumu, kteří_é jsou do určité míry také emocionálně či politicky angažovaní_é. Letherby (2003) uvádí, že „*respondenti_ky výzkumu mají svůj vlastní pohled na badatele_ku a na cíl výzkumu, a podle toho prezentují sebe a své příběhy*“ (tamtéž).

Téma (trans)misogynie, sexismu a pohybu ve veřejném prostoru mě zajímá jak z osobního, tak z výzkumného hlediska. V průběhu výzkumu jsem se v interakci s komunikačními partnery a partnerkami konstruovala jako člověk a jako studentka, co se zajímá o trans tematiku a překračování genderových norem ve společnosti. Informace o této problematice jsem čerpala především během studia z odborných knih a článků, ale také z českých i zahraničních dokumentů a různých přednášek a diskuzí, kterých jsem se, pokud mi to čas a pracovní vytíženost dovolily, pravidelně účastnila.

Dalším významným prvkem reflexe mé pozice je mocenské postavení vůči komunikačním partnerům a partnerkám. I přes to, že jsem se snažila o rovnocennou pozici mezi mnou a komunikačním partnerem a partnerkou například vytvářením přátelské a pohodové atmosféry a necháním volby místa pro rozhovor na jejich uvážení, tak z pozice výzkumnice zůstal náš vztah v jistých aspektech asymetrický. Během rozhovorů vyvažovaly mou mocenskou pozici zkušenosti a vědomosti komunikačních partnerů a partnerek, avšak byla jsem to já, kdo nahromaděná data analyzoval a interpretoval.

V rámci výzkumu jsem řešila i otázku etického hlediska, které by mělo být ve výzkumu vždy reflektováno. Mezi etické aspekty patří například vědomý souhlas/nesouhlas participantů_ek, psaný či ústní. Ve svém výzkumu jsem tento aspekt ošetřila podepsáním informovaného souhlasu (viz příloha), s nesouhlasem jsem se nesešla. Komunikační partneři a partnerky měli prostor k otázkám ohledně anonymity či k samotnému výzkumu.

Dalším etickým aspektem, který jsem ve svém výzkumu reflektovala, je tedy anonymita komunikačních partnerů a partnerek. Všechny účastníky a účastnice výzkumu jsem o anonymitě informovala předem elektronicky i před začátkem samotného rozhovoru. Jak uvedu níže, otázka anonymity byla pro mnoho komunikačních partnerů a partnerek velmi důležitá a často jsem se setkávala s nedůvěrou.

3.2. Příprava a realizace rozhovoru

Prvním krokem k přípravě výzkumu bylo hledání vhodných komunikačních partnerů a partnerek, abych zjistila, jestli se mnou bude někdo ochoten na toto téma vést rozhovor. V listopadu 2015 jsem napsala inzerát, ve kterém jsem stručně popsala, o čem má práce bude pojednávat, jaká témata budou předmětem zkoumání, jakou formou bude výzkum probíhat a jaké lidi hledám. Uvedla jsem na sebe telefonní i emailové spojení pro případ zájmu či pro poskytnutí bližších informací. Tento inzerát jsem zprvu vyvěsila na svém profilu na sociální síti Facebook a poprosila své známé o jeho sdílení. Poté jsem inzerát poslala organizacím, které se problematikou trans tématiky, pohlavní identity či sexuální orientací zabývají nebo jinak věnují (*Trans*parent Prague, Transfusion, Proud – platforma pro rovnoprávnost, uznání a diverzitu, Lesby sobě, transgender.cz, Prague Pride, Hate Free Culture*) a poprosila jsem je o pomoc se sdílením mého inzerátu. Vstříc mi nevyšla pouze jedna organizace z výše zmíněných, ostatní můj inzerát sdílely na svých profilech a poděkovaly za můj zájem. Poté se mi postupně začali ozývat lidé, kteří by se mého výzkumu chtěli účastnit. Doptávali se mě na různé otázky, těmi nejvíce pokládanými byly: Jak zajistíš mou anonymitu? K čemu výzkum slouží? Proč se o transsexualitu zajímáš? Ochotně jsem všem v co nejkratším čase odepisovala a vedla s nimi nějakou dobu konverzací. Většina z nich na základě mých odpovědí souhlasila s výzkumem, ostatní (asi tři lidé) po mých odpovědích neodepsali. Během čtrnácti dní jsem měla příslibených deset účastníků a účastnic. Obezámila jsem je s přibližným termínem konání rozhovoru, který jsem směřovala na leden/únor 2016.

Během konce listopadu a prosince 2015 jsem však s několika potencionálními účastníky a účastnicemi ztratila kontakt. Na mé dotazy a informace již přestali_y reagovat.

Počet účastníků a účastnic se na začátku ledna 2016 tak zúžil na jednoho komunikačního partnera a tři komunikační partnerky, což se mi zdálo pro můj výzkum nedostatečné. Požádala jsem tedy své zbylé partnerky a partnera, jestli by mohli kontaktovat své známé a kamarády_ky, kteří by byli_y ochotni_ny se na výzkumu podílet. Na jednu uzavřenou facebookovou skupinu jsem ještě jednou vyvěsila inzerát, který se nejspíše ztratil v jiných příspěvcích nebo byl přehlídnut. Na něj následně zareagovalo několik lidí, avšak převážně negativně. Komentáře se týkaly hlavně nedůvěry v garantovanou anonymitu (špatné předešlé zkušenosti s jinými výzkumy). Dále byl zmiňován strach z osobního setkání. Byla jsem i vystavena kritice mnou vybraného tématu diplomové práce. Komentátoři a komentátorky na sociální síti tvrdili, že jsem tzv. „vedle“, že práce na toto téma byly již napsané.⁵³ Reakce byly i takové, že jsem si údajně vybrala až moc úzké téma a vyhledávám co nejvíc účastnic a účastníků, abych splnila diplomovou práci (a získala akademický titul), a že cílem je potvrdit především to, že jsou Češi nenávistní a homofobní národ. Poslední kritický komentář se týkal nerelevantních výsledků mého výzkumu. Komentátorka tvrdila, že z mé práce nevzejdou žádné převratné výsledky z důvodu velké statistické chyby – což je malý počet účastníků a účastnic. Tento výrok však shledávám jako irelevantní, protože jsem použila metodu kvalitativního feministického výzkumu, kde není primárním zájmem získat co nejvíce dat a zobecňovat je na celou populaci/komunitu, ale přistupovat k účastníkům a účastnicím subjektivně a dát prostor jejich interpretaci a zkušenosti. Tento komentář shledávám zajímavým, poněvadž všeobecně mezi translidmi panuje nedůvěra a vymezování se proti autoritativním a kvantitativním diskurzům výzkumu (dotazníkům, statistikám, lékařským výzkumům), které příliš zevšeobecňují a mohou zakrývat různé další strukturální nerovnosti.

V tento moment jsem upřímně začala ztrácet naději, zdali výzkum vůbec uskutečním, načež se mi ozvala do soukromé zprávy jedna osoba, s kterou mám společné známé. Vyptávala se mě na můj výzkum a já jí poskytla všechny informace. Následně mě uklidnila, že se reakcemi pod svým inzerátem nemám nechat rozhodit a že na základě její účasti se přidá více lidí. Pod inzerát tedy napsala komentář, že se mého výzkumu zúčastní („*jdu do toho!*“). V tu chvíli se mi skutečně postupně začali ozývat další lidé a potencionální komunikační partneři a partnerky. Poslední komunikační partnerku mi domluvila kamarádka, které jsem o svém výzkumu vyprávěla. Dala mi kontakt na otce našeho

⁵³ Komentátorka měla na mysli diplomovou práci Mgr. Dity Jahodové.

společného kamaráda, který prošel přeměnou z muže na ženu (MtF) a měla by zájem se mého výzkumu zúčastnit.

Na začátku února 2016 mi tedy účast na mém výzkumu přislíbilo devět lidí identifikující se jako trans. Rozhovory probíhaly v prvních třech únorových týdnech. Výběr místa jsem ponechala na komunikačních partnerech a partnerkách. Dvě z nich mě pozvaly k sobě domů, jedna pod podmínkou, že se nejdříve sejdeme na neutrálním místě a seznámíme se (důvodem byly špatné zkušenosti komunikační partnerky s důvěrou v cizí lidi) a poté nahrajeme rozhovor u ní doma. Komunikační partnerka se však během společného popíjení kávy rychle rozpovídala a nakonec jsme nahrály rozhovor přímo v restauraci, ve které jsme měly sraz. Ostatní však nechali výběr místa na mě. Dlouho jsem přemýšlela, jaké místo by bylo vhodné. Hledala jsem místo v centru Prahy, které je klidné a nerušivé. Vybrala jsem pražský studentský klub, kde během zkouškového období není rušno, je zde přítmí a také možnost drobného občerstvení. Na tomto místě jsem provedla celkem pět rozhovorů. Jeden rozhovor jsem musela kvůli své náhlé nevolnosti zrušit a hledala jsem tedy za něj náhradu (komunikační partnerka přijela se svou přítelkyní na víkend do Prahy, nebylo tedy možné sejít se jiný den). Dva rozhovory pak proběhly telefonicky přes *Skype*. Tuto formu rozhovoru jsem využila z důvodu náhlé nemoci jedné komunikační partnerky, která však rozhovor i přes svou indispozici chtěla poskytnout. U druhé komunikační partnerky jsem zvolila tuto formu z toho důvodu, že nežije v Praze a já neměla dostatek financí a času, abych za ní přijela. Rozhovory přes *Skype* byly uskutečněny ve večerních hodinách prostřednictvím videochatu (přes webkameru). S komunikačními partnerkami jsme se tedy mohly i vidět a nonverbální gesta a emoce jsem tak mohla pozorovat a vnímat stejně jako u osobních setkání.

Všechny rozhovory jsem nahrávala prostřednictvím záznamníku na mobilní telefon. Jako pojistku při případném selhání techniky jsem v batohu ještě nosila nabitý notebook, který je také opatřen nahrávacím zařízením. Komunikačním partnerům a partnerkám jsem před začátkem rozhovoru předložila písemný informovaný souhlas a biogram a dala jsem prostor případným dotazům. Informovala jsem je o anonymitě a změně jména.

Celkově jsem byla mile překvapena sdílností a vstřícností většiny komunikačních partnerů a partnerek. U některých byla vidět určitá nejistota na začátku rozhovoru, ale poté následné uvolnění a ochota svěřit se a vyprávět o svých zkušenostech. Musím však podotknout, že zejména během pilotního rozhovoru jsem i já cítila nervozitu a možná jsem neuměla tak flexibilně reagovat a doptávat se na věci, které mě zajímaly, což zpětně považuji

za chybu. Myslím si, že příčinou této nervozity byl fakt, že jsem se setkala s negativními reakcemi na můj výzkum. Na mé vyjadřování a pokládání otázek bylo v některých případech kriticky a někdy až sarkasticky nahlíženo, což mi občas nedodávalo potřebnou sebejistotu. Domnívám se, že „kamenem úrazu“ mohlo být mé studium genderových studií, které jsem nesdělovala předem, ale bylo uvedeno v informovaném souhlasu. Feminismus byl několika komunikačními partnery a partnerkami nepřijímán. Některé komunikační partnerky a partneři na fakt, že studuji tento obor, reagovali s jistým despektem, jiní_é naopak se zájmem. To jsou však jen moje domněnky, po pravé příčině jsem nepátrala. Své názory a soudy jsem během rozhovorů neprezentovala.

Během rozhovorů jsem však od svých komunikačních partnerů a partnerek celkově cítila velkou míru důvěry. Podle Ann Oackley je otázka důvěry tvořená během rozhovorů jedním z nejdůležitějších aspektů ve feministickém přístupu (Oackley in Reinharz 1992: 27). I přesto, že jsem se s žádným komunikačním partnerem ani partnerkou osobně neznala, zvolili jsme se všemi spontánně tykání a atmosféra tak byla mnohem přátelštější a uvolněnější. Po nahrání rozhovoru většinou následoval „přátelský“ nenahrávaný rozhovor, který se většinou týkal mého výzkumu, studia a osobního života. Délka rozhovoru se pohybovala mezi čtyřiceti pěti minutami až hodinou a půl. Musím konstatovat, že rozhovory pro mě osobně byly velice přínosné a zajímavé, setkala jsem se vesměs s příjemnými a sympatickými lidmi a někteří_é se stali_y mými přáteli a přítelkyněmi.

3.3. Struktura rozhovoru

Pro svůj výzkum jsem zvolila polostrukturované rozhovory. Tato metoda se mi zdála pro mnou zkoumané téma nejvhodnější a také jsem si vedení rozhovoru chtěla vyzkoušet. Předpokládá se, že komunikační partneři a partnerky mají určitou představu o studovaném tématu a v průběhu rozhovoru jí v reakci na otevřené otázky, které pokládá badatel_ka, vyjadřují (Flick 2009). Otevřené otázky dávají komunikačním partnerům a partnerkám možnost a prostor vyjadřovat se svými vlastními slovy.

Připravila jsem si 5 hlavních otevřených otázek, vztahujících se k 5 okruhům, které jsem si stanovila na začátku psaní práce:

- *vnímání veřejného a privátního prostoru*
- *zkušenosti s projevy verbálního / fyzického a jiného násilí ve veřejném i privátním prostoru*
- *trans / queer tělo jako (sexuální) objekt*

- *vnímání sexistické reklamy*
- *vnímání pohybu ve veřejném prostoru.*

Ke každé otázce se vztahovalo několik podotázek (viz příloha č. 3). Po pilotním a následném rozhovoru jsem některé otázky poupravila, aby byly srozumitelnější, jelikož jsem si uvědomila, že občas použiji odborný výraz, který někteří komunikační partneři a partnerky neznají, anebo otázku položím až moc konkrétně a dělalo jim problém se rozmluvit. Tok vyprávění jsem se snažila nepřerušovat, zachovávala jsem si nestranné neutrální postavení a nevnašela jsem do rozhovoru své názory, pokud se mě na ně komunikační partneři a partnerky přímo nezeptali.

Komunikační partneři a partnerky byli vesměs velice sdílní a otevření. Většina z nich mluvila nebo neměla problém mluvit o minulosti či o svém životě před přeměnou, někteří o životě *před* mluvit nechtěli a já jsem to plně respektovala. Jsem si vědoma toho, že téma, které jsem si zvolila, je hodně citlivé a může vyvolat nepříjemné vzpomínky na bolestivé a emocionálně vypjaté situace. Před začátkem rozhovoru jsem komunikačním partnerům a partnerkám vždy připomněla, že pokud jim nějaká otázka bude nepříjemná, nebudou se k ní chtít vyjadřovat nebo potřebují více času na promyšlení, stačí říct. Jak jsem však zmiňovala výše, většina byla velice sdílná a otevřená a neměla problém o prožitých nepříjemných zkušenostech mluvit. Během rozhovorů jsem se však několikrát setkala s konstatováním, že si některé nepříjemné situace již nepamatují, jelikož se je snaží vytěsnit z paměti. Nikoho jsem však nenutila, aby „tahal kostlivce ze skříně“ a nenaléhala jsem na odpověď, když jsem upozorovala, že neverbální komunikace mého komunikačního partnera či partnerky naznačuje, že se mu mluvit nechce. Rozhovor jsem nevedla striktně dle pořadí předepsaných otázek a okruhů, přizpůsobovala jsem se toku a stylu jejich vyprávění.

Rozhovory jsem se snažila přepisovat vždy co nejdříve po jejich uskutečnění, to znamená buď ještě ten den, nebo druhý následující den. Zpočátku se mi to dařilo, ale když jsem následně měla více rozhovorů v jeden den a ještě jsem musela chodit do zaměstnání, přepisovala jsem většinou o víkendu. Jeden rozhovor jsem většinou přepisovala několik hodin, záleželo na délce rozhovoru a rušivých elementech okolo (telefonáty, vyřizování pracovních záležitostí). Rozhovory jsem přepisovala sama. Zvolila jsem si doslovný přepis s uvedením nonverbálních projevů. Nejčastěji to byl smích či odmlka k zamyšlení a zachovala jsem i případné vulgarismy. Pokud komunikační partner či partnerka zmínila

konkrétní jméno nějaké osoby, tak jsem ho buď pozměnila, nebo uvedla pouze jejich vztah (např. manželka, kamarád atp.).

Kódování jsem prováděla manuálně, nepoužila jsem k němu žádný software. Analýza dat se skládá z kódování a interpretace dat (Coffey; Atkinson 1996). Kódování propojuje různé segmenty textu či rozhovoru, které se vztahují k jednomu tématu nebo mají něco společného. V průběhu kódování by podle Coffey a Atkinsona výzkumníci a výzkumnice uvažovat o datech kreativně, neměli by je jen třídit do kategorií, ale dále je rozvíjet a formulovat nové otázky. Kódování není jen mechanický proces přiřazování. Coffey a Atkinson upozorňují, že by kódování nemělo být chápáno jako redukce dat, ale mělo by vést k rozvinutí, transformaci a rekonceptualizaci dat a jejich otevření diverzifikovanějším analytickým možnostem (Coffey; Atkinson 1996: 29).

Rozhovory jsem četla nejdříve pomocí kategorií, které jsem měla již předem stanovené a tvořily i nosnou část teoretické části, tj. prostor, násilí, sexismus a genderové stereotypy. Poté jsem hledala další kategorie, a to tak, že jsem si ke každému řádku přiřadila kód a získaná data jsem rozčlenila do dalších kategorií. Každou kategorii jsem si v textu označovala jinou barvou a dělala jsem si na okraj stránky poznámky. Po důkladném čtení vyvstaly další kategorie - strach, zírání a estetika těla. Rozhovory jsem ještě několikrát přečetla a došla jsem k názoru, že kategorie *zírání* mi spadá spíše pod kategorii násilí. Následně jsem si vytvořila dokument, do kterého jsem si pod každou kategorií připisovala citace z rozhovorů a připisovala jsem si k nim postupně teoretickou literaturu, kterou jsem si však poznamenávala i na papír během rozhovorů, když jsem slyšela od komunikačních partnerek a partnerů nějaký argument či podnět, který jsem již četla v teoretické literatuře. Dohromady mi tak vyvstalo šest kategorií, které budu analyzovat a interpretovat v další kapitole. Jelikož spolu všechny kategorie velice úzce souvisí, bylo pro mě těžké citace přiřazovat jen k jedné kategorii. Snažila jsem se tedy propojovat různé koncepty a analyzovat je.

3.4. Profil komunikačních partnerů a partnerek

Mého výzkumu se zúčastnilo devět komunikačních partnerů a partnerek, kteří se hlásí k trans identitě/komunitě. Tři se identifikovali jako transmuži (FtM), čtyři jako transženy (MtF) a dva se hlásili ke crossdressingu (CD). Pět z účastněných má ukončené vysokoškolské vzdělání, čtyři mají dokončené středoškolské vzdělání, jedna z nich bez

maturity. Všichni, s kterými jsem vedla rozhovor, kromě jedné komunikační partnerky, žijí a pracují v současné době v Praze. Jedna z nich pracuje a žije v Opavě a jeden z komunikačních partnerů přebývá střídavě v Praze a v Itálii. Věkové rozmezí se pohybuje mezi 25 a 53 lety. Dvě komunikační partnerky jsem kontaktovala já, ostatní partneri a partnerky mi poslali soukromou zprávu (email, Facebook) na můj inzerát.

3.5. Analýza zjištěných dat

Rozhovory analyzuji na základě šesti kategorií. Některé jsem si předem stanovila, některé vyvstaly během rozhovorů či během kódování (viz výše). Jak ukážu v podrobnější analýze níže, všechny kategorie se navzájem prolínají a ovlivňují.

3.5.1. Prostor

Veřejný prostor nelze uchopit pouze skrze své fyzické vymezení, je místem koncentrace symbolů, nositelem významů a reprezentací, katalyzátorem společenských proměn. Jak jsem již uvedla v teoretické části, Mitchell (1995) veřejný prostor dělí na místo, kde dochází k volným sociálním interakcím a politickým vyjádřením a na místo, které je plánované, kontrolované a mocensky udržované, kam má přístup jen určitá skupina lidí. Dochází tak sociální exkluzi určité skupiny obyvatel, která se na utváření prostoru nemůže podílet. Představa o jednotné skupině/komunitě a sdíleném stigmatu má také vliv na udržování sociálního (i prostorového) vyloučení translidí. V mém výzkumu (a konkrétně v této kategorii) mě zajímá prolínání genderové identity a prostoru, její vyjednávání, uznání/zneuznání a skrývání.

3.5.1.1. prolínání veřejného a privátního prostoru

Jak uvádí Pitoňák (2013; 2014), studium sexualit v geografii a prostorovosti je v české geografii netradičním tématem. Celá sociálněgeografická realita u nás byla zasažena procesy homogenizace, které byly řízeny socialistickými politikami, jež vedly k všeobecně k nižší viditelnosti diferencí jako je pohlaví, gender, rasa a sexualita. Sexuality jsou spolu se společenskou třídou, genderem a rasou jedním ze čtyř základních sociálních vztahů. Velmi často jsou pak tyto čtyři hlavní kategorie uvažovány rovněž jako kategorie sociálních identit (společenská třída, rasa, gender, sexualita), jež je třeba zkoumat ve spojitostech a jejich prostorovostech.

*Jo...no...setkáváme se třeba v rámci...hm...v **rámci komunity**. Že se uzavře jedna taková restaurace, klub a máme to pro sebe. A tam se prolíná teda ten veřejnej s tím soukromým a jakoby se zarámečkuje do takovýho polosoukromýho. (Alex)*

*Ta transková část života...se většinou pohybuju v privátním, což **ale neznamená jako doma, ale myslim tím kluby** nebo prostě nějaký...jak je to za dveřma, včetně toho, že je to **hospoda, kavárna** tak to beru v podstatě jako privátní nebo poloveřejnej, neberu to jako přímo veřejnej. (Lída)*

*Neutrální prostor je pro mě asi ten, **když jsem jen s klukama, kteří jsou transsexuálové, nebo když jsem v LGBT komunitě** nějak. Tak tam jsem jako kdyby...tak už na půl...že je to poloveřejnej, že **o některých věcech se ještě bavim a o některých věcech už ne**. (Kryštof)*

V mém výzkumu mě zajímalo, jak vnímají translidé veřejný a privátní prostor. Většina komunikačních partnerů a partnerek uváděla, že veřejný prostor je to, co „je venku“ a privátní ten, který je „za dveřmi“ jejich bytu. Někteří tyto prostory vůbec nerozlišovali, jako například Nina a Robert. Tamara ho na základě své práce, kterou vykonává částečně ve svém bytě, přestala rozlišovat. Dále mě zajímalo, jestli komunikační partneři a partnerky vnímají nějaký prostor jako semi-privátní, jestli se jim prostory prolínají. Na základě této otázky nakonec většina z nich dospěla k tomu, že tak striktně veřejný prostor nerozdělují a pohybují se na určitých místech, kde se jim tyto prostory osobně střetávají. Komunikační partneři a partnerky se tedy scházejí na heteronormativních místech, jako jsou kluby a hospody, avšak když jsou v tomto prostoru mezi svou (trans)komunitou, mění se prostor na semi-privátní a překračuje tak heteronormativní prostor. Mí komunikační partneři a partnerky nevyhledávají „gay prostory“ (gay/lesbické bary, kluby), které jsou obvyklým místem socializace neheterosexuálů (především gayů a leseb), ale jak popisuje Alex, v heteronormativním prostoru (kavárně, baru) si „vytvoří“ svůj semi-privátní prostor. Jak uvádí Valentine (1993), která se zabývá specificky lesbickou identitou a Pitoňák (2013), při překračování hranice mezi heterosexuálním prostorem a identifikovatelně „gay prostorem“, vždy existuje riziko odhalení. Tím zdůvodňuje, proč tyto „gay prostory“ lesby (neheterosexuálové) příliš nevyhledávají, ale raději se setkávají v soukromí. Crossdresseři Pavla a Lída zmiňovaly podnik pražský podnik, kde se scházejí neheterosexuálové. Obě tam rády chodí, protože, jak říká Pavla, „*nás tam maj celkem rádi*“ a scházejí se tam s přáteli, když chtějí mít klid a nechtějí, aby je někdo rušil. Obecně však byly „gay“ prostory velice málo zmiňovány, většinou mí komunikační partneři a partnerky vyhledávají uzavřenější a soukromější prostory.

3.5.1.2. veřejné toalety jako nástroj sociální kontroly

Jak uvádí Goffman (2003), neheterosexuální identity jsou v heteronormativní společnosti považovány za stigmatizované a tím pádem zneviditelňované. Zjevné neheterosexuálové jsou proto de facto vyloučeni z veřejného prostoru. Svou identitu musí neustále v tomto prostoru vyjednávat a potvrzovat, aby proplouval mezi heteronormativní společnostmi jako heterosexuál a nenesl si dále stigma. Sexuální identity (a chování) nejsou esenciálními kategoriemi, ale jsou výsledkem (jejich) neustálé (re)konstrukce, nad kterou mají lidé v určitých prostorech a časech, různou míru autonomie. Jak uvádí Pitoňák (2014), za „homosexuála“ či za „heterosexuála“ tak nelze uvažovat někoho, kdo prostě „je“, ale je vždy potřeba uvažovat s ohledem na prostor a čas či obecný kontext, ve kterém se jím „může/musí stávat“. To vše se týká i translidí. Jinými slovy, příslušnost k sexuálním a genderovým identitám do značné míry závisí na schopnosti, popř. možnosti/nutnosti je skrývat.

...běžím k paní (toaletářce) a ptám se: „prosím Vás, mohla byste mi otevřít jednu kabinku, to máte nějak zavřený“. A ona: „na co jako potřebujete kabinku?“ a já se ptám: „co je Vám do toho, na co potřebuju kabinku? Tady Vám nebudu vysvětlovat moji potřebu!“. (Robert)

No, třeba když mě ochranka chce vyhodit z pánů (smích). Byla tam fronta no...a oni na mě jako: „tam jsou pánové“. A já se otočila a musela jsem do fronty ...no a pak mě teda jednou na záchodě nechtěla paní pustit na dámy...na Černým Mostě, u Student Agency. A ona: „a jsi holka nebo kluk?“ A já: holka. A tak jsem šla...a ona: „moment, já si myslím, že kluk.“ (Sandra)

Jsem jela někam do Prahy myslím a už jsem fakt musela jít na záchod, tak mi vždycky řekla paní, ať jdu na pány nebo na benzínce mi dali klíče od pánskejch záchodů a já tam stála u dámskýho, lámala jsem ten klíč v tom zámku a ona mi dala od pánů, mně to vůbec nedošlo. A to jsem tam byla úplně nalíčená a v šatech. (Tamara)

Místem, kde dochází zároveň k prolínání veřejného prostoru a privátní potřeby, k segregaci a sociální exkluzi, jsou veřejné toalety. Jak uvádí Nedbálková (2009), veřejné toalety jsou sociální institucí, která primárně slouží k uspokojení více méně soukromých potřeb na více méně veřejném místě. Genderové separování je v případě veřejných toalet obvykle základním vstupním rozlišením i přes to, že muži a ženy mají více méně stejnou produkci vyměšovacího odpadu a například v privátním prostoru, jako je domov, se toalety také genderově nediferencují. Jak uvádí Nedbálková (2009) a Růžička (2006), na veřejné toalety se tak můžeme dívat mocenskou optikou, kde působí neustálý „vyšší“ mocenský

dohled a disciplinace. Jak jsem uváděla výše, pro zajištění praktické funkce toalet toto oddělení nezbytné není, ale plní funkci sociální. Ta tkví podle Nedbálkové (2009) mimo jiné také v tom, že dohlíží nad obvyklým a očekávaným mužským a ženským vzezřením. Dochází tak ke stereotypizaci na základě vzhledu, která umožňuje označit prvním pohledem některé ženy za mužské a některé muže za ženské, a vykázat je tak z prostoru tzv. normálních mužů a žen jinam (do druhého vchodu a druhé části), kam dle genderového stereotypu patří. To můžeme vidět na zkušenosti Tamary a Sandry, které chtěly navštívit toaletu dle své genderové identity a byly vykázány k toaletám, které odpovídají jejich biologickému pohlaví. Toto vykázání tak způsobuje stud a zahanbení osoby, o kterém mluví Warner (2003). Osoba, která při prvním pohledu neobstála jako příslušník_ce jasně dané kategorie žena/muž je tedy stigmatizována. Jak uvádí Goffman (2003), tělesné stigma je rozvíjeno tak, že se konkrétní handicap stává určujícím pro celou osobu, a ta je pak vnímána jako celkově nedostatečná a nenormální. Toaletářka, ochranka, a průvodčí zde vystupují v pozici jistých strážců_ strážkyň normality.

*...a prostě vyhledávám záchody, kde je ta **kabinka**, což si myslím, že zrovna v Praze není takovej problém, ale v Ostravě jak...je to asi trapný, ale často si to hledám na **internetu**. Kam jdeme, jak to tam vypadá. A už **podle těch fotek poznám, jestli tam ta kabinka je nebo ne**. A už jsem na ten večer psychicky připravenej, jak tohle budu řešit, jo. (Kryštof)*

Transmuži na pánských toaletách často vyhledávají zamykatelné kabinky. Jak uvádí Kryštof, nejsou však paradoxně automatickou součástí všech pánských záchodů, přestože ženy i muži vykonávají ve směs to samé (Nedbálková 2009). Návštěva toalet, která je pro většinou společnost automatickou a neproblematickou záležitostí, představuje pro trans lidi obvykle problém. Kryštof popisuje, že si předem vyhledává, kde na pánských záchodech kabinky jsou a kde ne, a psychicky se na návštěvu toalet musí připravit.

*Ale těšila jsem se, až budu moct navštívit dámský záchody. Nebo ne těšení se, ale vnímala jsem to jako takovej **mezník**. Jestli projdu, když se bude stát fronta na veřejných záchodcích dámských, tak to bude můj mezník, pro mě takovej mentální, důležitěj. Takže jsem říkala, že jestli zvládnou vystát frontu a nic se nestane, **tak jsem prošla dalším milníkem svého přijetí**. (Nina)*

Nina popisuje, že přístup k veřejným toaletám a „hladké“ proklouznutí mezi cisgenderovou většinou je znakem uznání její genderové identity společností. Nazývá tento moment mezníkem/milníkem, kdy její stigma už není na první pohled viditelné. Jak uvádí Taylor (2001), naše identita je zčásti charakterizována uznáním či neuznáním, často také

zneuznáním ze strany druhých. Argumentuje, že uznání je základní lidskou potřebou, bez uznání druhých nemůžeme vést plnohodnotný život.

Stalo se mi, že jsem vylezl z dámskýho a proti mně ženská a povídá: „no ale pane, tady jste na dámských“ a já říkám: „no, ale my nemáme kabinky, víte“ a ona, že aháá a dál to neřešila. (Robert)

Když jsem jako nebyl ještě přeoperovanej a nebral jsem ještě ani hormony, tak jsem se stejně vždycky snažil vypadat jako kluk a dost se mi to dařilo. Takže když jsem šel na holčičí záchody a potkal jsem tam nějaký holky, tak mi jako řekly, že jsem si jako spletl dveře. Nebo něco takovýho. A nemyslely to jako zle. Jako že oni si spíš připadaly v ohrožení než já. (Kryštof)

*Jooo ty bylo ještě vlastně vtipný, když jsem nějak neměl odvahu jít na ty pánský, že mi fakt přišlo, že tam **nemůžu jít s tou vizáží**, tak jsem se v Riegrech takhle...bylo léto, fronta až ven...jsem se zařadil do té fronty...dámský...a přišla nějaká paní a říká: „tady ale jako **nemáte co dělat** (smích). **Jako máte jít tam vedle**“. Si říkám, no, to je...to vám teda děkuju, ale tam mě taky nepustí. (Alex)*

Když Alex, Kryštof a Robert svou vizáží odpovídali normativní představě toho, jak vypadá muž, nemívali již problém se na pánské toalety dostat. Na dámských toaletách, které navštěvovali před tranzicí, naráželi na nepochopení ze strany žen, které je identifikovaly jako muže a cítily se jimi ohroženy. Komunikační partnerky a partneři zmiňovali, že jim nejvíce vadí/vadily fronty na veřejných dámských toaletách. Během čekání může docházet k odhalení a neuznání identity na základně sociální kontroly (ostatních lidí ve frontě).

Veřejných toalet je obecně v městech poskrovnu a jsou zpoplatněné. Můžeme tak zde vidět patriarchální a pro-mužský design města a regulaci ženského chování či fyzických potřeb, tak jak ho popisuje Valentine (1990) a Tovi Fenster (2013). U mužů je přístupné, aby močili na veřejnosti (design prostoru jim to umožňuje), což je pro transmuže určitou výhodou. U žen je však močení na veřejnosti zcela nepřijatelné a veřejné toalety tedy vyhledávají ve větší míře než muži. Co se týče počtu toalet pro ženy (kde jsou kabinky nutností), výrazně se liší od těch mužských. Na veřejných toaletách se setkáváme právě s nedostatečným počtem kabinek na dámských toaletách, zatímco mužské pisoáry jsou mnohem početnější a doplňují je většinou ještě uzamykatelné kabinky.

3.5.1.3. komfort a bezpečí

Komunikačních partnerů a partnerek jsem se tázala, na jakých místech se osobně cítí komfortně a bezpečně v kontrastu s tím, kde mají strach a necítí se bezpečně. Zajímalo mě tedy, kde mohou být sami sebou, uvolnit se, mít pohodlí. Holliday (1999) definuje komfort

jako vnější vyjadřování toho, co jedinec cítí uvnitř. Jinými slovy, existuje touha uzavřít mezeru mezi performacemi (jednáním) a ontologií (bytím), touha být přítomen (self present) nejen sobě, ale i pro ostatní.

*Doma se cítím bezpečně, **doma je doma**. V autě, i když se to zdá divný, tak v autě se cítím opravdu bezpečně. (Robert)*

*Nejbezpečněji se cítím asi v **posteli** (smích). No dobře **určitě doma**, jako že i u **rodičů**, třeba **ve škole** se taky cítím bezpečně, **na akademické půdě**...že jsou tam jako ti profesori...i když je to taky veřejný prostor, kam může kdokoliv přijít. (Kryštof)*

***Dobře se cítím jen tam, kde jsem sama**. Bezpečně a dobře se cejtím jen **doma**. (Sandra).*

*Ale jako bezpečně a dobře se cítím **doma**, ve svém poloveřejném prostoru (smích). Nejbezpečněji se cítím na **svojí facebookové stránce**, potom sama v sobě. (Tamara)*

Nejbezpečnějším místem je pro mé komunikační partnery a partnerky domov. Jejich vlastní zázemí, kde jsou buď zcela sami anebo jim pocit bezpečí poskytuje partner_ka či rodina. Domov je především spjat s pocitem bezpečí. Je to místo, které je nám vlastní, dobře ho známe. Obecně se domníváme, že nám doma nehrozí nebezpečí. Lidi, kteří v něm s námi žijí, dobře známe. Jak však uvádí Valentine (1990), počet násilných útoků, hlavně vůči ženám, jejichž zkušenost zkoumá, je vyšší v domácím prostředí než od neznámých kolemjdoucích ve veřejném prostoru. Robert uvádí, že se cítí bezpečně v autě, které je součástí jeho práce (semi-privátní prostor). Kryštof považuje za bezpečnou akademickou půdu, vysokou školu, kterou navštěvuje. V těchto prostorech se cítí oba bezpečně, i když jsou si vědomi toho, že je může někdo „z venku“ ohrozit.

***Je mi dobře se ženou**, je mi dobře v tý Itálii, **kde jsme velká tlupa Čechoslováků**, který tam pracujou. Hodně tam trávíme čas na takovejch zahrádkách ve městě, tam vysedáváme. Takže tam to mám rád, tam je mi dobře. (Robert)*

*Jsou samozřejmě místa, kde je mi dobře, protože jsou tam **přátelé**...chata, **rodina** jo...ale vnímám spoustu kladných reakcí a nemám problém se pohybovat mezi cizíma lidma, kteří nevědí mojí historii, tak mě nejsou schopni identifikovat. (Nina)*

*No a místa, na kterých se cejtím dobře...**lesy**, tři **restaurace**, do kterých chodíme pravidelně a znaj nás tam...tak tam se cejtím dobře, protože tam nikdy nebyl žádný problém. Naopak. Jako doma. No a tam, kde bydlíme, chodíme...je to takový veřejně - soukromý...**Voda a příroda, tam se cejtím dobře**. (Zita)*

Obecně se mí komunikační partneři a partnerky cítili dobře mezi svými známými, přáteli, partnery/partnerkami a s rodinou. Pokud tráví čas s těmito lidmi, tak prostor, ve kterém se nacházejí, většinou nehraje roli. Nina ještě dodala, že před tranzicí se necítila dobře ve společnosti. Dokázala se sice zabavit, ale uváděla, že se jí do společnosti nechtělo chodit a musela se přemlouvat. Po tranzici se to prý změnilo a do společnosti mezi své známé a přátele se naopak těší. Domnívá se, že na vině mohl být její pocit vnitřní jinakosti („*myslím si, že podvědomě jsem prostě vnímala, že nejsem správná*“). Zita a Sandra se cítí dobře v klasickém přírodním kulturním prostoru - v lese a v přírodě, kde se pohybují samy a vyhovuje jim samota. Jak zmiňuje Pitoňák (2013) a Holliday (1999), les je obecně také považován za místo komfortní a neutrální, kde velice často dochází k vykonávání sexuálních potřeb (a to ne jen neheterosexuálů). Zita a Sandra však o lese a přírodních prostorech mluvily ve smyslu útočiště a komfortu, které je ideálním místem relaxace, klidu a bezpečí, ne jako o místě, které by vyhledávaly za účelem sexuálních potřeb.

*Co se týče fyzická, tak jsem se nevyhýbal ani tomu si vzít si dřív dámský plavky a jít si zaplavat. Nechtěl jsem se omezovat. Nemám rád omezování. **Tudíž jsem překonal to, že se tak cejtím, že se cejtím divně, asi stejně jako by si ženská oblíkla pánský plavky a dala si tam umělej penis. Já jsem se tak cítil a chtěl jsem žít, chtěl jsem mít svobodu v nějakým tom žití. Takže teď ta jediná změna je v tom, že...teď jsem po horní operaci vršku už teda...bude následovat ještě nějaká operace...**takže už vlastně už můžu jít ven a jít si tak, jak to cítím já, celej život.***** (Robert)

*Mám rád **podzim**. Ještě není úplně zima...není zima ani teplo...takový ideální počasí...**hlavně teda před proměnou**. Že jsem nemusel bejt navlečeněj, ale nebylo ani takový teplo, aby se někdo divil, že mám mikinu nebo bundu. To bylo ideální počasí pro mě dřív. Teď mám nejradši **léto**. **Můžu jít ven a zaběhat si a neřešit, jestli je něco vidět nebo tak**. V tomhle se to změnilo. Dřív podzim, teď léto. **Teď se cítím víc svobodně.*** (Kryštof)

Důležitým aspektem míry komfortu bylo pro mé komunikační partnery a partnerky počasí, potažmo roční období. Problematické se jevílo teplé počasí, kdy je tělo odhalováno a je tak lehce postřehnutelná jakákoli jinakost viditelné tělesné stigma. Opačně je tomu v chladnějších měsících, kdy jinaké/trans tělo zakrývá oblečení a stigma není na první pohled tolik postřehnutelné. Kryštof a Robert zmiňovali, že po odstranění viditelného tělesného stigmatu, což jsou podle Fifkové a kol. (2002) v případě transmužů nejčastěji právě ňadra, mohli se ve veřejném prostoru pohybovat sebevědoměji a svobodněji. Je zde vidět, jak velkou roli hraje prostor ve vztahu k identitě, jejího vyjednávání a skrývání. Stigmatizovaná identita, jak uvádí Goffmann (2003), se od většinové společnosti izoluje a nežije tak plnohodnotný společenský život, což můžeme sledovat částečně u Roberta a významně u Kryštofa. Stigma, které se v případě translidí ve veřejném prostoru spojuje

především s estetikou těla, která neodpovídá „normálnímu“ binárnímu pojetí těla, osobu diskredituje a omezuje jí v běžném životě.

3.5.2. Strach

Další kategorií, která se úzce propojuje s kategorií prostoru a vyjednáváním identity, je strach. V kategorii prostoru jsem se zajímala, kde se cítí komunikační partneři a partnerky dobře a bezpečně. Zde mě naopak zajímalo, na jakých místech ve veřejném prostoru mají komunikační partneři a partnerky strach se pohybovat, jakým místům se vyhýbají, kde se necítí dobře a bezpečně. Také mě zajímalo, zda vnímají pohyb a strach v prostoru jinak transženy a transmuži. Z rozhovorů tedy vyplynulo, že strach dělí na strach z mužského násilí a z heteronormativního prostoru.

3.5.2.1. z mužského násilí

Jak jsem již zmiňovala v teoretické části, Gill Valentine (1990) se ve své práci *Women's Fear and the Design of Public Space* zabývá geografii ženského strachu ve veřejném prostoru. Na začátku devadesátých let provedla několik rozhovorů a skupinových diskuzí s ženami žijících v předměstí anglického Readingu. Zajímalo jí, jak se ženy ve veřejném prostoru pohybují, jak jejich pohyb ovlivňuje strach (především z mužského násilí) a denní doba (den x noc).

No prostě blbý jsou vždycky hospody a místa, kde se lidi opíjej, protože to s sebou přináší jako to, že se přestávají kontrolovat a to riziko prostě, že budou mít kecy nebo tě napadnou, se prostě diametrálně zvyšuje. (Alex)

Jak uvádí Valentine (1990), heterosexuální muži dominují veřejnému prostoru skrze jejich asertivní a agresivní chování, které vyvolává (nejen) v ženách pocit ohrožení a strachu. Při požití alkoholu či jiných omamných látek se zvyšuje jejich agresivita a ve větší skupině dochází k upevňování maskulinity, která se může uplatňovat pomocí verbálního či fyzického násilí.

Když někam jdu, tak si to předem prověřím, jestli to není nějaká taková profláklá hospoda, že je tam nějaká komunita, od který bych čekala problémy... Čím je to veřejnější, tím je to místo míň bezpečný, jako když je to vyhraněnější nějakým směrem, jako že se tam schází jenom chlapi a myslím hetero...tak to je takový míň bezpečný no. Předem si vybírám, kam jdu no. Bud' vím, že to tam znám, anebo si zjistím co je to zač... Jako jo, přemýšlím nad tím, kudy jít. To určitě. Sleduju situaci kolem sebe a snažim se třeba včas reagovat. (Pavla)

Bojím se všude, kde jsou lidi, protože jsem taková nesvá. Tak jako parkem bych asi nešla. Parkům bych se určitě vyhla. (Sandra)

...v té ženské roli už bych šla jinak, hledala bych jiný způsob jak se někam dostat, vyhla bych se tomu (parku). Cítím se teď bezbrannější. Byla bych asi schopná ještě nějakým způsobem se bránit, ale už to vědomí té ženskosti a všeho... Potkala jsem se s tím momentem, že jsem šla tady večer někde po Počernicích, kde bych normálně dřív šla, ale slyšela jsem za sebou kroky. A ty šly pořád za mnou. A v ten okamžik jsem si uvědomila riziko. Což by v té mužské roli nenastalo. Takže ano, s přechodem do ženské role se mi zvýšil pocit ohrožení, když to řeknu takhle. (Nina)

Jak dále uvádí Valentine (1990), od útlého věku si především ženy vytvářejí tzv. *mentální mapy prostoru*. Určitým místům se kolektivně a systematicky vyhýbají, protože cítí pocity možného ohrožení a to především od mužů a skupin mužů. Jak dále tvrdí Valentine (1990), během dne a v noci se na ulici pohybují odlišné skupiny lidí. Noční prostor však okupuje mládež a muži, kteří nemají žádné povinnosti (rodinné) a mají dostatek finančních prostředků a energie se jít bavit. Oblékají se jinak než přes den a pohybují se ve skupinách. To vše doplňuje většinou alkohol, hluk či agresivita, tudíž se noční veřejný prostor mění na ženský strach (z mužů a potencionálního napadnutí či obtěžování). Jak uvádí Gregorová (2012), maskulinita je chápána jako určitý mocenský přístup k prostoru. Mužská fyzická existence znamená obsazení prostoru, schopnost vymezit prostor a převzít nad ním kontrolu.

Pavla, Sandra i Nina se cítí na určitých místech ve veřejném prostoru ohroženy, cestu si plánují a přemýšlejí o ní. Ohroženy se cítí být především heterosexuálními muži, kteří se většinou pohybují ve skupinách. Pavla konkrétně zmiňuje skupiny heterosexuálních mužů, kteří jsou otevřeně homofobní, transfobní a nesnášenliví. Vyhýbá se podnikům, kde se takové lidi schází. Nina a Sandra se konkrétně zmiňovaly o parku, který považují za nebezpečné místo, protože bývá špatně osvětlen a pohybují se v něm neznámí a nepředvídatelní lidé (především muži). Nina navíc porovnávala své zkušenosti před tranzicí a po změně pohlaví. V mužské roli pocity strachu z veřejného prostoru neznala (využívala mužského privilegia), nyní se s nimi potýká.

Nevyhýbám se místům, ale dávám pozor, když vim, že jsou nebezpečný. Nebo když tam nemusím, tak tam nejdu. Kor po těch hormonech po dvou měsících, to snižuje tu fyzickou zdatnost. Když jsem byla na nočních a jela jsem tam pozdě, tak jsme si s přítelkyní volaly, to snižuje to ohrožení. Třeba v tý Krči, kde bydlíme, jak se tam znásilňovalo, tak jsme to takle dělaly, že jsme si volaly. (Zita)

Neupravuju trasu prostě podle toho, jestli mě někde něco může ohrožovat, já prostě vyhodnocuju danou situaci a rizika, který to může přinášet. A snažím se chovat, tak,

abych ty rizika minimalizoval. Za všech okolností, ať už jako kluk nebo jako holka. (Lída)

Některé komunikační partnerky se přímo určitým místům nevyhýbají a trasu neupravují, ale jsou si možných rizik vědomy a jsou proto ostražitě. Zita zmiňovala strategii telefonování, která údajně snižuje riziko fyzického napadení. Pokud šla místy, která se jí zdála nebezpečná, tak hrála, že telefonuje. Celou cestu telefonovala s přítelkyní, než se dostala jedna nebo druhá bezpečně domů. Stále zde i v případě Zity a Lídy ale figuruje pocit strachu z násilí a možná rizika, která si uvědomují.

*Tak já se třeba vyhýbám místům, to i jako za světla ve dne, kde jsou nějaký **davy**. **Vyhýbám se velkým davům hlavně**. Ty sportovní akce, nebo v Praze ty **demonstrace** frčej. **Nemám rád metro a nerad tam chodím**. Nějaký jak fotbalový stadiony, nějaký takový jako fanoušci, ty jsou takový jako hodně...si myslím, rasisti. (Kryštof)*

*Tak nepohybuju se ráda v těch **obchodních centrech**. Nemám moc ráda jezdit v tramvaji, ani v metru, **prostě hromadnou dopravu nemám moc ráda**. Ale třeba vlak mi tolik nevadí, vlakem cestuju do Prahy. (Tamara)*

***Podchod v Braníku na Přístavišti je děsnej**, tam jsme bydlely. Hodně nepříjemný místo je třeba taky na **Florenci**, jak tam procházíš takovým tím tunelem do té uličky. **Parky ještě v tý Krči**, jsou tak divně rozmístěný, máš paneláky vedle sebe a ty stromy. Když tam jdu, tak se prostě koukám, když jde někdo za mnou a já vidím ten stín, tak se zastavím a dělám třeba, že si zapaluju cigaretu, abych měla to periferní vidění... v **MHD** jsem ostražitá. **Sedím vždycky vzadu, abych věděla co je přede mnou**. Kdyby tam byli nějaký **Spartani** nebo tak...to bych šla do jinýho vagonu. (Zita)*

Ve výzkumu Valentine (1990) zmiňovaly respondentky zejména strach z velkých otevřených prostorů, parkovišť, parků, podchodů, neosvětlených míst a MHD. Mí komunikační partneři a partnerky zmiňovali nejčastěji právě zmíněný strach z městské hromadné dopravy, velkých davů (demonstrace, fotbaloví fanoušci, nákupní centra atp.), parků a z různých konkrétních míst v Praze, která jsou špatně designována (nedostatečné osvětlení, dlouhé tmavé podchody).

*Jako co se týče nějakéj podchodů a tak...**nejsem ženská**. **Nikdy jsem neměl obavy**, věděl jsem, že mě nikdo neznásilní, to by musel bejt ten člověk hodně blbej a slepej (smích) a neměl jsem z toho strach, **cestu jsem si nikdy neplánoval nijak**. (Robert)*

*Tak jako která holka by se nebála jít do tmavýho podchodu, ale já to asi moc nemám. **Já jsem byla prostě týpek, já nemám strach**. Vím, že jeden člověk by mě na životě neohrozil a vždycky vím, že můžu utéct. Mám zkušenosti. (Tamara)*

***Prostě v noci se to riziko jakéhokoliv napadení prostě zvyšuje pro všechny**. Ale já musím říct, že já prostě chodím a **nebojím se**. Že...já jsem si jistej, že se ubráním a*

jsem v pohodě. Dřív jsem se bál, ještě když jsem vůbec začal s přeměnou...jako ženská (protočil oči). Ted' se nebojim. (Alex)

Mentální mapy prostoru, které představuje Valentine (1990), jsou genderované, muži je chápou a vnímají odlišně. Valentine (1990) uvádí, že jsou uměle vytvářeny již od dětství, velký podíl na utváření mají rodiče, kteří se o své děti bojí a říkají jim, jak se pohybovat a s kým mluvit a s kým ne, odlišně však dcerám a synům. Robert, Alex a Tamara sebevědomě konstatovali, že strach ve veřejném prostoru nepocítují, domnívají se, že by se bez potíží ubránili. Robert, Tamara, Alex porovnávají své pocity strachu před a po tranzici/změně pohlaví. Alex konstatuje, že se před tranzicí v ženské roli ve veřejném prostoru bál pohybovat, nyní už strach nepocítuje. Tamara se nebála ani před tranzicí, a nebojí se nijak významně ani po ní, protože věří, že se případnému útoku na základě svých zkušeností před tranzicí ubrání. Robert pocit strachu nikdy nevnímal, domnívá se, že jsou ohroženy hlavně ženy.

*Já mám pocit, že když jsem měl ženské tělo, tak mi bylo úplně jedno, jestli je den nebo noc...**nebál jsem se ničeho, protože jsem se neměl rád.** Takže mi bylo jedno, že se mi něco stane. A přišlo mi, že když se to teda stane, tak to tak má bejt a třeba mi to i pomůže...od toho trápení. A víc jsem chodil ven v noci. Před tranzicí...než ted'. Ted' si dávám pozor, myslím, že jsem víc opatrněj. Že už...si jako vážim toho, co mám za sebou a co mám ted' a co to všechno stálo za úsilí a času. (Kryštof)*

Kryštof se před tranzicí naopak strach nepocítoval, protože své tělo neměl rád a případný útok by bral jako vysvobození. Nyní, když už je se svým životem a především tělem spokojený, je ve veřejném prostoru opatrnější a mívá občas pocit strachu, a to i z důvodu své romské příslušnosti a možných rasově motivovaných útoků.

Jak uvádí Valentine (1990), u žen vzniká hlavní obava ze sexuálního násilí, tedy strach z mužů a mužského násilí. Tyto obavy a představy však způsobují paradoxně také závislost na mužích. Ženám je od útlého věku vštěpováno, aby se nepohybovaly především v noci samy, ale měly nejlépe mužský doprovod, který je případně ochrání, nebo aby se pohybovaly rychle a na místech, kde je hodně lidí, což údajně snižuje riziko napadení. Vzniká tak iluze, že jsou v bezpečí a nemůže je nikdo cizí napadnout, protože by se jich někdo zastal a pomohl by jim.⁵⁴ Tato vytvořená iluze se v případě mých komunikačních

⁵⁴ Podle výzkumu G. Valentine (1990) se ženy cítí bezpečněji, když je kolem nich potencionálně více lidí (kolemjdoucích). Domnívají se, že útočníky vyšší koncentrace lidí odradí nebo kolemjdoucí případně zasáhnou a útoku zabrání nebo přivolají pomoc. Kolemjdoucí však musí nejdříve rozpoznat, zda jde o útočníka a jak se zachovat. Při případném zásahu však vstupují do možného rizika vlastního zranění a ohrožení na životě. Není tedy pravidlem, že více lidí rovná se bezpečí, zásah a případná obrana je velice individuální.

partnerů a partnerek lišila. Představu, že více lidí rovná se větší bezpečí, sdílely Nina, Pavla a Saša. Zita se naopak cítí lépe, když je v prostoru sama a když je kolem ní málo lidí. Mé komunikační partnerky (včetně mužských crossdresserů) také zmiňovaly, že se často (v nočních hodinách) pohybují ve více lidech a ve skupinách. V nočních hodinách také některé_ří z nich využívají taxi služby, především když se musí z místa na místo dopravit samy_i bez doprovodu. Jak jsem uváděla v teoretické části, Valentine uvádí, že je potřeba město genderově senzitivně designovat, aby se v něm všichni cítili dobře a bezpečně a předcházelo se různým násilným útokům.

3.5.2.2. z heteronormativního prostoru

G. Valentine (1993) při zkoumání vyjednávání neheterosexuálních identity upozornila na vliv času a denní doby (tmy).

*Rozhodně se cítím lépe ve dne. Ale když jsem začínala, tak v noci. **To bylo schovávání se, člověk není vidět.** Ten začátek maj podle mě všichni dost podobnej. Bud' šli do osamělejších míst anebo šli za tmy, pod rouškou tmy. (Nina)*

*To je tak nastejno, ale když je večer, tak je **večer člověk huř prokouknutelněj a to je samozřejmě v mém případě jako příjemný**, protože prostě večer není tak...zejména jde teda o obličej...**že to líčení není tak nápadný...**takže prostě jako by z tohodle hlediska je lepší večer. A to si ještě říkám: **joo ještě tak hod'ku počkám, ať to tolik netrčí...to moje zmalování.** Ale jakože by v tom byl jinej důvod, to asi ne. (Lída)*

***No jako u osvětlení je ten obličej víc vidět. Ve tmě se cítím asi líp.** Ale jako jak kde...Nedá se asi říct, že by to někde bylo prostě nějak bezpečnější. (Sandra)*

Jak uvádí Pitoňák (2013), tma obecně ve veřejném prostoru zvyšuje míru anonymity, důležitého prvku neheterosexuální přítomnosti (Brown 2000 in Pitoňák 2013).

***Nepohodlný jsou taky sauny a bazény.** To mě třeba do ted'ka mrzí, že tím skončily moje návštěvy saun nudistickejch...a nudistickejch pláží, protože jsem je míval rád ale tam už jako prostě nepudu...ale v rámci tý tranzice jsem prostě...bylo nepohodlný se prostě pohybovat jak v sauně tak prostě **všude, kde se musíš svlíknout.** To je nepohodlný. (Alex)*

*No a...jinej problém jsou **koupaliště a horko a tak**, protože prostě jako transka, se člověk musí někdy nalíčit trochu víc a třeba tohle léto bylo úplně tragický. Zkus se nalíčit ve čtyřiceti stupních. Takže to je fakt jako nepříjemný. To mi situaci docela komplikuje, to seš pak docela za hermafrodita. **V létě je to pro transky blbý, že se huř oblečeš hezky a tak, kvůli horku.** Pokud se budu koupat, jako moc na to koupání nejsem, spíš pudu tady někam na nuda pláž někam na Lhotu. **Na těch nuda plážích je to takový, že se prostě svlíkneš a tam jsou kromě úchylů lidí na sebe zvykli nečumět.** (Pavla)*

*No ten minulej rok, co jsem se dal do neutrálu a začal jsem s těma hormonama, **tak jsem přestal chodit na koupaliště**. Což mě docela mrzelo a bolelo a pak jsem si řekl, že to překonám, že na to prdím (smích). Teď jsem po horní operaci vršku teda, ještě bude následovat nějaká další...**takže už vlastně můžu jít ven tak, jak to cítím já**. Celej život. (Robert)*

***Jako celý rok, co jsem v RLT jsem se nekoupala**. Přesto jsem vodu milovala. Ale je jasný, že jako tranžena nepůjdu na koupák. (Tamara)*

Pitoňák (2013) ve svém výzkumu, při kterém využíval fotografie různých míst ve veřejném prostoru, představil místa, kde se neheterosexuálové cítí nejmíň komfortně. Jedním z takových míst bylo koupaliště. Jak dále uvádí, v prostoru heteronormativního koupaliště (pokud není přímo specificky určeno pro neheterosexuální identity) existuje největší pravděpodobnost toho, že neheterosexuální osoba zůstane ve své „skříni“ (skryje svou identitu) a většina dalších neznámých osob (bez ohledu na jejich sexualitu) bude automaticky předpokládat heterosexuality osoby. Komunikační partneři a partnerky zmiňují, že je pro ně místo veřejného koupaliště nepřátelské. Mnoho z nich svoje návštěvy veřejných plováren, koupališť a saun z důvodu tranzice ukončili, někteří (Kryštof, Robert) se však omezovat nechťejí a plavat chodí i přes zvědavé pohledy ostatních lidí.

*Na koupaliště už nechodím třeba. Do fitka taky už nechodim. **Hlavně protože nevím, do jaký šatny by mě pustili** (smích). (Sandra)*

*Vyhejbal jsem se **ve fitku šatnám třeba**. Ale samozřejmě jsem řekl pánskou, zatím jí ale nevyužívám, převlékám se doma. (Robert)*

***Problém je chodit tam, kde se musíš převlíkat**. To je velký problém...třeba v posilovně. Já jsem byl v posilovně ještě před proměnou, ještě s kamarádem, který měl taky před proměnou. No, a když jsme tam přišli, tak jsme vypadali jako kluci, tak **nám dali klíče od klučičí šatny, záchodů a takhle**. A když jsme to zjistili, tak jsme tam museli jít zpátky na tu recepci a vyměnit si ty klíče. To byla hodně trapná situace. Ten chlap byl úplně v šoku. **A my jsme nevěděli, jak to máme říct**, že bychom teda rádi, ale že to ještě nejde (smích). A pak už jsme tam nikdy nešli, protože to bylo trapný pro nás. Třeba pak bazén taky...to je takový sporný...já mám rád vodu a rád plavu, ale na druhou stranu **jak všichni koukaj a tohle, tak není to úplně příjemný se tam svlíkat**, ale zas jako mám rád léto a prostě si zaplavu...a to jako musím někdy zvážít, jestli půjdu. (Kryštof)*

Serano (2007) mluví v souvislosti s projevy transfobie o tzv. trans-exkluzi. Tato exkluze nastává, když cisgenderová heterosexuální lidé vylučují translidí z různých míst, organizací či událostí, které jsou určené pro genderové identity, kterými se však translidé identifikují (např. zmíněné veřejné toalety, šatny v posilovnách atp.) Jak se zmiňuje Garland-Thomson (2002), jinaké/binárně nekonformní tělo (v perspektivě heteronormativního řádu)

je více vidět a je bráno jako „nesprávné“ a nezdravé, což je pro trans lidi často diskomfortní, protože jsou středem pozornosti a jsou často na základě svých viditelných stigmat a jinakosti exotizováni a objektifikováni. Komunikační partneři a partnerky obecně zmiňovali místa, kde se musí člověk převléknout nebo svléknout, za problematická. Vůči trans lidem se uplatňuje na místech, jako jsou například šatny či toalety, strukturální diskriminace, kde dochází k neúmyslné diskriminaci stigmatizované skupiny. Binární design prostorů jim neumožňuje nebo ztěžuje přístup a jeho využívání.

3.5.3. Násilí

V této kapitole se pokouším interpretovat, jak komunikační partneři a partnerky vnímají různé projevy násilí a obtěžování a jak na ně reagují. Tato kategorie je v porovnání s ostatními kategoriemi nejrozsáhlejší a nejjobsáhlejší. Vedle fyzického násilí se trans lidé setkávají s verbálními genderově podmíněnými výrazy, oslovením, přístupem a nonverbálními interakcemi, které jsou rovněž považovány za násilné útoky. Motivem incidentu je skupinová charakteristika napadeného, kterou není možné změnit a jsou jakousi manifestací normativity. Tyto symbolické útoky nejsou tedy namířeny pouze proti jednotlivci, ale vůči celé příslušné skupině. Útok se nezakládá na pachatelově zkušenosti s konkrétní osobou, ale na jeho nesnášenlivosti či netoleranci vůči skupině, kterou pro něj oběť představuje.

3.5.3.1. nonverbální

Většina komunikačních partnerů a partnerek uvádí, že jim jsou neverbální projevy, jako je zírání, ukazování si či pozorování a šeptání, nepříjemné. Setkávají se s těmito projevy na ulici, v obchodech, v restauracích, tedy v heteronormativním prostředí, kde se převážně pohybují cisgenderová heterosexuální lidé (rodiny s dětmi, heterosexuální páry). Nonverbální projevy narušují soukromí, tělesnou integritu, plnohodnotný pohyb a každodenní aktivitu trans lidí ve veřejném prostoru, proto je důležité je považovat za formu násilí a ponižování.

Největší svinstva zažívám v těch obchodních. Tam je to furt. Jedu na eskalátoru a lidi si na mě ukazují, smějou se...to mě sere, že si na mě lidi ukazují, že se mi smějou, že se na mě otočí celá skupina. (Tamara)

Furt na tebe někdo kouká. Furt kontroluju, že někdo kouká... v metru na tebe koukaj, na ulici na tebe koukaj, otáčí se...dívaj se tak, že...hm... i když jim dáš prostě najevo,

že to není příjemný, tak v tom pokračujou leckdy. A prostě...angličtina pro to má výraz výbornej jako „staring“, zírat jako. To pro mě bylo asi nejnáročnější. Ted' už na mě nikdo nezírá (smích). Prostě nejhroší byly pro mě ty neustálý pohledy, když prostě chodíš a nemáš klid. A furt na tebe někdo zírá. Jsem v tom pochopil ty celebrity, jak mají jako krutě vykoupenu tu daň slávy a peněz. To je strašný prostě. To ti ukradne...soukromí. A život. (Alex)

Komunikační partneři a partnerky zmiňovali určité zkušenosti s nonverbálním násilím, kde zmiňovali například zírání, pozorování, smích a různé posunky. Tyto projevy se často objevovaly na začátku a během jejich tranzice, kdy jak sami často uváděli, „vypadali divně, blbě“. To znamená, že nesplňovali binární normativní představu, jak má vypadat tělo a tvář „správného“ muže a „správné“ ženy. Serano (2007) tento projev násilí nazývá transobjektivizací, kdy se cisgenderoví heterosexuální lidé zaměřují pouze na fyzickou transformaci trans osoby. Soustředění se výhradně na fyzickou přeměnu způsobuje to, že translidé jsou navždy spojováni s pohlavím, se kterým se narodili a pohlaví, kterým se sami identifikují, se tak stává životním cílem, ke kterému se možná přibližují, ale nikdy ho zcela nedosáhnou (Serano 2007: 185-186). Objektivizace tak snižuje trans osobu na „věc“, kterou je možno legitimně fetišizovat, démonizovat, zkoumat, stigmatizovat a odsuzovat. Alex zmiňuje přímo termín *zírání*, s kterým pracuje R. Garland-Thomson (2002). Trans/queer tělo neodpovídá normativnímu pojetí těla. Jak jsem již uváděla výše, zírání, čumění a dívání se dělá z jinakého těla opak toho zdravého a „normálního“. Tuto skutečnost reflektuje také Tamara, kterou zírání obtěžuje a považuje ho za nevhodné, sama se však přiznává, že se ho ale občas dopouští, právě v souvislosti s disabilitním či jinakým tělem.

Bud'to jsou lidi nevšimaví, tváří se jakože tam nejseš, nebo jsou zvědaví, to se ti stane běžně v hospodě, že se tam na mě postupně ten personál chodí dívat jako jo. Jsem tam třeba s kamarádem a přijde jeden číšník, kouká...pak druhej, taky kouká (smích). Třeba cizinci z takových těch jižnějších zemí...jak je tam ta kultura jiná... tak si tě takhle jako prohlíží. Já jsem byla třeba na metalovém koncertě jo...tak jako problém nebyl jo. Všichni jako koukali jo, lidi jsou jako celkem zvědaví, jako co se to tam zjevilo, ale jako nevím, neměli s tím problém. Třeba cizinci, ty jsou úplně úžasný... všechno, tolerantní, se baví, tě fotí a maj to jako atrakci. (Pavla)

Na té ulici mě štve, že na mě lidi koukají, ale víš co, vůbec se jim nedivím. Vůbec. Prostě nikdy jsem je za to ani v duši nesoudila, nic prostě. Sama vím, když projdu kolem nějakýho člověka nemohoucího, chápeš, tak se na něho podíváš. Potkáš člověka, co nemá oko, to je fakt psycho. Ale zdravý člověk si to uvědomí a odkloní pohled nebo něco. Ale některý lidi jak jsou troufalí...jdou dva vedle sebe a najednou se úplně zastaví a koukají na tebe, jak na nějakou mrtvolu. Úplně čumí prostě... (Tamara)

Tamara používá metaforu „*koukají na tebe jako na nějakou mrtvolu*“, což dělá z jinakého trans/queer/disabilitního těla něco nevidaného, odlišného a něco, co jen tak člověk nepotká (čímž dochází k objektivizaci těla- „to“). Garland-Thomson (2002) to nazývá exotizací, kdy se na jinaké či disabilitní tělo poukazuje jako na zvláštní, odlišné od normy. Tato odlišnost/jinakost se stává středem pozornosti, stává se objektem zvědavých diváků, kteří touží po senzaci, pobavení a vzrušení, kterou odlišnost vzbouzí. Existuje tedy mocenský vztah mezi pozorujícím a pozorovaným, kdy je moc uplatňovaná a produkována tím, kdo pozoruje, ne tím, kdo je pozorovaný. Na základě tohoto nerovného vztahu Alex připodobňuje problematiku nonverbálního obtěžování k celebritám a známým osobnostem, které jsou díky slávě a neustálé objektivizaci středem pozornosti.

Trans/queer tělo je heteronormativní společností považováno za objekt, na které je legitimní „zírat“, pozorovat, hodnotit, komentovat a posmívat se mu. Jak uvádí Goffman (2003), aby nějaký atribut byl vnímaný jako stigma, je možné jedině tehdy, pokud je v rozporu se současnými společností vytvořenými normami. Link a Phelan (2013) upozorňují na to, že ačkoliv se lidé liší v mnoha různých ohledech, některým rozdílům je ve společnosti dávana daleko větší důležitost než jiným a na jejich základě pak lidé ostatní jedince kategorizují a stigmatizují.

3.5.3.2. verbální

Zkušenost s verbálním násilím byla komunikačními partnery a partnerkami skloňována nejčastěji. Do verbálního násilí můžeme zařadit urážky, nadávky, ponižování druhého, zevšeobecňování, nemístné vtipkování a v případě mých komunikačních partnerů a partnerek také misgendering. Verbální násilí je manipulativní způsob získání nadvlády a moci. Na rozdíl od fyzického násilí není zjevné na první pohled, tudíž mu bývá často přikládána menší váha. Problematické je i jeho definování a dokazování a tím pádem často uniká trestní postihnutelnosti. Verbálního násilí může způsobovat myšlenky na sebevraždu, sebepoškozování, nevážení se vlastní osoby na základě zesměšňování a urážení a izolaci. Na začátku rozhovoru mi několik komunikačních partnerů a partnerek řeklo, že se s tímto druhem násilí setkali, ale že některé zkušenosti byly tak bolestivé, že se je snaží vytěsnit a zapomenout na ně.

Zkušenosti s verbálním násilím komunikačních partnerů a partnerek se dají vnímat ve dvou kategoriích, které se však vzájemně prolínají a ovlivňují. První se týká homofobních verbálních projevů, kde agresor_ka utočí na sexuální orientaci komunikačních partnerů a

partnerek a na transobnı verbální projevy, při kterých dochází k zesměšňování trans osoby na základě její genderové identity.

Jedna panı měla narážky, že bych mohl být gay... já mám v autě fotku dítěte a ona se mě ptala, jestli je to moje dítě a já říkám, že jo a ona: „ahaaa, to já jsem si myslela, už minule jste mě vezl, že...vy jste takovej...že nemluvíte sprostě a tak“ a já jí říkám: “zdá se Vám, že jsem moc slušnej“ a ona že jo, že je to divný v dnešní době. A já jí říkám: „vy jste chtěla říct, že jsem zženštilej“ a ona jako že ne. (Robert)

Robert se v Česku již několik let žívı jako taxikář. Podle zákaznice nesplňoval obecně zažitou představu „správného“ muže, protože byl k zákaznici laskavý, nebyl hrubý a vulgární, což se pojı obvykle s maskulinitou. Byl naopak navoněný a hezky oblečený a fotkou ve svém autě prokazoval emoční vztah ke svému dítěti, což není u muže zcela běžné a společnost to od něj neočekává, protože empatie a emoce jsou obvykle přiřazovány ženskému genderu. Zákaznice se tedy na základě těchto „indicií“ domnívala, že je homosexuální, i když se Robert identifikuje jako heterosexuál, který má vztah k módě a rád pečuje o svůj vzhled. Móda a péče je však přisuzována ženskému pohlavı, u mužů často vyvolává posměch a nařknutı ze zženštilosti, která je u mužů spojována s homosexualitou. Jak uvádı Smetáčková (2009), homofobie představuje obavu z homosexuality a homosexuálně orientovaných osob, která může vést k pocitům odporu, nepřátelství až nenávisti a může být základem pro odmítající, zesměšňující či ubližující chování vůči neheterosexuálním lidem. Stehlıková a spol. (2007) tvrdı, že východiskem homofobie je přesvědčení o nadřazenosti heterosexuality, tj. heteronormativity. Homofobie plyne z představ, že menšinové (tedy to, co se týká LGBT osob) je špatné, respektive nebezpečné.

Já jsem s tím totiž, šel ven celkově docela pozdě, si myslım. Jako že jsem to třeba řekl rodině, ale neřekl jsem to veřejně. Ale byl jsem vidán s holkama, takže jsem byl jako za lesbu. A tohleto mi vždycky vadilo, ten útok, že jsem lesba a přitom jsem nebyl a neměl jsem to v tu chvíli jako sílu vůbec vysvětlit, že to tak není. Takže tyhleto útoky byly častý. Protože já jsem třeba takle ztratil kamarádku, že jsem jí napsal dopis, že jsem do ní zamilovanej a popsal jsem už v tom dětství, v tom dopisu, že jí mám rád jako kluk. A že se na ní dívám jako kluk na holku. Ale ona to nepochopila a nějak se to rozkřiklo mezi ostatní děti, s kterejma jsme se bavili, kteří se mnou všichni bydlely, prostě těch dvaadvacet let na tom dvoře, a přestaly se se mnou bavit. (Kryštof)

Kryštof byl před přeměnou považován za lesbu. Nevykazoval femininnı prvky a nezajımal se o muže, přátelil se hlavně s děvčaty. Označení za lesbu ho ponižovalo, jelikož se jako lesba necıtil, cítil se být mužem, ale nedokázal své pocity vyjádřit. Setkal se tak

s nepochopením jak u své rodiny, tak i u svých vrstevníků. Velkou roli u něj hrálo i to, že má romský původ. U Romů je obecně homosexualita a transsexualita netolerována. Jak uvádí Stehlíková a spol. (2006), problémy, se kterými se romští gayové a lesby setkávají ve svých rodinách, spíše souvisejí s tím, jaký důraz je kladen na důležitost rodiny a také hraje roli religiozita a nižší vzdělanost. Jak ale ukázal výzkum, romská komunita nevnímá obecně homosexualitu a gaye jako problém. Přijetí romského potomka či příbuzného však znesnadňuje stud a obavu z odmítnutí před širší rodinou, která má u Romů silnější vazby a kohezi než ve většinové společnosti. Představa „správné ženy“ zahrnuje péči o femininní vzhled a práci na tom, aby žena působila pro muže atraktivně. Smetáčková (2009) uvádí, že z toho pak „vyplývá stereotypní představa o lesbických ženách, které jsou považovány za „mužatky“ působící drsným dojmem, jež se nelíčí, nenosí typické dámské oblečení, jako jsou sukně a boty na podpatku, nevyhledávají kontakt s muži atd. Stejným způsobem to funguje v případě chlapců, tedy jako u taxikáře Roberta, který se o svůj vzhled stará a svým chováním a vzhledem se odlišuje od tradičních představ „správného“ muže.

*...jak jsem mu (zaměstnavateli) oznámila to o tý přeměně, tak od té doby se takhle chová. Já jsem mu tady doma řekla, ať se zeptá, na co potřebuje, abychom si to vyříkali on se zeptal: „a budeš nosit sukně? A jak seš vlastně orientovaná?“ Ty lidi se báli neznáma prostě. Můj táta si to automaticky postavil do roviny – **lesby**. Ten si to evokoval podle mě takhle. Že si myslel, že na nás teď všichni budou takhle koukat. (Nina)*

*...všem to došlo, až na toho primitiva, na toho kolegu, kterej mi minule říkal něco jako: „**tak teď jako nevím, jestli po mně třeba nevyjedeš**“. A já na něj koukám a říkám: „hele fakt nejseš můj typ, já nejsem gay“. A on na mě koukal a: „jooo aha, já jsem to **nepochopil**“. No a taky, pak když jsem přišel domů s holkou, tak na mě koukali jak blázni...no a provalil se nějaký dopis s mojí učitelkou, to mi bylo asi čtrnáct, ona mi napsala dopis...a nějaká transsexualita jí (mámě) vůbec nedošla, i když byla cizinka a říkala mi: „**to mi jako chceš říct, že seš teplá?**“(Robert)*

*No a pak samozřejmě na ulici, tam jsem xkrát zažila, že na mě někdo jako řval „**buzíku**“ z auta. To mě taky štve no. (Tamara)*

Komunikační partneři a partnerky se také setkali s tím, že jejich okolí zaměňovalo sexuální a genderovou identitu (což je vidět i v případě Kryštofa a Roberta). Změnou pohlaví se však sexuální orientace nemění, i když to není pravidlem. Nina, Robert a Tamara se setkali s nepochopením své genderové identity. Jejich známí, rodina či cizí lidé zaměňovali jejich genderovou identitu za sexuální orientaci. Jak uvádí Smetáčková (2009) a Serano (2007), homosexualitu a transsexualitu vnímají lidé jako možné ohrožení vlastní sexuální či genderové identity. Robertův kolega měl strach, že po něm Robert „vyjede“. Niny otec se

s její přeměnou smířoval déle, než její matka. Jelikož má Nina manželku, nedokázal si otec přesně ujasnit situaci. Její bývalý zaměstnavatel, se kterým má podle jejích slov ty nejbolestivější zkušenosti, transsexualitu vnímal jako sexuální poruchu a také se domníval, že se Nina úplně změní (začne být jinak orientovaná a začne se jinak chovat). Robert od své matky, která nebyla Češka ale Francouzka, očekával, že jeho genderovou identitu pochopí. Zajímavý je jeho předsudek, že pokud je matka cizinka, automaticky pro ní bude snazší se s Robertovou situací vyrovnat a pochopit jí. Vyrůstal s rodiči za socialismu v Česku, ve kterém se o těchto věcech nemluvilo a sexualita byla obecně tabu (srov. Spencerová 2003). Na základě toho očekával, že matka s francouzskými kořeny bude více tolerantní než Češi. Tamara žije v Opavě a žíví se jako fotografka a před dvěma měsíci začala s hormonální terapií a RLT. S homofobními pokřiky, typu gay, buzna, buzerant, teplouš se ve veřejném prostoru setkává často.

*Jen jako jednou, ale to bylo mířeno na mojí manželku...jako když se jedna známá dozvěděla co a jak, tak pronesla, že by **takovýhle lidi měli umřít**, že tady k ničemu na světě nejsou... **Že bych se radši měla zabít**. A manželce řekla, že jak může bejt tak blbá a žít s ženskou, která předtím byla můj chlap...Ona (sousedka) tady vytvořila určitou hysterii jako: „**nesmíte k mým dětem, nesmíte...já ho budu chránit**“ a bla bla, úplně hysterickéj projev, že v baráku někdo říkal: „**to jsme si tady tak pěkně žili a teď tady máme mít tohle? Co se nám stalo?**“.* (Nina)

Transfobie se může projevat formou násilí, diskriminace, nenávisti, znechuceného a agresivního chování ve vztahu k lidem, kteří neodpovídají společensky zavedeným genderovým očekáváním a normám. Transfobie v sobě zahrnuje institucionální formy diskriminace, kriminalizace, patologizace a stigmatizace a projevuje se různými způsoby: od fyzického násilí, nepřátelských slovních útoků, urážek a nepřátelského zobrazování v médiích až k utlačování a sociálnímu vyloučení.⁵⁵ Transfobie se projevuje ve všech existenčních úrovních společnosti: od státních a mezinárodních institucí až po každodenní mezilidskou interakci. Nina popisuje, jak se změnilo chování lidí kolem ní, když oznámila, že je transsexuální. Explicitně jí byla od známé přána smrt, aniž by si s ní o své situaci osobně promluvila. Nina tuto ženu považuje za psychicky nevyrovnanou osobu, která například také tvrdí, že „*hluchý lidi by neměli mít děti*“. Zde vidíme až eugenické projevy nenávisti. Vyprodukovaný iracionální strach vůči něčemu neznámému (xenofobie). Komunikační partnerka se jí snaží do života nepouštět a považuje její slovní útoky za ty nejagresivnější, s kterými se setkala. Nina rozeslala všem svým známým a lidem v okolí, kde bydlí dopis, ve

⁵⁵ Dostupné z: [<http://transrespect.org/en/working-definitions/>].

kterém uvedla, že prochází přeměnou pohlaví a že by byla s manželkou ráda, kdyby ji přijali. Chtěla se tak vyvarovat a předejít tomu, „aby nebylo šuškando a nějaký to verbální pořvávání“. S nepřijetím a negativní reakcí se setkala hlavně u sousedky, která Ninu považuje za nebezpečného člověka, který může ohrozit její děti. Sousedka tedy vykazuje projevy transfobie (také xenofobie i homofobie), které Serano (2007) definuje jako iracionální strach, averze a diskriminace vůči lidem, jejichž genderová identita se liší od sociální normy.

*No jako třeba ty hloupí lidi třeba říkaj: **a ty si kluk nebo holka?** Nebo: **co ty seš?** A bla bla bla. (Alex)*

*Kluk se hádal s přítelkyní, že jsem kluk a ona říkala, že holka a řešili to tak pět minut a pak mi přijela tramvaj a ona se na mě otočila a říkala: „**vy jste holka?**“ A já jako, že jo a vynadala svému klukovi do blbců (smích). Když prostě nevěděli, tak řešili prostě, **jestli jsem holka nebo kluk...** a třeba ještě ty šachy...tam se mě zeptali: „**prosím vás, jste žena nebo muž?**“ (Sandra)*

*...jsme vylezly z auta a jako Lída jsem se tam ještě pro něco vracela a **kolem šla parta cigošů** ...a ted'ka tak vyvalili oči a já si říkal: a kurva...a ted'ka voni tak jako čuměli a ten prcek nebo respektive jedenáctiletý puberták přišel a: „**pané vy jste paní nebo pán?**“ A já říkám: „no, co myslíš?“ A on: „**a to jsou vaše kozy nebo? No to je úžasný, tati pojd' se podívat!**“ No...ve finále z toho měli strašnou srandu a takle jako cirkus jo...“**Viděl si to? To je výborný!**“ (Lída)*

Dalším projevem trans-exkluze, o které jsem se zmiňovala v souvislosti s binárním rozdělení prostoru je, jak uvádí Serano (2007), také misgendering, který je klasickou formou nepřátelství vůči trans lidem, jimž je takto odírána možnost identifikovat se jako příslušníci genderu, jimž se cítí být, resp. kterým skutečně jsou. Misgendering, jak tvrdí Serano (2007), která termín poprvé použila, může být vědomý i nevědomý, převládají však projevy, které naznačují, že je vylučování a diskreditování trans osoby vědomé a cílené. Dochází tak velice často k ponížení osoby, diskriminaci a pocitu trapnosti na obou stranách. Mí komunikační partneři a partnerky se s misgenderingem převážně na začátku přeměny často setkávali (někteří stále setkávají) a vyvolává v nich nepříjemné a negativní pocity.). Alex, Sandra a Lída se setkávají s tím, že se jich lidé přímo explicitně zeptají, jestli jsou ženy nebo muži, a přesto je nadále zpředměťují a neuznávají. Jak uvádí Serano (2007), mezi projevy transfobie také patří neuznání transžen a transmužů jako „opravdových“ žen a mužů, považují se za parodie nebo umělé napodobeniny. Výše zmíněné citace dokazují, že translidé slouží jako atrakce a zdroj zábavy, ke které se může bez výčitek a pádného důvodu přijít (jako v případě Sandry na tramvajové zastávce a na šachovém turnaji, kde se přidává k ženskému týmu), ptát se na osobní otázky a osobu ztrapňovat a zesměšňovat před ostatními (srov. Thomson

2002). Každý však reaguje jiným způsobem a vnímá tyto reakce odlišně. Alex je považuje za hloupé, Sandra za ponižující a nemístné a Lída, která se identifikuje jako crossdresser, je nebere obecně jako problém, spíše se nad nimi baví a je si vědoma toho, že vzbuzuje a přitahuje pozornost. Můžeme zde vidět, že se Lída podílí na stereotypizaci a na verbálním rasovém útlaku, v tomto případě Romů. Používá pejorativní výraz *cigoši*, který má odsuzující a diskriminační konotaci. Její nejistota se setkání s Romy na ulici značí reprodukci stereotypu, že jsou Romové v rámci kolektivní identity násilnější než ostatní.

*Nějaký to zaměňování zájmen na začátku mi **nepřišlo nějak ponižující**, já jsem to brala, jen jsem ty lidi upozornila na to, že je budu opravovat na ženský rod. (Nina)*

Někteří jej však berou jako součást přeměny a neberou misgendering jako ponížení, snaží se svoji situaci vysvětlit, jako to udělala Nina. Pokud si nejsou lidé jistí, jak trans osobu oslovit, používají velmi často místo oslovení „pane“ či „paní/slečno“ střední rod, tj. „to“. Translidé se tak jako lidé zpředmětňují, stávají se objektem a ne tím/tou člověkem/osobou, ale něčím „mezi“ tím. Serano (2007) toto zneviditelňování a zpředmětňování translidí nazývá trans-vymycování (*angl.* trans-erasure).

*No jednou, to bylo, když už jsem byl na hormonech ted'kon, tak jedna prodavačka mě znala předtím ještě...tak ta mě přes celej krám teda **vždycky oslovovala v ženským rodě**. A já jsem ji asi třikrát čtyřikrát nechal, když už jsem byl asi tři čtvrtě roku na těch hormonech, tak jsem přišel zas do toho lahůdkářství a ona zas přes celej krám: „**a paní by si dala?**“. Tak mně to bylo jedno, že je tam plnej krám lidí, tak ji říkám: „mohla byste mě, prosím Vás, oslovovat v ženském rodě? Připadám Vám jako žena?“. (Robert)*

*Blbý je jen, **když ti řeknou pane**. Jo je to ponižující a úplně mě to sere, strašně moc. Hlavně u těch lidí, co znám třeba dlouho. Ale když mi lidi, co znám dlouho začnou vyprávět: „**to víš, pro mě je to nezvyk, já si na to nemůžu pořádně zvyknout**“. Přijdu do hospody a všichni jako „**čau brácho**“ daj placáka víš jak...no a **sestřičky v nemocnici mě oslovovaly neustále v mužským rodě**.... (Tamara)*

Misgendering jako forma transfobie může být, jak už jsem psala výše, vědomá a cílená nebo nevědomá. Vědomého zaměňování zájmen se většinou dopouští lidé, kteří trans osobu znali před přeměnou a nedokáží jí nyní respektovat a přijmout, oslovují jí tedy stále na základě biologického pohlaví a ne tak, jak si přeje. Z Robertovy a Tamařiny zkušenosti můžeme vidět neochotu a nerespektování (nové) genderové identity od lidí, které častěji vídají. Robert obecně tvrdí, že moc špatných zkušeností nemá, ale zmínil právě dlouhotrvající zkušenost s prodavačkou v lokálním obchodě, který často navštěvuje. Zdá se,

že prodavačka buď Robertovu přeměnu nepochopila, nebo jí záměrně ignorovala a snažila se ho před cizími lidmi úmyslně zesměšnit. Záměrně používá k oslovování zákazníků zájmena, což není nutné. Robert prodavačku poprosil, aby ho příště neoslovovala vůbec. Když po nějakém čase přišel znovu, prodavačka se již ptala neutrálně („...a vy si dáte?“). Tamaře vadí, že jí mužští přátelé nedokáží jako ženu přijmout. Oslovují jí „brácho“ a svou maskulinitu si snaží udržovat rituálním pozdravem (tzv placákem). Před tranzicí byla, jak sama říká, prototypem maskulinního muže, jak ho popisuje Stejskalová (2013). Jak se můžeme dočíst na webu transsexualita.cz, „ženy obecně přijímají transsexualitu (ale i homosexualitu) lépe než muži, zvláště pokud jste transžena (MtF)“. Jak uvádí Serano (2007) a Smetáčková (2009), homofobie a transfobie je častější u mužů. Smetáčková (2009) předkládá různé vysvětlení homofobie a neuznání identity – zmiňuje se o psychoanalytickém vysvětlení, kdy je důsledkem homofobního chování kastrální úzkost, která způsobuje permanentní strach, že je ostatní muži mohou připravit o penis a o sociální postavení.

...napsal prostě větu, jako že...napsal tam jméno, kterým jsem si tenkrát říkal a popsal, kde bydlím, takže spoustu lidí si to četlo... nebo četlo si to dost lidí v té škole a napsal tam o mně větu, že jsem „čůrák bez čůráka“ nebo něco takového jo. Jako bylo to dlouhý, ale tímhle tím, jako že na mě použil něco, co nemám od mala...no nebylo to pěkný. (Kryštof)

Kryštof popisuje, jak se ho jeho mužský spolužák snažil zesměšnit na základě absentujících mužských pohlavních orgánů při dvoření se spolužačce ze třídy. Kryštofův spolužák se tak na základě následné porážky bránil verbálním útokem na Kryštofovo tělo, které neodpovídalo „normálnímu“ mužskému tělu, především kvůli absenci penisu, který je, jak uvádí Connell (2005), důležitým znakem maskulinity. V této Kryštofovo zkušenosti se ukazuje i v současné době vzrůstající kyberšikana, kde se pomocí sociálních sítí zveřejňují citlivé informace, které osobu veřejně zdiskreditují. Tato forma šikany a celkového neuznání identity společností může mít fatální následky.

...já jsem měl problémy s drogama jo, to je možná dobrý zmínit, právě kvůli...těm verbálním útokům nebo...to mi prostě strašně vadilo. Že na mě někdo mluvil v ženským rodě i když v té době na to měli právo...takže já jsem se prostě hrozně sjižděl lékama, abych to nevnímá. Abych tu dobu té školy přežil (odmlka). (Kryštof)

Jak uvádí Fifková a kol. (2002), translidé často trpí depresemi, sebepoškozováním či je postihují myšlenky na sebevraždu. S těmito vážnými vedlejšími efekty nepřijetí, homofobie a transfobie se mi na základě svých negativních zkušeností svěřil Kryštof, který verbální a nonverbální útoky těžce snášel a deprese se snažil utlumit drogami a léky.

Verbální násilí většinou předchází fyzickému a sexuálnímu násilí či obtěžování. Zkušenostmi komunikačních partnerů a partnerek s těmito projevy násilí se budu věnovat v následující podkapitole o fyzickém a sexuálním násilí.

3.5.3.3. fyzické a sexuální násilí

Podle výzkumu FRA (2013: 7) si asi každý desátý trans respondent (8 %) myslí, že byl fyzicky/sexuálně napaden či mu bylo vyhrožováno násilím částečně či zcela z toho důvodu, že byl vnímán jako trans osoba. Ve dvanácti měsících předcházejících průzkumu docházelo k násilí motivovanému nenávisť nejčastěji u trans žen (16 %), mužských cross-dresserů (14 %) a transgender respondentů (11 %). V 5 letech předcházejících tomuto průzkumu zažilo násilí nebo vyhrožování násilím 34 % všech trans respondentů (tamtéž).

*... to bylo, když jsme se vracely pozdě večer a vlastně...přes Národní Třidu a byli tam nějaký...nějaká opilá partička a jeden kluk nás začal...vožralej... vod nich...začal nás teda...to znamená dvě transky a jedna holka...**nás začal lákat, že jako do nějakýho klubu at' jdeme s nima** a v jednu chvíli teda jako jsme říkaly, že ne...**tak mi začal šahat pod sukni.** (Lída)*

*Zažila jsem jednu nepříjemnou situaci a ta byla fakt jako nepříjemná jo. To jsme byli na nějakým takovým tom srazu amatérů nebo něco...no a tam na nás prostě vybařnul takovej týpek dvoumetrovej a asi sto čtyřicet kilo jo. No a to jsem se bála jako, protože tam bych se fakt neubránila a ten chlap byl jako nepříjemnej a vlezle a tý kamarádce prostě **začal sahat na prsa a jakože říkal, že je hezká a tak.** No jako nic, ta kamarádka byla taková zaražená a nějak se moc nebránila a já jsem tak jako koukala a čekala co bude. (Pavla)*

Lída podobné situace nepovažuje za problémové, ale přiznává se, že při této konkrétní situaci zcela neoplývala jistotou. Ohrožená a v nebezpečí se však necítí. Zastává obecně sdílený patriarchální/androcentrický názor, že když se žena obléká „vyzývavě“ (ráda se obléká do latexového oblečení, které je spojeno nejčastěji s fetišismem), musí s těmito situacemi počítat a uvědomit si, že přitahuje pozornost („pokud se oblíkáš tak, že to vzbuzuje pozornost, očekávej, že pozornost vzbudíš“). Za případné následky si však podle ní může trans(žena) sama. Lída uvedla, že feminismus neuznává. Domnívá se, že ženy defeminizuje. Ženská síla spočívá podle ní v manipulaci s muži za pomoci využití ženské krásy a svůdnosti. Lída se do ženského oblečení a do ženské role vtěluje pro zábavu a relaxování, kde může na určitý moment zapomenout na své povinnosti a zodpovědnost (práce, děti). Pavla, která je také mužský crossdresser, se setkala s podobnou situací jako Lída, ale považovala ji naopak za nepříjemnou a nebezpečnou.

...no tak jsem si tam to, lehla...no a ona vzala tu rákosku a seřezala mě úplně hrozně. Jako ani já už jsem to nemohla vydržet, potom jsem se už úplně kroutila a to...a fakt toho jako úplně strašně zneužili. Tak jsem jako vodešela hned ráno a hned druhý den jsme s prací, co teď dělám, jeli na nějakou promo akci. No ale tam jsem si nemohla ani trenky sundat ani se převlíknout, celej ten zadek úplně do krve a modrej. Přitom já jsem to prostě nechtěla, chtěla jsem se jen dostat mezi tu komunitu. (Zita)

Zita se setkala s kombinací fyzického a sexuálního násilí a to v trans komunitě, kde se pouze přišla seznámit s novými lidmi. Seznámila se přes sociální síť s člověkem, který se nejspíše za transženu pouze vydával (Zitě byl tento člověk podezřelý a příliš mu nedůvěřovala) a nabídl jí, aby s ním šla do klubu, kde se schází trans a BDSM komunita. Popisovala, že jedna z přítomných žen jí nasadila pouta a praktikovala na ní BDSM praktiky, které zkoušet nechtěla. Po tomto útoku si nechala udělat i fotografie na mobilní telefon, které však následně smazala. Zita původně pracovala několik let u policie a má za sebou vojenský a policejní výcvik. S hormonální terapií začala teprve před pár měsíci a s lidmi z trans komunity se teprve seznamuje.

Takže...no jednou mě zmlátili a jednou mě chtěli zmlátit. Vždycky to bylo prostě v nějakým veřejným prostoru, bylo to vždycky v nějakým...bylo to v hospodě a jednou to bylo v nějakým klubu... Prostě jsem dostal jenom tenkrát...jednou...po druhý...v jedný hospodě na Žižkově. Vod dvou chlapů. Tak jako...to bylo zajímavý...A tamto druhý to vůbec nevím proč mě ten člověk jako chtěl zmlátit...jsem prostě vycházel ze záchodu, stejně jako on vycházel ze záchodu, prostě měl nějaký úšklebek. (Alex)

...no a chuloši tam (v hospodě) seděli a on (jeden z nich)jako hlavně kafral do nich a já jsem se tam pak nachomýtla, přišla jsem k nim, k tomu stolu prostě, něco jsem řekla, on se na mě podíval, ted' něco a řek něco jako: „co ty jsi, si chlap nebo ženská nebo nějaká buzna?“ tak jsem ho střelila, shodila jsem ho na zem a vytáhla ho za nohu z toho baru (smích). No a druhý případ, co se stalo jako mně, jsem šla s kamarádkou...skončila jsem v nějaký hospodě se známýma a přišel tam bývalý kamarád, ten byl dřív úplně v pohodě, hodnej kluk a všechno. A on mi tak jako setřel make up palcem a sjel po tom obličejí...to bylo zezáčátku, to jsem se třeba líčila hodinu...a já mu jako říkala, co jako dělá a žďuchla jsem do něj a on se otočil a dal mi ránu. (Tamara)

Podle výzkumu FRA (2013) jsou pachateli fyzického násilí a obtěžování ve většině případů neznámí muži jednající ve skupinách. Ze všech venkovních míst trans respondenti nejčastěji uvedli případy z ulice, náměstí a parkovišť. Alex i Tamara se setkali s fyzickým násilím ve veřejném prostoru, násilníci byli muži. Alex si není jistý, proč byl několikrát napaden, ale domnívá se, že k tomu mohlo docházet na základě jeho jemných rysů a „femininního“ vzezření, které je spojováno s homosexualitou. Tamara se dříve mezi

chuligány⁵⁶ pohybovala a sama se často chodila rvát. Homofobní verbální urážka jí ponížila na tolik, že zareagovala také násilně. V druhém případě byla napadena ona, stejně jako Alex, kvůli svému femininnímu vzezření. Tamara doplnila, že útočník byl před její tranzicí dobrým přítelem, ale poté vykazoval vůči ní projevy homofobie transfobie.

Další formou verbálního násilí je catcalling. Pouliční obtěžování, angl. *street harassment* nebo *catcalling*, je formou verbálního sexuálního obtěžování a projevuje se nežádoucími komentáři, hlasitým hvízdáním a pokřikováním mužů ve veřejném prostoru směrem k ženám.

*To bylo tak x let dozadu...byli to...s kámoškou... no a celej večer, co čtvrt hodiny kolem nás procházeli takový dva klučiči a prostě jako bylo vidět, jak se neodvažují ani oslovit ani nic...pak jako **na nás hvízdali**, když jsme odcházely...jinak jako měli nějaký komentáře, ale mně to přijde jak ze základní školy, sotva na gymplu. (Lída)*

*Já jsem byla třeba na metalovém koncertě jo...tak jako problém nebyl jo...Takový poznámky jakože jsem se tam hrnula přes tu masu lidí a nějakej tam týpek zahlásil: „**pozor, jde kočička**“ jako no (smích). Jako nikdo mě nikdy nenapad fyzicky, spíš to **pořívání**, nějaký ožralí Angláni nebo tak, že na mě řvou Pretty woman a tak (smích), tak nevím, co tím chtěj říct (smích). (Pavla)*

*No a **cigáni** se mi třeba smáli, když jsem procházela kolem **cigánů**, tak na mě řvali: „**hééj co ty kočkooo**“ (paroduje romský akcent). V noci si tě jako třeba lidi moc nevšimnou, nebo já nevím, tě někde **plácnou po prdeli**... Ale záleží kdo to udělá, je rozdíl, když to udělá kamarád a když to udělá někdo cizí a ještě ti něco šeptá do ouška, **nějaký sprost'árny jako „kundičko“** a tak. (Tamara)*

Často se můžeme setkat s názorem, že catcalling je pro ženu komplimentem. Jak však uvádí Serano (2007), je formou verbálního sexuálního násilí, kdy se žena stává (sexuálním) objektem, který je možné hodnotit, komentovat, obtěžovat a dehumanizovat. Catcalling je projevem sexismu a misogynie. V drtivé většině případů je vykonáván muži na adresu kolemjdoucích žen.⁵⁷ Nesetkávají se s ním však jen biologické ženy různých barev pleti a sociálního postavení, ale i transženy. Lída a Pavla se s catcallingem setkávají poměrně často. Nepovažují ho za urážlivý, ale většinou ani za kompliment. Jako mužští crossdresseři jsou na pozornost a komentování ze strany mužů zvyklé a nevadí jim to. Tamara zmiňovala, že určité formy sexuálního obtěžování jí nevadí. Chápe to jako uznání své ženské identity. Záleží však, jestli to vykonává někdo cizí nebo někdo, koho zná. Od cizího člověka jí

⁵⁶ z angl. hooligans, očeštěný tvar „chuligáni/chuloši“, je současné označení pro radikální, především fotbalové fanoušky.

⁵⁷ Jeden z mnoha zahraničních experimentů zaměřený na projevy catcallingu dostupný z: [http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/psychologie/video-herecku-za-10-hodin-obtezovala-stovka-muzu_322636.html].

podobné formy verbálního násilí přijdou ponižující. Tamara se stejně jako Lída také dopouští reprodukce stereotypů a verbálního ponižování Romů. Nazývá je pejorativním označením *cigáni* a během rozhovoru parodovala jejich romský akcent.

3.5.3.4. násilí ve veřejných institucích

Poslední podkapitolou kategorie násilí je násilí a diskriminace ve veřejných institucích. Mí komunikační partneři a partnerky se setkávají/setkali s projevy násilí ve škole, na úřadě a v zaměstnání. Často byly zmiňovány špatné zkušenosti a diskriminace ve zdravotnických zařízeních od lékařů_ek a nižšího personálu. Některé tyto zkušenosti analyzuji v rámci verbálního násilí, ale nevěnuji tomuto tématu samostatnou kapitolu, protože ne všichni komunikační partneři a partnerky procházejí/prošli/budou procházet chirurgickou změnou pohlaví. Uvedu zde tedy jen dle mého názoru nejzajímavější citace mých komunikačních partnerů a partnerek. Jejich zkušenosti se ve velmi vysoké míře shodovaly s výpověďmi participujících v nejnovějším výzkumu Jahodové a Lorenzů (2016), o kterém jsem se zmiňovala v teoretické části.

...On (učitel) mi řekl, at' s tím počkám, až dodělám školu. Tak jsem nejdřív počkal z jiných důvodů... Ale bylo mi i tou školou doporučeno., abych jako to tutlal. Nebyl jsem podpořen školou, abych jako si šel nějak veřejně...aby se mě zastali. A to si myslím, že je tou Ostravou, že v Praze by se mi to asi nestalo. (Kryštof)

Kryštof se setkal s individuální diskriminací na střední škole, kterou navštěvoval. Chtěl předejít neshodám a případné šikaně tím, že šel za svým třídním učitelem a požádal ho, zda by bylo možné ostatní spolužáky připravit na to, že bude procházet změnou pohlaví a vysvětlit, co transsexualita vůbec je. Setkal se však s odmítavou reakcí. Kryštof se domnívá, že lidé v Ostravě jsou obecně méně tolerantní než lidé v Praze. Školy a institucionální zařízení nejsou na podobné případy většinou školeni a neumí tedy tyto situace řešit. Co se týče škol, existuje pouze jedna příručka, která učitele_ky a žáky_ně informuje o homofobní a transfobní šikaně a to je již několikrát zmíněná příručka *Homofobie v žákovských kolektivech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit* od Smetáčkové a Brauna (2009). Ne každá škola je však ochotná jí do svých učebních plánů zařadit a to také z toho důvodu, že nejsou školeni sami

učitelé a učitelky, kteří se s touto problematikou nesetkali ani během studií na pedagogických fakultách.⁵⁸

*...Ale prostě v práci jsem to ani nezkoušela, protože vim, že tam by to bylo naprosto **neprůchozí**. Na co dělat pokusy typu „jak si zničit kariéru“ nebo něco takovýho. Ne jako že bych měla kdovíjak významnou pozici v práci, **a myslím si, že svým způsobem už jako teď, tím trans, docela ztrácím jo, v práci**. Protože kdybych se...**kdyby mě jako bavilo si tam hrát na nějakýho chlapáka, s těma máma kolegama a tak, tak by se mi asi nějaká lepší pozice v tý práci...že by se mi získávala líp jo.** (Pavla)*

*...**Že jsem egoistická, sebestředná, že mám nenaplněný ambice, konstruoval lži, slovně mě napadal**. Vždycky do mě (zaměstnavatel) musel rejt... Snažil se mě od všeho odstříhnout a **ukazovat jak jsem teď jako žena neschopná. Že se věnuju teď svému ženství, kašlu na práci**...vůbec to nebyla pravda. On prostě vytvořil nekomunikaci ve firmě, odmítnul mě a zborčil vnitřní komunikaci, což je základ. **Přestal se se mnou bavit, přestal mě zdravit.** (Nina)*

*Vedoucí mě zezачátku **jako chlapa dost brala**, vykecávala se se mnou a tak, odměny a tak. A pak jsem navštívila prostě kosmetiku, nechala jsem si udělat obočí, vytrhat a tak. No a to když mě pak jako poznala, tak úplně otočila a začala se ke mně chovat jinak. No a pak jsem onemocněla, v tom chladu tam a tak jsem volala, že mám neschopenku a za tři dny najednou, jako že **máte výpověď**. (Zita)*

Pavla a Nina pracují v technických oborech, kde jsou stále zaměstnankyně-ženy výjimkou a setkávají se často s diskriminací. Jak uvádí Valdřová a kol. (2004), na základě genderových stereotypů se mužům přiřazují vlastnosti, které jsou ve společnosti ceněny více než vlastnosti přiřazené ženám. S mužským genderem je spojena vrozená racionalita, inteligence, technické a matematické zaměření, rozhodnost a soutěživost. Zita a Nina pracují v mužských kolektivech, které jsou často silně maskulinizovány a veškeré femininní či homosexuální projevy jsou odmítány. Pavla se tak do práce neodvažuje jít jako žena, protože se obává homofobní a posměšné reakce od mužských kolegů. Uvědomuje si, že na základě své neagresivní maskulinní povahy nemá v mužském kolektivu, který je zaměřen na dravost a soutěživost, šanci na povýšení. Pavla si je vědoma svého mužského privilegia, kterého využívá v zaměstnání, a veřejných institucích. Ninu zaměstnavatel odmítl jako ženu přijmout a v zaměstnání jí ponižoval před ostatními. Projevoval se vůči ní homofobně, transfobně a misogynně. Přestal s ní spolupracovat a komunikovat. Tato diskriminace vedla k jejímu odchodu ze zaměstnání. S podobnou situací se setkala i Zita, která byla jako muž nadřazenou akceptována a určitým způsobem zvýhodňována. Jako ženu jí však vedoucí

⁵⁸ Platforma Proud pořádá projekt tzv. duhového vzdělávání. Více na: [<http://www.proudem.cz/novinky/154-duhove-seminare-nabidka-vzdelavacich-seminaru-pro-skoly.html>]. Tématem homofobní šikany a vzdělávání se zabývá ve své diplomové práci Lada Hajdíková (2015).

nepřijala a bez jakékoliv komunikace či vysvětlení jí dala ze zaměstnání okamžitou výpověď.

*No tak oni jsou v těch institucích celkově dost **nepřipravený na to, že jim tam přijde někdo, kdo prochází přeměnou.** Prostě je to tak malý procento lidí, že prostě...jsou většinou třeba **překvapený a neví, co teda.** Jak s tebou mají mluvit. A maj potom takový ty hloupý otázky: **no a jak jste se jmenoval...jaký bylo vaše původní jméno?** (Alex)*

***Když jsem si šla změnit jméno, protože elektřinu mám napsanou na sebe...a šla jsem změnit jméno z toho předchozího mužského na to neutrální v té době.** A já jsem tam šla s tím, že potřebuju změnit jméno a paní se ptala: „takže tam máte nového odběratele? A máte nějakou fakturu?...joo to máte na manžela!“ a já říkám: „**ne, ten manžel jsem já**“ (smích). Takže tenhle člověk na to třeba vůbec nebyl připravenej, reakce nebyla vůbec negativní. A většinou se snažili, když už došlo k nějakému takovému faux pas, řeknu, tak se snažili omluvit. (Nina)*

Co se týče úřadů a podobných služeb, jsou zkušenosti mých komunikační partnerů a partnerek převážně pozitivní či neutrální. Komunikační partneři a partnerky však obecně konstatovali, že úředníci a zaměstnanci podobných služeb a institucí nejsou na translidi a jejich úřední záležitosti připraveni a vyškoleni. Ve veřejných institucích se translidé obecně setkávají s nevzdělaností ohledně transsexuality i genderové identity a neodborností a nepřipraveností zaměstnanců a zaměstnankyň na tyto situace (srov. Jahodová; Lorenzů 2016). Podle výzkumu FRA (2013), všechny zmíněné projevy násilí a diskriminace můžou mít za následek například obecně horší zdravotní stav translidů, kteří se například z důvodu nedůvěry bojí chodit do zdravotnických institucí. Jak jsem již zmiňovala výše, často také na základě potlačování své identity trpí depresemi, mají sebevražedné sklony a inklinují k drogám a alkoholu.⁵⁹

*Jsem přišla k psycholožce a ona mi řekla: „**co vy tady chcete řešit? Vy tady o sobě nemluvíte v ženském rodě, nejste v šatech, my nemáme co řešit**“. Tak já jsem sebrala koule, abych prostě s tím začla něco dělat, udělala velkej krok, to nejtěžší co můžeš udělat a oni ti řeknou tohle... Moje doktorka, sexuoložka, když jsem poprvé přišla a řekla jsem jí, že se cítím, jako žena mi řekla: „**Cože? Vy? Prototyp muže?**“ to si taky budu pamatovat až dokonce života, to by doktorka říkat neměla. (Tamara)*

⁵⁹ Jak však píše Fífková a kol. (2002: 35), „závislost na těchto látkách může být rovněž důležitým faktorem při léčbě pacientů s poruchou sexuální identity. Zjištění abúzu a jeho následná léčba jsou někdy i přímo rozhodujícím faktorem pro prognózu výsledků terapie. Protialkoholní či protitoxikomanická léčba může přitom probíhat paralelně s léčbou sexuologickou“. Je tedy paradoxní, že na základě možného alkoholismu či užívání drog nemusí být klientovi nabídnuta spolupráce, přesto právě kvůli své vnitřní rozpolcenosti a depresím translidé těmito omamným látkám často propadávají.

...jako měl jsem samostatný pokoj, to mi jako vždycky zajistili...ale doktorka mě požádala třeba, abych se neprocházel po chodbě, protože bych mohl vyděsit jako ostatní pacientky. (Kryštof)

*Třeba když nám měřily (sestry) tlak...jsem tam byl s jedním klukem, při nějakým vyšetření a měřily nám tlak a měli jsme ho nížkej, protože bylo ráno a tak říkaly: **no tak tou jsou tyhle ty chlapi, ty maj nížkej tlak** (úšklebek a úsměv). (Alex)*

Kryštof uvedl, že má spíše dobré zkušenosti s lékaři a lékařkami, negativní zkušenosti má především s nižším personálem v nemocnicích. Tvrdí, že lékaře či lékařku si může člověk vybrat, přečíst si o nich recenze, ale nižší personál člověk neovlivní. Ze zkušeností Kryštofa i Alexe (ale nejen jejich) je znát, že zdravotnickému personálu chybí větší informovanost a vzdělanost ohledně transsexuality (srov. Jahodová; Lorenzů 2016). Translidé jsou často objektifikováni a exotizováni, a také oslovováni na základě občanského jména. Můžeme zde tedy vidět nerespektování pacienta_ky/klienta_ky a jeho ponižování. Kryštofovi bylo sestrou na gynekologii doporučeno, aby se neprocházel po chodbě a „neděsil normální pacientky“. Alex měl také špatné zkušenosti s nižším personálem. Z těchto citovaných zkušeností můžeme vidět, jak sestry transsexuálními pacienty explicitně opovrhují, objektifikují („*tyhle ty chlapi*“) a exotizují je. Jak uvádí Serano (2007), transsexuální muži a ženy se obecně nepovažují za „opravdové“ muže a ženy, ale za jejich napodobeniny. Sandra a Tamara mají obě velmi špatné zkušenosti se zdravotnickým systémem, a to především se sexuology_žkami a psychology_žkami a jejich přístupem k posuzování a diagnostikou transsexuality.

Co se týče nejnovějších zpráv, tak bych na závěr této kapitoly o násilí poznamenala, že se Česká republika chystá zavést trestný čin hanobení životního stylu třídy a podněcování nenávisti k LGBT komunitě, který je již v Evropské Unii uzákoněn.⁶⁰ Tento zákon by tak měl translidé chránit před nenávisnými projevy a verbálním a fyzickým násilím.

3.5.4. Sexismus a misogynie

Ve svém výzkumu jsem kromě prostoru a násilí sledovala sexismus a misogynii. Zajímalo mě, jak vnímají translidé sexistickou reklamu, jestli je ovlivňuje a jak na ně působí. Dále mě na základě toho zajímalo, jak translidé vnímají genderové stereotypy, a jestli se podílí na jejich reprodukování. Z těchto dvou kategorií pak vyplnula otázka internalizace

⁶⁰ Dostupný z: [<http://www.ceska-justice.cz/2016/04/cr-zavadi-trestny-cin-hanobeni-zivotniho-stylu-tridy-i-podnecovani-nenavisti-k-homo-trans-a-asexualum/>]. [citováno 2016-04-22].

kultu těla a krásy, který budu analyzovat v následující kapitole. Koncept sexismu a ideálu krásy pak uzavřu poslední kategorií, tj. kapitolou o gendrových stereotypch a příkladnosti.

3.5.4.1. sexistická reklama

Sexistické reklamy odrážejí a podporují stereotypy vůči ženám a mužům ve společnosti, zároveň se podílejí na udržování určitého ideálu krásy, který je mnohdy nedosažitelný, protože fotografie jsou upravovány tak, že nezachycují skutečná těla. Obzvláště problematické jsou pak reklamy, které propagují násilí či zobrazují ženy a muže ponižujícím způsobem. Lidé si všeobecně spojují sexismus jen se sexem a myslí si, že feministky a feministé, kteří proti sexistické reklamě vystupují, kritizují především všudypřítomnou nahotu, což je však jen ta nejnápadnější forma sexismu.⁶¹ Mé komunikační partnerky a partneři vnímají sexistickou reklamu třemi způsoby: jako inspirativní, ponižující a neurážlivou.

No jako třeba v sexuálních představách. Prostě když ji vidím...je to prostě o vnuknutí myšlenky...když uvidíš nahou ženu nebo nahýho muže, tak si prostě představíš s ním sex...nebo ne s ním, ale jako ten samotný akt. Stejně je to taky všechno retušovaný, to si třeba řeknu: „ty vole ta má dobrý nohy!“, takže mi to ve výsledku, tahle reklama, mně pomáhá ve své imaginaci a v mém naplňování a zhmotňování mého snu. Takže já každou krásnou babu, co potkám, vnímám jako inspiraci. Takže pro mě to nemá žádné hlubší přesah, spíš se inspiroju, jak je ta fotka nafocená, jestli je hezky nafocená nebo špatně, to je moje práce. (Tamara)

No jako vnímám jí, ale zase jako z toho hlediska, že se mi to líbí. Líbí, ale dívám se na to, že jako jo, to jsou hezký nohy, takový bych i já chtěla. Víš, jako že tak sobecky, ne že by mě to vzrušovalo nebo nějak ponižovalo. Jako takle...jestli budeš mít vedle sebe takle reklamy na KFC, McDonald, tady třeba Bosch benzínku a tady tu reklamu na fitness centrum Jatomi jo, tak ty všechny přejedu očima a na tuhle se zaměřím. Protože jsou tam právě ty ženský...ale nevzrušuju mě, jako upoutaj mě, inspiroju mě. (Zita)

Tamara a Zita se na sexistickou reklamu dívají jako na inspiraci. Dívky v reklamách jim slouží jako motivace a inspirace k jejich dosahování ideálu krásy anebo jim navozuje sexuální představy. Tamara se živí fotografováním a natáčením, takže se dívá na reklamu z estetického hlediska. Ženy, které se v reklamách objevují, zhmotňují současný ideál krásy. Mají štíhlé dlouhé nohy, štíhlou postavu, lesklé husté vlasy obličej bez jakýchkoliv „nedokonalostí“ (vrásky, akné, pihy, pigmentové skvrny). Jak uvádí Wolf (2000), všechny tyto atributy by dle současného diktátu měly chtít ženy ztělesňovat. Tamara také zmiňuje, že jí pohled na polonahou ženu (a nahota obecně) navozuje myšlenky na sex. Zita sexistickou

⁶¹ Sexismus v reklamě škodí ženám i mužům.[online]. Respekt.cz, 15. 9. 2015. [citováno 2016-04-21].

reklamu kolem sebe vnímá, zobrazované ženy se jí líbí po fyzické stránce a touží vypadat jako ony. Zmiňuje, že explicitně zobrazovaná nahota v ní upoutává pozornost.

*Je to primitivní a uráží to... osobně se mě to nedotýká, ale **uráží to prostě tu ženskost. A je to taková dvojsečná zbraň, kdy to vlastně degraduje potom ten pohled na muže i na ženy. Na ženství, jako co to znamená. Když je vlastně ponižena jenom na sexuální objekt. To je hodně nebezpečný a je to prostě úplně mimo.** (Alex)*

*...ty ženy z toho ale nic nemaj, protože ty muže takhle neukazujou. Proč? **Když má něco žena, může to přece ukázat i muž...** často vnímám, jakou ženu dávají do té reklamy. **Jestli černošku nebo bílou... V rámci toho romství...** jakože jsem neviděl, že by se Romka takhle sprchovala... **jako v tý reklamě myslím (dlouhý smích) na sprchový gel. Že jsou to prostě takové ty typické fakt jako Češky. Začíná se mě to dotýkat v rámci toho romství.** (Kryštof)*

*Jako jestli jsou nějaký reklamy urážlivý, tak jsou vůči ženskejm a jsou to **reklamy na prací prášky a podobný věci...** když je tam reklama na prací prášek a je tam nějaká slepice, kde máš pocit, že nemá nic v hlavě, že jen jako nasypáno z toho pracího prášku... **to jo, to může někoho urážet. Mě jo. Vůči chlapům to je taky no, že tam chlap je jako nějaký zvířátko, sedí u piva a čumí na fotbal...** (Pavla)*

Alex, Kryštof a Pavla vnímají sexistickou reklamu jako ponižující. Používali výrazy jako primitivní, hloupá, trapná, buranská a urážlivá. Všimají si jak ponižujícího zobrazování žen, tak i stereotypizace mužů. Alex se o sexismus a sexistickou reklamu dříve zajímal. Domnívá se, že ženy a ženství degraduje, zpředměťňuje a ponižuje pouze na sexuální objekty. Vnímá ji na základě těchto projevů jako nebezpečnou a zneužitelnou. Kryštofovi vadí, že se ženská nahota spojuje s prodejem pečujících produktů o tělo, přestože tyto produkty kupují také muži. Sexistickou reklamu chápe v duchu osvícenského sexismu, který představila S. Douglas (2010). Domnívá se totiž, že by i ženy měly mít možnost dívat se na mužskou nahotu v reklamách a užívat si ji. Dále také vnímá, koho do sexistických reklam obsazují. Jak uvádí Wolf (2000), v západní společnosti jsou to především bílé mladé ženy, které ztělesňují normativní ideál krásy. Kryštof a jeho přítelkyně mají oba romský původ a reprezentaci jiné pleti než bílé (a jiné kultury než české) by v reklamách ocenili, ne však v těch sexistických, které jen zobrazují nahotu. Pavle přijde urážlivé stereotypní zobrazování žen a mužů v reklamách, nahota jí příliš nevadí. Uvádí jako příklad reklamu na prací prášky, kdy je žena stereotypizována pouze jako hospodyně, jejíž největší potěšení jsou domácí práce. Všimá si i stereotypního zobrazování muže jako animálního sexuchtivého líného stvoření, který jen pije alkohol a dívá se doma na televizi (žena hospodyňka a líný muž se v reklamách často objevují v zájemném kontrastu).

*Mám kámošku, co takle jako hrála sexy rugby a ona tam dělala marketačku i v tom Jatomi fitness a na jedny promo akci tam nabírali nějaký kluky na tu reklamní práci. No a stáli tam kluci, co byli prostě v **uplejch tričkách, vysportovaný** a když si to tak vemeš, tak tam byli jako ty holky, co jsou na těch sexy reklamách pro kluky. To fitko Jatomi je dělaný pro ženský. Tak tam takle **zneužili ty mladý kluky**. Studenti nějaký. **Museli dobře vypadat, sexy vypadat z toho pohledu ženy.** (Zita)*

Zita se ohledně sexistické reklamy zmínila o problematice ageismu. Všímá si, že se v reklamách objevují převážně jen mladí lidé.⁶²

*A teď úplně nejvíc tabletky na erekci. To je úplně **odporný** už. Cpou jí před sport, všude. A ten Uzel je tam stále. To fakt vnímám jako odporný. Snažím se tu sexistickou reklamu nevnímat jo. Vtipný je to prolínání toho sexismu s tou technikou. **To je trapný, ani ne jako ponižující. Spíš to vnímám jako trapnost.** Když drží příklepovou vrtačku, bourací kladivo, drží hubená holka v podprdě a v kalhotkách, tak je to prostě...**naprosto absurdní.** Já vim, že chtěj toho dřevorubce nebo toho...člověka nalákat, aby si to koupil. Ale to je prostě **tak stupidní až to bolí. Takže neuráží mě to, spíš se nad tím usmívám.** (Nina)*

*Prostě na nahý ženský, není co odhalovat. Nahá ženská pro mě je prostě nuda. **Sexistická reklama je nudná, nezajímavá.** Prostě když je někdo naprostej buran a nemá nápad, tak tam dá buchtu, která na sobě má bikiny nebo něco...**nepřijde mi to ponižující, prostě nudý, blbý.** (Lída)*

Lída a Nina sexistickou reklamu také zaznamenávají a přijde jim neurážlivá, ale spíše hloupá a trapná. Nina zmiňovala konkrétní reklamu na podporu erekce, která se v televizi objevuje před desátou hodinou večerní. Vystupují v ní mladé dívky, spoře oděny, které se baví o sexuálním výkonu jejich partnerů. Poslanci reklamu na tyto preparáty na základě stížností v dubnu zakázali vysílat před desátou hodinou.⁶³ Spojení sexismu a techniky jí přijde jako osobě vzdělané v technickém oboru absurdní.

Většina mých komunikačních partnerů a partnerek zmiňovala, že nevlastní televizi, nečtou noviny a reklamy moc nevyhledávají, protože jim vadí a obtěžují je. Nikdo z nich by si produkt, který sexistická reklama propaguje, nekoupil.

*...tam jsem se taky byla zeptat, když tam otvírali novou pobočku na Pankráci a na ceduli měli: **přijmeme nové zaměstnance.** No tak jsem se tam šla zeptat, a ta vedoucí jako „co byste rád““a já říkám, že jako vidím tu ceduli, tak se jdu zeptat, že bych tu jako dělala. A ona jako: „**nééé my berem prodavačky**“. Ale říkám, že tam mají napsáno „**zaměstnanci**“...a ona, že to asi někdo blbě napsal...a nevzali mě no. (Zita)*

⁶² V současné době však najdeme v médiích i starší modelky, které využívají pro své kampaně vlivné módní časopisy, více na: [<http://magazin.aktualne.cz/dobre-zpravy/100leta-modelka-v-prestiznim-vydani-vogue-modni-casopis-se-o/r~95b9a41011f811e69d46002590604f2e/>]. [citováno 2016-05-05].

⁶³ Dostupné z: [http://zpravy.idnes.cz/muzem-hned-az-po-22-hodine-poslanci-vykazali-nechutnou-reklamu-pu4-/domaci.aspx?c=A160323_132329_domaci_kop]. [citováno 2016-04-21]

Sexismus je také součástí jazyku. Český jazyk je silně genderovaný. Používá se generické maskulinum⁶⁴, které zneviditelňuje ženy. Prodavačka považovala Zitu za muže a práci ji odmítla poskytnout. Sexistických projevů se můžeme vědomě i nevědomě dopouštět všichni, nezávisle na pohlaví či genderové identitě.

I když jedna paní o mně řekla, že mám sexistický kecý. Což bylo zajímavý (smích). Jsem jí vezl, zákaznici, a stala se nám nějaká nehoda, nebo ne nehoda, nějaká potíž nastala, tak jsem zabrblal něco jako „jééé ženská“ a vlítla do toho další, tak jsem řekl „a další ženská“ a zezadu se ozvalo: „mohla bych Vás o něco poprosit? Mohl byste si nechat ty sexistický kecý?“ (smích). Tak jsem jí řekl, že to nejsou sexistický kecý, ale že je to bohužel realita, že kdyby za tím volantem byl vůl, tak řeknu, že je to vůl, ale že tam bohužel seděly dvě ženský no (smích). (Robert)

Robert byl od své zákaznice nařčen ze sexistických poznámek, které pronesl ve svém taxíku během řízení. Objevuje se zde genderový stereotyp, že ženy nejsou dobré v řízení. Tuto představu sdílejí především muži. Robert se však bránil, že kdyby se podobný incident stal mužům, nazval by je „voli“. Je zde zajímavé si všimnout, že slovo „vůl“ (jako nadávka/urážka) má všeobecně negativní, urážlivou konotaci. Ženy za volantem ovšem nenazval hanlivým pojmem, ale použil pojem homogenní, „ženský“, což samo o sobě nenese negativní konotaci, jako například v opačném případě slova vůl, „kráva“. Označení „ženský“ už implicitně vyjadřuje opovržení a urážku.

Nejčastějším projevem sexismu vůči translidem je problematická přístupnost k veřejným toaletám a jak uvádí Serano (2007), projevem sexismu a misogynie je také násilí především vůči transženám (transmisogynie), které jsou také často považovány za sexuální objekty. O těchto projevech sexismu jsem se však zmiňovala již v kapitole o násilí.

3.5.4.2. internalizovaná misogynie a trans-hierarchie

Sexismus a mýtus krásy, který vychází z patriarchálních struktur, je příčinou (internalizované) misogynie. Jak uvádí Valdřová a kol. (2004), mýtus krásy dělá z žen soupeřky, které se cítí sebou navzájem ohroženy. Wolf (2000) píše, že na jedné straně jsou

⁶⁴ Mužské jazykové tvary v názvech povolání, funkcí a společenského zařazení, jako například klient, volič, lékař, majitel. Do 70. let 20. století se usuzovalo, že mužské tvary dostatečně zastupují také ženy, kterým to nevadí a neškodí. Různými výzkumy a psychologickými testy však bylo prokázáno, že v drtivé většině případů si lidé při užití generického maskulina představí osobu mužského pohlaví. Čím vyšší je prestiž dané funkce či profese, tím se také zvyšuje procento asociací s mužským pohlavím. Jazyk odráží společenskou realitu, zároveň ji však fixuje a ospravedlňuje, a svým způsobem tak lobbuje za muže. V důsledku užívání generického maskulina se ženy vytrácejí z naší představy veřejného života, jsou systematicky zneviditelňovány a v reálném a materiálním důsledku také společensky znevýhodňovány. Citováno z: [http://gender.webnode.cz/products/genericke-maskulinum/].

ženy vyškoleny jako soupeřky, ale i si vzájemně lichotí. Stále se setkáváme se stereotypním zobrazením ženy jako méně schopné, slabé, pasivní, manipulativní a je velice těžké vyrůstat v takovém prostředí a nebýt jím ovlivněna. V takové situaci se setkáváme s *internalizovanou misogynií*. Jedná se o situace, ve kterých ženy využívají sexistické předsudky vůči jiným ženám. Jak jsem již uváděla v teoretické části, jsou to například pomluvy, hodnocení vzhledu ostatních a upozorňování na jejich „nedostatky“, odsuzování feministek na základě jejich vzhledu či sexuality aj. Tyto misogynní projevy však posilují moc patriarchy/androcentrismu, na kterém je misogynie (a sexismus) vystavěna. Mé komunikační partnerky zmiňovaly, že v komunitě často k pomluvám a odsuzování vzhledu dochází. Transženy mezi sebou soupeří, která se více bude podobat „správné“ ženě.

*No samozřejmě, že všechny **pomluvíme** (smích), to jinak nejde, že jo. Jako: „**co to má dneska na sobě?**“ (smích). To je snad normální, asi. Jako že by to nějak drsně někdo...já si myslím, že ono je to zvlášť jako od transek neupřímný kolikrát, ale spíš v tom kladným směru. Protože všechny tranšky chtějí, aby je někdo pochválil, že dobře vypadají. Ale když jsme takhle třeba s Alžbětou a jsme takhle na nějakým srazu, tak koukáme jako: „**hele co to má na sobě? Tohle by si jako neměla dávat na sebe, má v tom blbou postavu**“ a tak no. (Pavla)*

*Pokud o tom nevím, tak to neřeším... Takže mě nikdo nic...jako že by mi někdo radil, jak mám vypadat nebo co mám dělat...to se asi nikdo neodváží. **Já to ale dělám všem** (smích). Já kecám všem do života. **Samozřejmě já to dělám, protože mám s nima ty nejlepší úmysly, v dobrém je to...**()... Tohle (mýtus krásy) mi smrdí feminismem, což já neuznávám. (Lída)*

*Mezi holkama z komunity jo no...ta jedna jde teď k tý Hance Fifkové. A tam zase si myslím, že s **tím dojmem o tý žárlivosti jsem to zase já**, protože jí to fakt sluší a je na tom začátku...a vlastně ještě ani hormony nebere. (Zita)*

Z rozhovorů vyplynulo, že se transženy mezi sebou sice podporují, ale výrazně méně než transmuži. Co jsem si všimla na různých transfórech a skupinách, kde jsem hledala účastníky a účastnice výzkumu, tak transženy se často vzájemně straší z operací a sdílejí negativní zkušenosti, komentují nepovedené operace, komentují vzhled ostatních transžen a porovnávají se. Nechci však všechny transženy a transmuže homogenizovat, jak zmínili některé komunikační partnerky a partneři, i trans komunita je velice vnitřně diverzifikovaná a nedá se na ní nazírat jako na jednotný celek. Je však z rozhovorů a ze sociálních sítí hodně cítit, jak mezi sebou transženy soupeří a transmuži se naopak snaží navzájem povzbuzovat a sdílet pozitivní zkušenosti (což budu detailněji analyzovat v následující kapitole o estetice těla).

Já z toho mám takovej pocit, že se snažej mi jako ukázat, že jsou jako hezčí (biologické ženy). Že máš jako břicho a nohy...když jdu z toho cvičení, tak jim to ukazuju, jak cvičím a co a oni jako: „nooo já jsem ženská, já to mám vod malička a hezčí než ty“. A kolikrát mám fakt pocit, že jakoby je to ze žárlivosti...mám prostě věci, který si dělám po svým a jako zhubla jsem. (Zita)

Takže závist tam si myslím není. Spíš se to tam dělí na ty skupiny mladších a starších, to jsou ty osmnáctiletý, kdy jsme tam taková parta kluků, který jsme stejnej ročník, dá se říct, a my si s těma mladejma nemáme moc co říct. Oni mají zkušenosti ještě úplně jiný než už my máme daný tím životem, už máme hodně za sebou, takže neřešíme takový ty banality, že mi někde vyskočí pupínek a já se z toho budu chtít zavraždit. Máme jiný starosti, dá se říct. (Robert)

Julie Koubová se na svém blogu vyjadřuje k tématu trans-femininní hierarchie. Všímá si, že se tranženy mezi sebou hierarchizují. Na nejvyšší příčce stojí kompletně přeoperované ženy, které podstoupily vaginoplastiku a augmentaci a jsou těžce rozeznatelné od cisgenderových žen. Pod nimi jsou tranženy, které se na operaci chystají nebo začaly s přeměnou až v pozdějším věku a tělo se na změny hůře adaptuje. Na nižší příčce jsou tranženy, které operaci nechťejí a jsou diskriminovány jak cis ženami, tak sexuology a sexuoložkami. Na nejnižším stupni jsou pak mužští crossdresseři. I ti ale pod sebou mohou vidět například transvestity či muže, kteří se převlékají jen doma.⁶⁵ O povyšování tranžen a cis žen nad ostatní tranženy se zmínila Zita. O jisté hierarchii mezi transmuži se zmínil Robert. Podle něj se neodvíjí od počtu podstoupených zákroků, ale hlavně od věku transmužů a nabraných zkušeností.

3.5.5. Estetika těla

V této kategorii představím, jak je pro komunikační partnery a partnerky důležitá estetika těla a jak jsou ovlivněni společenským, genderově diferencovaným, ideálem krásy. Zajímalo mě, jestli si na základě patriarchálních struktur kult krásy internalizují a jestli vnímají společenský a medicínský tlak, který je kladen na vzhled ženského a mužského těla.

3.5.5.1. tělo a tělesnost

Jak uvádí Sigmundová (2013), tělesnost a sexualita jsou všude kolem nás, jsou součástí veřejného prostoru. Sociální konstruktivismus tvrdí, že tělo je biologickou daností jen do určité míry, neboť jde především o sociální kategorii a výsledek individuálně-společenské tvorby, jež odpovídá různým věkům, kulturám, skupinám i názorům. Biologii a

⁶⁵ *Trans-femininní hierarchie*. [online]. Juliekoubova.net, blog, 26. 3. 2016. [citováno 2016-04-21].

kulturu tak nelze jednoznačně oddělit. Malíková (2006) uvádí, že k tělu vždy nějakým způsobem přistupujeme. Je skoro nemožné dívat se na lidské tělo pouze jako na biologickou entitu, bez hodnotících soudů dobré/špatné, krásné/ošklivé, přitažlivé/odpudivé.

...takže já mám obrovskou výhodu, že mám vedle sebe takovou partnerku, mentorku. Učily jsme se spolu chodit, jak pohybovat rukama a tak...to je taky to, čeho si lidi všimnou, že je něco divně, když je to žena a má takovej ten chlapskej...tu řeč těla, tak už koukaj divně. (Nina)

*Hodně se bavíme (s ostatními transženy), jak cvičit, jak to upravovat a tak. Teď právě jsme řešily **upravování řas**, to přirozený ne lepení. **Ohledně ty kosmetiky a oblečení hodně řešíme no. Podprsenky taky řešíme...**já se jako ještě stydím jít do krámu, když si tam kupuju podprsenku, tak stále říkám, že je to dáreček pro přítelkyni. Koukám v metru na ulicích na to, **jak holky choděj**, na tu chůzi, **jak se kladou nohy a tak, jak se hejbe ten zadek**. Na to koukám a doma se to snažím dohnat. No a koukám prostě, na tvář na postavu, i na tebe, jak se třeba líčíš, co všechno ještě budu muset dohnat. **Naučit se malovat**, ty linky, to mi s brejlema moc nejde. Je to těžký hodně. (Zita)*

Jak dále uvádí Malíková (2006), tělo ukotvuje jedince v prostoru, spojuje jej s jinými lidmi, reflektuje okolní svět i sebe sama. Tělo je také hlavním prostředkem k sebevyjádření a významně ovlivňuje naše sebedefinování. V této souvislosti je klíčovou rolí organizace společnosti dle genderových rolí, které náleží kategoriím žena/muž. Existují jisté pohyby, gesta či výrazy spojené buď pouze s mužským anebo pouze s ženským způsobem chování a jednání. Jak uvádí Butler (2003), gesta a tužby vytvářejí efekt vnitřního jádra nebo podstaty a vytvářejí ho na povrchu těla. Jsou nařízena *performativně* v tom smyslu, že podstata nebo identita, kterou chci vyjádřit je produktem, který vznikl a je udržovaný tělesnými znaky a jinými diskurzivními prostředky. Důležitost osvojování si gest a pocitů zmiňovala Zita a Nina. Učily se, jak se vžít do ženské genderové a sociální role, všechno to, co je typické pro ženský gender, především sledováním ostatních cisgenderových žen a učením se/přehráváním. Butler (2003) dále hovoří o tom, že gender, respektive pohlaví, představuje sociální koncept, prostřednictvím kterého pojmenováváme a chápeme rozdíly mezi lidmi, respektive lidskými těly. Jak uvádí Zachovalý (2013), základními kategoriemi genderu jsou maskulinita a femininita. Jedná se o soubor charakteristik, které jsou společností považovány za typicky mužské či typicky ženské. V oblasti genderu to dle Butler (2003) znamená, že zdánlivý neutrální popis (žena/muž je to a to) teprve popisované vytváří (žena/muž). Gender je akt, který uvádí v existenci to, co pojmenovává (v tomto případě „maskulinního“ muže a „femininní“ ženu).

Jak tvrdí Linková (2001), sociální zkušenost translidí vychází ze socializace, jež odpovídala jejich biologickému pohlaví a následnému procesu uvědomování si touhy a nutnosti žít v opačné roli. To, do jaké míry se identifikují s preferovaným pohlavím, také záleží na tlaku okolního prostředí. Pokud je většinová společnost založena na striktním chápání genderových rolí, nutně se zužuje i prostor, který nabídne po přechodu translidem.

3.5.5.2. ženský ideál krásy

Prágrová (2012) představila, jak se pohled na krásu mění v souvislosti s danou geografickou polohou, kulturou, společenskými faktory či historickou epochou, a proto na ni nelze nahlížet jako na danost, ale je třeba ji zkoumat jako permanentně se vyvíjející a měnící artefakt. Ženská těla již po staletí podléhají nekompromisním, přísným a regulačním normám a to jak vzhledovým, tak i reprodukčním. Identita ženy je postavena na kráse, vnějším vzhledu a odkazuje k ženství. V tomto ohledu se kladou zcela rozdílné nároky a očekávání na ženskou krásu než na mužskou, na které tolik nezáleží.

...Chodím do solárka a cvičím, mám sestavu na stehna, na břicho... Jsem opálená a přítelkyně si toho všeho všímá, tak chce začít se mnou (úsměv). (Zita)

*Pravdou je, že ještě nežiju tak dlouho v tom novém životě. Ale třeba nějaká intimní místa, jako je třeba koupaliště, tak na to se naopak těším. Pořád na sobě musím ale pracovat, **manželka nastavila stravu, abych vypadala nějak**. Změnila jsem jídelníček a změnil se mi chutě, to je jen takovej zajímavý moment, když jsme byly u té krásy a postavy. (Nina)*

Jak uvádí Wolf (2000) a Prágrová (2012), éra moderní společnosti změnila i tradiční preference ženské krásy. Dříve byla v ohnisku zájmu o krásu ženy její tvář a vzhled těla byl druhořadý, nyní se do centra pozornosti dostává mladé a štíhlé tělo.⁶⁶ Tento společenský trend se odráží ve zvýšení výroby dietetických přípravků, omlazujících krémů, v růstu sportovní aktivity žen a využívání estetické chirurgie. Co se týče cvičení, zmínila se o něm Zita a Tamara, které chodí běhat a mají vytvořenou sestavu na „problémové“ ženské partie.

⁶⁶ O ideálu krásy napříč historií se ve své práci nezmiňuji. V textu odkazuji na diplomové práce, které se tímto tématem podrobně zabývaly (viz Prágrová 2012, Malíková 2006, Herberová 2008 či Wolf 2000 a její kniha Mýtus krásy).

Nina říká, že na sobě a svém těle musí stále pracovat (cvičit a vyváženě se stravovat), aby si udržovala štíhlou postavu.

*...každá holka, co má v sobě ještě ty maskulinní rysy tak by chtěla...**jsem občas nešťastná za ty holky, co je vidím, s čím do toho světa musej vstoupit.** Pro svůj pocit vyrovnanosti prostě musím být dokonalá. Já jsem říkala Fifková, že někdy těm holkám závidím, jak jsou flegmatictější k tomu jo. Oni si leckdy něco ani nepřipouštěj... a ona říkala, ať jsem ráda, že jsem taková, jaká jsem. Říkala: „**někdy když ty holky vidím, tak bych jim dala na prdel**“ (smích). To je přesně vono, že ony si tím ubližujou...Některý kamarádky bručej tím hlasem do ted'...já bych takhle ven nevyšla. **Já jsem byla rok a půl na hlasový edukaci.** Prvně, ještě před hormonama jsem šla na **depilaci vousů.** Pak jsem si **nechala nastřelit vlasy,** to co mi finance dovolily. **Nechci bejt dokonalá žena, protože ta neexistuje, ale já chci být žena, na kterou si nikdo neukáže.** (Nina)*

Změna z mužského rodu na ženský (MtF) je společensky složitější. Přetrvávající sekundární znaky přináležející biologickému pohlaví (vousy, ochlupení, hluboký hlas, ohryzek, tělesná výška, muskulatura, pleš apod.) to příliš neusnadňují. Fifková a kol. (2002) uvádí, že transmuži (FtM) se takřka nikdy neptají na to, jak budou jako muži vypadat. U transžen (MtF) je to jedna z nejčastějších otázek. Vliv kultury, která klade tělesnou krásu u žen na jednu z nejvyšších příček, tvořících obecně platná kritéria pro hodnocení příslušnic ženského pohlaví, je značný a pro transženy komplikující. Právě tělo a s ním spojené atributy hrají výraznou roli ve vytváření sebehodnocení transžen. Nina podstoupila většinu výše zmíněných zákroků, které jí zbavily maskulinních rysů, má za sebou již kompletní změnu pohlaví. Sama o sobě říká, že je perfekcionistka, což někdy shledává jako obtížnou vlastnost, protože na sebe klade vysoké nároky. Z tohoto důvodu také vyšla do společnosti až v době, kdy se sebou byla spokojená a ne, jak sama říká, „polovičatá“. Nina zmínila zajímavou poznámku Hany Fifkové, když jí navštívila v ordinaci a svěřila se jí se svým perfekcionismem a vysokými nároky, které klade na svůj vzhled, což Mudr. Fifková hodnotila kladně. Její komentář ukazuje, že od svých klientek očekává hladké a nepostřehnutelné začlenění do heteronormativní společnosti, kde je jakákoli jinakost těla (která se s tranzicí pojí) stigmatizována a nepřijímána. Medicínský diskurz stavěný na binaritě pohlaví tedy utváří normativní produkty (ženy a muže), kterými legitimizuje své působení (tím, že nikdo nepozná, že dříve byli_y klienti_ky příslušníky_nicemi opačného pohlaví). Nina dále konstatovala, že měla jisté výhody oproti jiným transženám, a to především v tom, že nedisponovala výraznými maskulinními prvky jako je například plošné a husté ochlupení, ale vlastní atletickou štíhlou postavu.

*...úžasná a jako vzorová holka je Dita Von Teese...a holky, co se prostě pohybují kolem fetišismu...latexovýho oblečení. No a jako jo, ovlivňuje, **chtěl bych vypadat jako ony**. Člověk si pořizuje takový věci, který se mu líběj, který mu seděj a když samozřejmě vidíš něco na fotce a vypadá to dobře, tak se zamyslíš, jestli to nejde nějakým způsobem poskládat...ale jako obtížně, **protože prostě pokud někdo tři čtyři hodiny denně běhá ve fitku a někdo osm hodin sedí v kanceláři, tak to jde prostě těžko takhle dotáhnout**. (Lída)*

*Ideál je pro mě ta herečka Charlize Theron. Ale dál se mi líbí ještě ta herečka z Jak jsem poznal vaši matku, ta Robin. Ta má takový pěkný prsa, malý, skoro jako já (smích). No a je taková sportovnější. **A jako ovlivňuje mě to, protože její fotky jsem, respektive obou, jsem si vytiskla a vezmu je na tu kosmetiku, až půjdu**. (Zita)*

Komunikační partnerky uváděly v rámci ženského ideálu krásy často celebrity nebo známe osobnosti, kterým by se chtěli podobat. Shledávají to však jako obtížný úkol, protože jsou si vědomy toho, že tyto známé osobnosti věnují péči o svůj vzhled většinu svého času (cvičením, estetickými zákroky atd.). Jak uvádí Valdřová a kol. (2004), krása se stává hlavním kritériem, podle kterého jsou všechny ženy hodnoceny, ať chtějí vyniknout v jakémkoli oboru. Snaha naplnit ideál krásy vyžaduje od žen mnoho energie a odčerpává jejich fyzické i mentální síly, stává se černou dírou, do které spadají jejich finance. Wolf (2000) uvádí, že mýtus krásy zprostředkovávají různá média, například ženské časopisy. Veškeré potencionální užitečné rady a emancipační poselství je podryto fotkami a obrazy nereálně krásných žen, které jsou často upravovány tak, aby odpovídaly současnému ideálu krásy, tj. jsou zeštíhlovány, retušovány a vybělovány.

*V komunitě samozřejmě **dochází k porovnávání a komentování vzhledu**. Lidi se snaží být empatický. Nesetkávám se s tím, že kdyby to někomu neslušelo, že by mu to někdo chodil říkat, ale **spíš si holky vzájemně říkají, že jim to sluší**. Takže se vzájemně chválejí. Nebo si třeba řeknou: „**hele nechtěla by si třeba nosit něco trošku jinýho...**“ v té komunitě mi teda říkají, že jako super, že mi to sluší, že jsem hezká...až jsem někdy jako cítila...jako přejícně, takové závidění trošku. (Nina)*

Ženy spolu soutěží o to, která bude mít dokonalejší tělo, vlasy, tvář. Jak uvádí Valdřová a kol. (2004) a Wolf (2000), mýtus krásy vzbuzuje soutěživost a devastuje ženskou solidaritu. O komentování a porovnávání vzhledu mezi transženami v komunitě se zmiňovala Nina,⁶⁷ která uvedla, že se mezi transženami vyskytuje určitá závist a soutěživost, která bude „více ženou“. Vzájemně si však snaží i lichotit a radit si. Na sociálních sítích to však, jak uvádí Nina, probíhá jiným a ne zcela pozitivním způsobem.

⁶⁷ O komentování a porovnávání vzhledu v komunitě se zmiňovalo více komunikačních partnerek a i partnerů, to však budu analyzovat v kategorii sexismus a misogynie. Niny a následně Alexovu, Robertovu a Kryštofovu zkušenost zde představuji v rámci tématu ženské a mužské solidarity.

*Když přijde do komunity kluk, tak se podíváme na to, jestli **má vousy, nemá vousy, má svaly, nemá svaly**, bla bla bla. Ale je to takový **přirozený to porovnávání**, asi když lidi jsou nějak...tak se prostě porovnávají. Jako vnímáš okolí a někde v něm hledáš to svoje místo. (Alex)*

*Ale jako **k žárlivosti nedochází**. Pokud je tam závist, tak je to taková ta **zdravá**, takový to „taky bych to chtěl mít“ a **my se podporujeme**, napíšeme si třeba na chat, že to prostě přijde, uklidňujem se, u každého je to jiný. Někdo má vousy hned, někdo je nemá sedm let.. Ty skupinky (terapeutické) jsou takový hodně přínosný, pomáhají těm, co začínaj. Takže to pomáhá a **nemůže tam být ta nevráživost, protože je to pro naši potřebu**. (Robert)*

*Tak kluci se určitě jako porovnávají... a spíš se jako porovnávají, protože **i my máme nějaké ego a chceme si taky jako něco dokazovat že jo, jako normální muži**. Takže spíš třeba i jako radu ohledně operací... ..nebo si **porovnáváme tělo**, víc jak kvůli tomu egu, **tak spíš jako abychom si pomohli**. (Kryštof)*

Jak uvádí Alex, Robert a Kryštof, u transmužů probíhá hodnocení a komentování vzhledu v komunitě také. Vzájemně se však snaží více podpořit a držet spolu. Byly opět zmiňovány sociální sítě, kde vzniká vzájemná a často ostrá kritika. Transmuži jsou však v hodnocení zdrženlivější, otázky estetiky těla řeší mezi sebou, interně.

*To je u nás složité, ty ženské prvky, po těch mi hrozně toužíme, **prsa, zadek a tak...** Protože samozřejmě, když si naznačila **ty prsa, tak to je největší symbol ženský**...tak to asi znáš. (Nina)*

*No nejvíc mě ovlivňuje (ideál krásy), jsem naočkovaná touhle iluzí. **Asi jako každá správná žena**. Inspiruji se několika ženami. Kdybych to měla nějak charakterizovat, tak pro mě je ideál krásy životní styl. **Krásu vnímám jako to zdravé tělo, zdravou mysl**. A samozřejmě jo, **chci mít krásné tělo, chci mít krásné nohy, chci mít hezká prsa. Zdravé tělo nevypadá podle ideálu krásy**. Prostě ideál krásy je hodně vyselektovaná záležitost, takové to klasické pojetí, krásná holka nebo krásný muž, je to hodně úzká selekce lidí řekněme. (Tamara)*

Jako hlavní atributy ženství byly komunikačními partnerkami zmiňovány ňadra, nohy a hýždě, které tvoří podle N. Etcoff, jak uvádí Malíková (2006), hlavní ženské znaky. Transmuži se těchto znaků snaží většinou jako prvních zbavit (mastektomií v případě ňader), zatímco transženy se na ně těší asi stejně jako většina transmužů na vousy, kterých se zas jako prvních zbavují transženy. Nina se zmiňuje o tom, že chtěla podstoupit augmentaci prsou. Nakonec se však rozhodla jí nepodstoupit, protože došla k názoru, že nechá tělu po náročných zákrocích spojených s přeměnou pohlaví volný průběh. Jak uvádí Wolf (2000), další možností, když se tělo jeví jako nedokonalé, neestetické a nežádoucí, je využití estetické chirurgie. Estetická chirurgie je jedním z nejrychleji rostoucím odvětvím medicíny.

Estetická chirurgie vydělává na mýtu krásy, který ženám vštěpuje jejich nedokonalost. Jak zmiňuje také Tamara, mýtus krásy je sociálně konstruovaný. Jak uvádí Valdřová a kol. (2004), ideál krásy je jakousi novodobou eugenikou, kdy se normativně ustavuje obraz (stereotypní ideál, který má navíc zřetelné eurocentrické a tedy rasistické konotace), jemuž se všichni chtějí podobat.

3.5.5.3. mužský ideál krásy

Ačkoli Wolf (2000) vyhrazuje nutnost ztělesňovat ideál krásy pouze ženám, zároveň zmiňuje fakt, že krása není jen ženskou záležitostí, ale týká se i mužů. Jako příklad uvádí jeden africký kmen, který je posedlý mužskou krásou. Jak uvádí Gregorová (2012), ideál mužské krásy a snaha o jeho naplnění je tady však spíše jakousi odchylkou od západní (či euro-americké) kulturní normy, kde jednoznačně panují kritéria pro ženskou krásu.

*Ten tlak jako že spíš jsou...jak všichni teď **nosí ty vousy**, že jo, tak potom je takový blbý, když někde seš a nemáš jich úplně moc, tak to zase budí pozornost a zaznamenal jsem už, že se jich někdo (transmužů) ptá: **proč nemáš vousy?** A podobně, takže tam může nějaký tlak bejt.... Všechno je to masírka no. (Alex)*

*Třeba já si nechávám **narůst vousy**, ne kvůli tomu, že to teď frčí, ale protože mám právě tu starší přítelkyni a já jak nejsem oholenej, tak vypadáme vůbec jako pár (smích)...takže já to mám jakoby z tohoto důvodu a jako vnímám to, že to jako je hodně v módě teď. (Kryštof)*

...já se těším na ty vousy, že jo, se teď nosí. Všichni ty kluci se těšej, až jim narostou nějaký ty plnovousy a vousy, ale já nechci bejt jako Rumcajs. Já to chci mít upravený a hezký, abych nějak vypadal. A když to nebude pěkně vypadat, tak ty vousy nepotřebuju a voholim se. (Robert)

Jak uvádí ve své diplomové práci Gregorová (2012), která se zabývá ideálem mužské krásy, co se týká obličeje, jako atraktivní a nejvíce žádoucí bývají hodnoceny ostré, dominantní rysy tváře oválného či hranatého tvaru, s hustým obočím, hlubokýma očima a výraznou bradou. Vousy pak přidávají tváři na mužnosti, což podporuje její přitažlivost. Vousy (a to především plnovousy) jsou v současné době mužským módním trendem. Pro Alexe, Kryštofa a Roberta (a obecně pro transmuže) jsou vousy symbolem mužství. V případě, že je transmuž nechce, nemusí se jevit mezi ostatními jako „správný“ a „plnohodnotný“ muž.

Jako cvičím, chci, aby moje tělo vypadalo dobře, protože chci být jako zdravější. A je to hezký, na hezký tělo je hezký pohled, to je prostě fakt. Si asi nebudem nalhávat, že ne (úsměv). (Alex)

Já jsem celý život sportoval, takže to tělo jsem měl vždycky docela vymakaný a potom teda přišly léta, kdy jsem nic nedělal samozřejmě. Tak jako každé chlap jsem chtěl mít hezkou postavu, aby měl člověk nějaký svaly a tohle to. Zase ženská aby měla ty prsa, zadek a tohle...pokud člověk podstupuje tyhle operace, tak má jasnej cíl. Hormony, co nejvíc nasekat svaly, abych vypadal co nejvíc jako chlap. Protože když budu vypadat co nejvíc jako chlap, tak se na mě budou třeba lepit ženský nebo budu mít partnerku. Mám i svého trenéra, protože jsem si říkal, že když jsem teď na tom testosteronu, tak chci využít toho, že to tělo dám líp dohromady, než bylo předtím. Ale že by to bylo nejdůležitější v mém životě, to určitě ne. Chci nějak vypadat, ale ne za každou cenu. (Robert)

Spíš jako že vnímám, že se to děje i mezi těma FtM klukama, že jako teď všichni jako posilují a dávají si tam ty fotky...a teď jako hodně kluků mezi náma začalo dělat výživový poradce a že mi píšou, jako že kdybych chtěl pomoci s jídelníčkem. (Kryštof)

Jak uvádí Gregorová (2012), Mishkind et al. (1986) na základě svého výzkumu spojují ideální mužský vzhled s muskulaturním tělem. Tvrdí, že muskulatura je ideálem z toho důvodu, že je úzce svázána s kulturní představou o maskulinitě, která předepisuje, že muž má být mocný, silný, výkonný, či dokonce dominantní a destruktivní. Gregorová (2012) dále uvádí, že muskulaturní vzhled pak slouží jako symbolické ztělesnění těchto osobnostních charakteristik. Alex, Robert a Kryštof se ve vztahu k estetice těla a ideálu krásy zmiňovali právě o sportu a cvičení, mezi jejich vzory ideálu krásy patřili sportovci. V současné době můžeme sledovat boom ohledně fitness, kdy se lidé na sociálních sítích a profilech motivují ke cvičení a zajímají se o správné stravování. V poslední době se v odborné literatuře začínají objevovat články o posedlosti a závislosti na cvičení, které jsou ideálem krásy často způsobené.

...já jsem k tomu ještě chodil do toho fitka, abych ten prsní sval vytvaroval a ona podle toho mohla řezat. Takže ona (lékařka) mi to opravdu udělala krásně a v ten moment, co začnu cvičit, mi ten sval přikryje tu minijizvu nějakou a bude to vypadat dobře. (Robert).

Takže jako já...byla doba, kdy jsem cvičil hodně. A hlavně před tou operací, protože když ti berou ten sval, tak musíš mít určitou váhu, aby to jako nemělo tuk. Pak jsem se strašně dlouho z té operace dostával, takže jsem jako necvičil, pak jsem se stěhoval a různé věci...Ted' chci zas začít. (Kryštof)

Všichni tři komunikační partneři zmiňovali, že vzhled je důležitý v první řadě pro jejich vlastní dobrý pocit a zdravotní stav. V druhé řadě hraje vzhled a estetika roli

v seznamování. Důležitost cvičení a posilování těla byla také zmiňována v souvislosti s chirurgickými zákroky, faloplastikou a mastektomií. Posilování a tvarování svalů může zakrýt jizvy či estetické nedostatky vzniklé po chirurgických zákrocích spojených s přeměnou pohlaví.

Panujou takový zastaralý názory třeba, že chlapem se...jako vopravdu chlap...budeš, až když si necháš udělat faloplastiku. Takže jako že ten co, si nechal uříznout kus na zádech a nechá si ho přešít mezi nohy, že je chlap. Prostě chlapa dělá chlapem chování. (Alex)

Někdy není možný to udělat hezčí, protože to nejde. Ale aby to tady byla jako estetický krásný a tak, tak to tady nedělaj. Což mě zarazilo třeba na těch pohlavních orgánech, kdy se vytváří ten neofalus, tak tady prostě na to nekoukaj. Tady žádná estetika není. Tady udělaj nějakýho buřta jo a tím to končí. A z těch zahraničních, co máme stažený třeba, tak tam se snažej, aby to vypadalo natural, aby to bylo co nejbliž tomu přirozenému, a to tady není. Spousta lidí to nechce z tohoto důvodu, co si budem povídat, funkčnost je omezená a ještě když to vypadá jak šiška bramborovýho knedlíku, tak jako... (Robert)

Myslím, že většině lékařů je to docela jedno...Ale zrovna ten, co dělá ty penisy, tak znám víc kluků, co operoval a proto jsem k němu šel, ten si myslím, že se jako fakt snaží nás dělat...jako muže. Že má asi nějaký vzorec, jak by to asi mělo vypadat. On je velký odborník, známý i ve světě. Takže si myslím, že třeba zrovna jako on jo...ale je to už starší pán, on už to bere jako rutinně... (Kryštof)

Alex se zmiňuje o předsudku, že „penis dělá muže mužem“, o čemž jsem se zmiňovala již v kapitole o verbálním násilí. Tento názor nezastává a faloplastika pro něj není důležitá. Alex se domnívá, že by si neměli translidé jen stěžovat a nechat veškerou práci na lékařích, ale se svým tělem dále pracovat a zdokonalovat ho. Robert má pozitivní zkušenost s chirurgickým zákrokem u mastektomie (odnětí prsních žláz), kdy s ním lékařka konzultovala možný pooperační estetický vzhled a snažila se o co nejvzhlednější úpravu. Oba se domnívají, že čeští lékaři jsou špičkou ve svém oboru a mají i jméno ve světě, tudíž jim důvěřují. Kryštof a Robert se však domnívají, že co se týče estetického vzhledu rekonstrukce neopenisu, nejsou čeští lékaři úplně pečliví. Robert je pojištěn i v zahraničí, přesto se na tento zákrok chystá v České republice, Kryštof ho u nás již podstoupil. To, že estetická stránka není vždy uspokojivá, může mít příčinu v tom, že je tento zákrok hrazen ze zdravotního pojištění klienta, tudíž k němu lékaři mohou přistupovat jako k běžnému, rutinnímu chirurgickému zákroku, kde stojí estetická stránka většinou až na druhém místě.

Co se týče operací související s přeměnou pohlaví u transžen, je situace podobná jako u transmužů. Z mých komunikačních partnerek se žádná o svých zkušenostech nezmiňovala,

ale pokud člověk navštíví blogy či webové stránky, kde se translidé o operacích radí a předávají zkušenosti, tak zjistí, že mnoho transžen je s vaginoplastikou v českých nemocnicích nespokojených a to nejen po stránce estetické. Sumarizaci různých technik, které jsou využívány v rekonstrukci neovagíny popisuje na svém blogu Julie Koubová, která se rozhodla vaginoplastiku podstoupit v zahraničí, konkrétně v Thajsku.⁶⁸ Velkou nevýhodou je samozřejmě finanční nákladnost, kterou cesta, samotný zákrok a pooperační péče obnáší a klientka si jí hradí sama.⁶⁹ Její blog, a také blog její přítelkyně Terezy Tomcové⁷⁰, která odjela za zákrokem do Thajska hned po ní, vyvolal ohlasy a diskuze u dalších transžen, které se na operaci buď chystají anebo ji již podstoupily.

Robert na závěr shrnul, jakou roli hraje atribut krásy v současné společnosti:

Čím je člověk hezčí a líbivej pro ty lidi, tak má víc kladných zkušeností a pozitivních vztahů než člověk, kterej je prostě...není tak pěkněj nebo se těm lidem nelíbí. No a má taky víc kamarádů, přátel, navazuje třeba lepší pracovní kontakty, tak to maj taky ty hezký lidi snadnějš. Věřim tomu, že každěj chce bejt krásnej a nejúžasnějš, protože pak maj lidi tu cestičku trošku vyšlapanějš...a můžou bejt přechytralí a stejně to jde obtížnějš. (Robert)

Většina transsexuálů chce podstoupit operaci, aby jejich těla byla ve shodě s jejich genderem. Podle Fausto-Sterling (2000) tím přijali (nezpochybnitelný) medicínský diskurz, že tělo, pohlaví a gender jedince musí být v souladu.

3.5.5.4. transvestitismus

Jak jsem již zmiňovala v teoretické části, transsexualita a transvestitismus byl v roce 1910 oddělen lékařem Magnusem Hirschfeldem. Jak uvádí Fifková a kol. (2002), diagnóza transvestitismus dvojí role se vztahuje k občasnému nošení šatů opačného pohlaví pro potěšení ze zkušeností dočasné příslušnosti k opačnému pohlaví, ale bez přání trvalejší změny pohlaví nebo korektivního chirurgického zásahu. Od tohoto lékařského pojmu se však v současné době upouští a používá se termín nemedicínský, crossdressing. Se spojováním transvestitismu a crossdressingu však nesouhlasí někteří crossdresseři. Pojem transvestitismus má tedy obecně pejorativní konotace.

Kolikrát se mi stalo, že si někdo myslel, že jsem ze skupiny Screamers nebo co, to je jako kdyby mi řekli, že jsem špinavá děvka. Jako oni tomu říkaj umění, tomu co dělaj. Umění? Vzít si paruku a řvát jako Tina Turner, tak to fakt ne, to je úplně ubohé a je

⁶⁸ Dostupný z: [<https://juliekoubova.net/aikchol-vs-motol/>].

⁶⁹ Thajsko zažívá boom změny pohlaví. Není to ale bez rizika. [online]. Zprávy.aktualne.cz, 15. března 2016, [cit. 2016-04-17].

⁷⁰ Dostupný z: [<https://www.terezcinacesta.net/>].

to prostě postavené na nás (MtF transsexuálkách)...nebo ne nás, ale nějakých ujetých chlapech, kteří s námi nemají nic společného. Protože co jsem pozorovala na těchto show, tak opravdu hodně z těch lidí, co to dělají, nejsou transsexuálové. Je to show, úlet, zábava. Ale odnášíme to my (MtF). (Tamara)

Myslím si, že za to můžou média...za to jak se vnímá naše tělo veřejnost. Protože jsou články, kde máš napsáno velkým písmem „TRANSSEXUÁL“ a máš tam fotku transvestity jo. Máš tam fotku chlapa v šatech, na podpatcích, jak tam někde skáče na Pridu prostě na něčem a tohle to my prostě vůbec nejsme. Když si nás takhle lidi představují...tak pak si takhle představí i to tělo. A vim, že teda hodně muži si představují, že když je jako transsexuál, že je to člověk, který má prsa a penis. (Kryštof)

Komunikační partnerky a partneři se velice často distancovali od transvestitismu. Většina zmiňovala, že jí vadí, že si veřejnost (převážně díky médiím) stále spojuje transsexualitu s transvestitismem. Pokud by je někdo za transvestity označil, brali by to jako urážku. Transvestita je často sexualizován, spojován s latentní homosexualitou a také s pornografií. Tamara a Kryštofovi vadí spojování jejich genderové identity s transvestitismem. Tamara vidí transvestitismus jako show a zábavu, která nemá s transsexualitou nic společného. Kryštof za spojování transsexuality a transvestitismu viní média, která tyto pojmy často zaměňují a přikládá fotografie, na kterých je, jak také uvádí Serano (2007), sexualizovaný hyperfemininně stylizovaný muž v ženských šatech a s výrazným líčením. Média se zaměřují na extravagantní typy lidí a zpředměňují je za účelem pobavení diváků. Kryštof zmiňuje sdílenou představu společnosti o transsexuálech jako o mužích s ňadry a penisem. V tomto případě se jedná o tzv. *shemales*.⁷¹

Julia Serano (2007), co se týče transžen a jejich mediální reprezentace, mluví o hyperfeminizování, sexualizaci a objektifikaci. Transženy a jejich příběhy jsou obvykle doprovázeny fotkami, kde se líčí, oblékají do ženských šatů a vysokých podpatků, ve snaze upozornit na údajnou frivolní přirozenost jejich ženskosti. Také mluví o pornografii a *shemales*, kdy jsou transženy, které (ještě) nepodstoupily přeměnu pohlaví, spojovány pouze s jejich biologickými genitáliemi, tedy penisem. Serano (2007) se domnívá, že pouhá

⁷¹ Jak uvádí Fífková a kol. (2002), jedná se o biologické muže, kteří pomocí hormonální léčby a plastických operací přiblížili své tělo ženskému ideálu a společensky také vystupují jako ženy. Jedná se rovněž o anglické slangové pejorativní označení transsexuálů, kteří prošli proměnou z muže na ženu (částečnou i úplnou). K tomuto mylnému obrazu o transsexualitě přispívají právě média, které transsexualitu sexualizují a nespojují jí s genderovou identitou člověka. *Shemales* pracují převážně v komerční sexualitě (pornografii), ať již jako prostitutky či pornoherci.

přítomnost penisu u transžen může přebíjet jejíž ženskou identitu, osobnost a zbytek jejich těla.

*Zásadní problém transek všech je, maj prostě **příliš mnoho mužských vzhledových faktorů...prostě vypadaj jak chlapi**. Takže dost často se stává, že...**aby potlačily ty maskulinní prvky, přeháněj ty femininní**. Výsledek je samozřejmě prostě, že vypadaj jak nějaký drag queen. (Lída)*

*Určitě se člověk prostě snaží vypadat hezky. Zvlášt', když vidíš takovej ten opak jo. Protože jsou mezi náma...jako ano, ovlivněná jsem, musím přiznat, že já jsem občas až taková netolerantní k některem z naší komunity a říkám: „**tý jo, tahleta nám dělá ostudu! Co si ty lidi o nás můžou myslet, když transka vypadá takhle šeredně**“. A vlastní vinou trošku, z každý se dá něco udělat. V něčem jsem asi málo tolerantní, ale беру to jako takovou medvědí službu komunitě, **když prostě vyrazí transka zrychtovaná šíleným způsobem, bez kapky vkusu...**to si ty lidi zapamatujou mnohem víc, než když uvidí deset pěkně upravených holek jo. (Pavla)*

K transvestitismu patří výrazné a extravagantní líčení, které se využívá především k zakrytí mužských rysů. Toto líčení však neodpovídá normativnímu předpokladu denního ženského líčení. U transvestitů a crossdresserů je líčení často přehnané a výrazné, neodpovídá standartnímu dennímu líčení.

*Jak jsme se bavily o tom přehnaným líčení, na tom začátku...ony (některé tranženy) si neuvědomují, že to má jako negativní dopad na ty lidi a ty lidi podle toho vnímaj. Protože vím, že když před někým, kdo nezná někoho takovýho (transsexuála_ku) a řekne se transvestita nebo transgender, všichni už vidí takovýdlehého člověka. To byla i naše mamka, která zpočátku nevěděla (co je transsexualita) a potom, když jsme se objednaly na návštěvu, jestli můžeme přijít jako už sama za sebe, tak se maminka zeptala: „**a to bude taky tak zmalovaná jako kráva?**“. (Nina)*

Niny maminka si transvestitismus a transsexualitu na základě této zažité představy také dříve spojovala a bála se, aby Nina nechodila extravagantně oblečená a nalíčená. Nina se snaží jít příkladem pro jiné transženy a chce narušovat představu toho, že jsou transženy pouze exhibicionistky a „úchylové“. Z výpovědí komunikačních partnerů a partnerek tedy můžeme vyčíst, že existuje určitý regulační normativ, na základě kterého úzce vymezují žensství a mužství, jak má vypadat „správná“ žena a „správný muž“. Na základě toho se podílejí na genderových stereotypech a zároveň je legitimizují. Komunikační partnerky se ohledně distancování od transvestitismu dopouštěly verbálního genderového útlaku této skupiny. V označování transvestitů používaly hodnotově zatížené výrazy a vyjadřovaly se obecně k transvestitismu velmi negativně až netolerantně.

3.5.6. Genderové stereotypy

Poslední kategorii tvoří genderové stereotypy. Zajímalo mě, jak se translidé k genderovým stereotypům staví a jestli je sami reprodukují. V rozhovorech se následně ukázalo, že tyto stereotypy se přetavují do sexismu, misogynie, ideálu krásy, transfobie a příkladnosti, a to včetně vlastní komplicity translidí v těchto stereotypch vůči jiným jedincům a skupinám (viz výše Romové a transvestité).

3.5.6.1. spoluutvářené komunikačními partnery a partnerkami

Genderové stereotypy byly produkovány i některými mými komunikačními partnery a partnerkami. Transženy zmiňovaly hlavně důležitost atributu krásy spojeným s ženským genderem, transmuži se distancovali od zženštilých projevů. Samotná diagnostika transsexuality pracuje s genderovými stereotypy. Jak uvádí Fifková a kol. (2002), nejspolehlivější metodou pro určení možného odchylného vývoje pohlavní identity je pro psychology i pro lékaře metoda anamnestického rozhovoru.

*Chci být prostě normální a nevyčnívat, abych šla v tom proudu. **Chci být elegantní příjemná žena.** (Nina)*

*No nejvíc mě ovlivňuje (ideál krásy), jsem naočkovaná touhle iluzí. **Asi jako každá správná žena.** (Tamara)*

*Můj názor je, že když už vypadat jako ženská, tak **jako krásná a sexy**, ze který si všichni sednou na prdel. Pokud to nejde, tak to se na to (změnu pohlaví) radši vyprdnu. (Lída)*

*Jsem občas nešťastná za ty holky, co je vidím, s čím do toho světa musej vstoupit. Nevím, jak bych to zvládla já, ještě se svým perfekcionismem. Já jsem člověk, kterej pro ten pocit maximální spokojenosti, abych mohla fungovat...jako vyrovnanosti, to je správný slovo. **Pro svůj pocit vyrovnanosti prostě musím být dokonalá.** (Nina)*

Pro komunikační partnerky je krása po změně pohlaví prioritou. Jak uvádí v rozhovorech často H. Fifková, transženy se ptají, jak budou po přeměně vypadat, transmuži zas jestli budou úspěšní. Ženy jsou spojovány s něžností, krásou, elegancí a fyzickou přitažlivostí. Od útlého dětství je ženám vštěpováno, že krása je základem úspěchu, jak v zaměstnání, tak v osobním životě. Jak uvádí Wolf (2000), ženy chtějí krásu ztělesňovat a muži ji chtějí vlastnit. Od malička jsou obklopeny mýtem krásy, který se produkuje především prostřednictvím reklam a jiných médií. Dívky jsou vychovávány o sebe pečovat, zkrášlovat se, líbit se druhým. Je na ně kladen důraz, aby se oblékaly žensky a vystavovaly své přednosti (viz předešlá kapitola).

*By pořád chtěli, abych zapadla do nějaké škatulky (smích), abych dělala to a to a vypadala tak a tak. Abych dávala lidem signály, že jsem holka. To oni pořád řeší. Oni si představují, že pořád na všechny... že ke všem prostě maj stejnej přístup. Co maj jako dělat prostě všichni ostatní no. V tom je ten problém no. **Tam jsou takový tlaky na to, abych jako něco dělala, s čímž se ale nemusím vůbec ztotožnit, takže... třeba hlavně abych se víc žensky oblíkala. Mně to třeba nepříjde důležitý.** Když mě lidi stejně oslovují jako holku, podle hlasu nebo obličeje... takže oblečení lidi prostě vůbec neřeší. Lidem stačí na oslovení prakticky **dlouhý vlasy** a oslovují tě jako holku. (Sandra)*

Sandra nepotřebuje odpovídat stereotypní představě „správné“ ženy. Chce se cítit komfortně a být uznána na základě viditelných vzhledových faktorů přisouzeným ženám (vlasy), ne stylem oblékání. Nesouhlasí s medicínským stereotypním pojetím transsexuality a vnímá z lékařského diskurzu silný tlak na transženy.

*Já jsem jako malej měl dlouhý vlasy a máma mi dycky říkala, at nechodim za tima **cigánama**, že tam chytnu vši a bude mi je muset ostrihat. Tak to byl super nápad, že jo! (smích) Oni nebyly žádný ty přípravky. **Takže jsem je fakt chytil a musela mě vokudlat. A od té doby už sem ty vlasy dlouhý neměl.** Ona by mi je nikdy jinak nevostřihala. Od malička jsem dostával **kopačky, brusle, pistole, kanady**...já jsem nechtěl **nic takovýho ženskýho**. A oni mi to dávali. A máma říkala, že se to časem změní. **Šaty jsem nenosil už od tří let, ty jsem roztrhal, to taky říkala, že se změní.** No a později, když jsem si přitáhl partnerku, tak máma říkala, že je ráda, že **má konečně dceru, kterou nikdy neměla, protože ona háčkovala, vyšívala, všechno jako máma.** (Robert)*

Robertovo dětství a socializace odpovídá klasické diagnostice transsexuality. Jak uvádí Fifková a kol. (2002), transsexuální jedinci většinou od raného dětství jednoznačně preferují oděv příslušející opačnému pohlaví. Tato preference se týká především FtM, kteří odmítají nosit šaty či sukně. Děti s poruchou sexuální identity většinou od počátku preferují hračky a hry příslušející opačnému biologickému pohlaví (chlapci si hrají s panenkami a odmítají typické soutěživé hry, děvčata si hrají s autíčky a stavebnicemi, hrají kopanou apod.).⁷² Rozdíl je však v toleranci. Stejně jako v případě hraček je u dívek všeobecně tolerováno, aby nosily kalhoty, košile, saka, klobouky, kravaty. Opačně je to opět společenský problém. Muži sukně, šaty či boty na podpatku nosit nemohou, je to společensky nepřipustné. Je však opět důležité mít přehled o historickém kontextu. Podpatky byly dříve doménou vysoko postavených bohatých mužů a maskulinity, ženy je nosit nemohly. Pro ně se boty na podpatku staly okolo konce 18. století symbolem emancipace a

⁷² Sami sexuologové a sexuoložky dodávají, že tato kategorie je jim spíše pomocná. To, že si dítě hraje s hračkami, které nejsou stereotypně přisuzovány danému pohlaví, netrpí nutně transsexualitou, je to v populaci běžným jevem (Fifková a kol. 2002).

vyrovnávání se mužům. Jakékoli femininní prvky nejsou u mužů vítány a jsou spojovány s homosexuální orientací. Robert se od malička snažil zbavit se femininních prvků (vlasy, oblečení), oblékal se jako chlapec a zbavil se dlouhých vlasů i přes popud rodičů. I u Roberta (stejně jako u Lídy a Tamary), respektive jeho matky, můžeme pozorovat reprodukci negativních stereotypů o Romech jako osob zanedbávajících hygienu a čistotu.

*No a prodávala jsem tam sýry za pokladnou třeba. Tam už se cejtíš jako žena, ne jako když jezdíš na tom vysokozdvíhacím vozíku a taháš bedny s partou chlapů... ..ale zase je pravda, že když jsem jezdila do té práce, tak se mi tam absolutně nechtělo. Ale zase jsem to měla tak, že **prostě vydržím všechno a že ženský, holky, vydržej daleko víc jo než kolikrát chlapi**. Tak jsem to brala takle z toho ženského pohledu, že to jako překonám. (Zita)*

Zitina volba zaměstnání také odpovídá stereotypnímu pojetí, které představuje Fifková a kol. (2002). Transsexuálové si často vybírají povolání, které je typické pro pohlaví, se kterým se identifikují. Transmuži inklinují k práci u policie a k povoláním, kde se nosí uniformy, zbraně a využívá se technika. Transženy se chtějí realizovat například jako kuchařky, prodavačky.⁷³ V mužské roli Zita pracovala u policie, později pak ve skladech, vykonávala fyzicky náročnou práci. Při tranzici však ze zaměstnání odešla a hledala si jiné, kde nebude muset být v čistě mužském kolektivu a vykonávat fyzicky náročnou práci. Během našeho rozhovoru pracovala v pekárně. V mužském kolektivu se jí nedařilo dobře, byla terčem posměšků a verbálního násilí. Snažila se však na určitou dobu situaci překonat a místo si udržet. Zastává esencialisticky zatížený genderový stereotyp, že žena vydrží více než muž, tj. je psychicky i fyzicky odolnější.

*Já jsem to řešil po chlapsky. Když jsem měl nějaký problém a netýkalo se to třeba jen toho, kdo jsem, tak jsem to šel prostě vyřídit, **dáme si přes hubu a O.K.** ... ()...Byla tam nějaká reklama na Božkov...ani nevím, jak se jmenuje ten zpěvák...to je jedno...takovej herec/zpěvák...tak tam právě propaguje ten Božkov a přišlo mi to strašně trapný, **protože ty kluci na sebe mluvili jako homosexuálové pomalu, přitom normální chlapi na sebe takhle nemluvěj nebo spolu**.(Robert)*

Představa „správného“ muže je také spojena s agresivitou. Když se Robert setkal s nějakými projevy násilí k jeho osobě, řešil situaci „chlapsky“, tj. vyzval útočníka k boji. Jak uvádí Smetáčková (2009), definice maskulinity je také postavena na distancování se od homosexuálních projevů. Robert zmínil reklamu z televize, kde mezi sebou údajně muži nekomunikují maskulinně, ale jako (stereotypní) homosexuálové, tj. zženštilé.

⁷³ Co se týče mých komunikačních partnerů a partnerek, tak jejich povolání bylo na základě stereotypů opačné. Většina komunikačních partnerek se věnovala technickým a IT oborům a dva komunikační partneři sociálním pracím.

Jak uvádí Valdřová a kol. (2004), tyto stereotypy se tÝkají nás všech, protože jsou jakýmsi světonázorem, se kterým se setkáváme na každém kroku. V reklamách, v pohádkách, ve škole, v zaměstnání, v jazyce, v zákonech, v názor ostatních. Jsme jimi každodenně obklopeni a ovlivněni, takže dochází k většinou nevědomému reprodukování. Lidé jsou však různí a někomu může vyhovovat žít v souladu s genderovými rolemi, což můžeme vidět z výpovědí některých komunikačních partnerek a partnerů. Genderově stereotypní uvažování, tedy uvažování, že ženy se chovají a myslí odlišným způsobem než muži, nám zakrývá strukturální nerovnosti ve společnosti a může docházet k diskriminačnímu chování vůči ženám i mužům, tedy i k sexismu a misogynii.

3.5.6.2. příkladnost

Na závěr bych chtěla představit poznatek o příkladnosti, která vyplynula především z rozhovorů s Ninou a Robertem. Transsexualita je obecně definovaná jako „nesoulad/konflikt duše s tělem“. Jak uvádí Jahodová (2011), úkolem medicíny je v tomto ohledu harmonizovat genderovou identitu, genderovou roli, sociální status a tělo. Harmonizace v tomto smyslu znamená určitou formu normalizace, určité opětovné zasazení těch, kteří se vymykají, do heteronormativního řádu. Medicínský diskurz a především sexuologie, udržuje, (re)produkuje a legitimizuje genderový řád (a staví na genderových stereotypch) a zároveň se stává nástrojem implicitní sociální kontroly. Český medicínský diskurz také pracuje s esencialismem. Fífková a kol. (2002) tvrdí, že transsexualita má biologický původ a tvoří se již v plodu během těhotenství. Jak uvádí Vodrážka (2001), ozývá se však kritika tohoto přístupu, někteří autoři se domnívají, že v identifikaci s druhým pohlavím mohou hrát roli různé kulturní a sociální vlivy a není pouze biologicky determinovaná.

*V tomhle nám taky Fífková říkala, že jsme taková **inspirace a motivace** pro ostatní páry. **Že to jako manželka přijala a že to prostě jde.** Chtěla po nás i fotku ze svatby, **kde je vidět ta naše spokojenost a štěstí.** Asi to pak může použít jako inspiraci pro jiný páry, který procházejí nebo budou procházet tím, co jsme si procházely my a že to prostě jde. (Nina)*

Nina se vyoutovala ve svých padesáti letech, kdy už nemohla dále v mužské roli přežívat. Do té doby žila jako muž, je vzdělaná a zaměstnaná v technickém oboru, byla vždy živitelem rodiny. Nina po kompletní změně pohlaví vstoupila s manželkou, s kterou je od svého mládí a coming out poměrně rychle vstřebala, do registrovaného partnerství. Mají společnou domácnost, rodiče, sourozenci i její děti a vnoučata přijali změnu poměrně rychle. Nejdříve měly obavy, že na svatbu nikdo z rodiny nepřijde, ale nakonec přišla valná většina

a nechaly si s manželkou na památku udělat fotografie a svatební fotoalbum. Nina říká, že bez manželky by to vše, čím prošla, nezvládla. Manželka je její největší oporou, životní láskou a zároveň mentorkou.

*Já jsem byl vždycky takovej kápo a třídní šašek. Já jsem říkal Fifkový, že se nemůžu porovnávat s ostatníma, **já měl super dětství, mám stálou partnerku, dostal jsem byt od rodičů, mám práci.** No já jsem i pro ty kluky ostatní takovej inspirativní vzor, mi říkala. (Robert)*

Robert byl od malička extrovertní, měl mnoho přátel a rád bavil lidi kolem sebe. V mužské roli žije od svých sedmnácti let a od malička si ho pletli s chlapcem, což mu lichotilo. Celý život byl hodně zaneprázdněný, takže přeměnu pohlaví odkládal a rozhodl pro ní až nyní, v devětačtyřiceti letech, kdy je po jedenácti letech soužití s partnerkou usazený a není tolik pracovně vytížený. S manželkou vztah nějaký čas tajili, kvůli jejím rodičům, hlavně mamince a také kvůli Robertovo dceři. Tchýně s tím do teď není smířená, ale mají dobré vztahy. Pro ostatní transmuže je Robert inspirativním vzorem a motivací. Chodí k němu pro radu ohledně partnerských vztahů a jiných problémů, s kterými se potýkají.

Nina a Robert jsou spokojení, byli ve své „nové“ roli přijati a uznáni, mají velkou podporu od přátel a známých. Oba mají stálé partnerky, žijí s nimi ve společné domácnosti. Jejich život tedy odpovídá společensky normativní představě o harmonickém soužití (a bytí) ve většinové heteronormativní společnosti. Robert a Nina slouží sexuoložce Haně Fifkové jako ukázkové a modelové příklady toho, jak by měla být trans identita začleněna ve většinové společnosti. Jejich příběh a zkušenosti předává nově příchozím translidem, kteří chtějí (nebo se rozmyšlejí) podstoupit změnu pohlaví. Jak říká Nina, její svatební fotka slouží MUDr. Fifkové jako inspirace a motivace pro páry, z nichž se jeden rozhodne pro změnu pohlaví. Ukazuje tím, že „normální“ život jde žít i po přeměně a že existují dobré konce, kdy spolu dále partneři žijí. Nina i Robert se dobře ve společnosti adaptovali a začlenili, jejich přeměna je prakticky nepostřehnutelná, o což v českém medicínském diskurzu především jde – splynout s většinovou společností.

*„Ještě třeba když někdo odmítne operaci nebo si někdo stěžuje na výsledky jako **holky hlavně...to je taky problém.** Často tě pak označí za **transvestitu.** To prostě ne. **Takhle tě jako můžou do operace prostě zmanipulovat.** Nedokážou respektovat rozhodnutí člověka“. (Sandra)*

Fifková a jiní čeští sexuologové a sexuoložky pracují s binaritou. Transsexualita je medicínský pojem, kde dochází k přeměně z jednoho pohlaví do druhého (z muže na ženu a

naopak). Jak uvádí Jahodová (2011), nepočítají však s možností, že existují lidé, kteří se v tomto binárním pojetí pohlaví neidentifikují a nechtějí absolvovat operativní změnu pohlaví, stačí jim například brání hormonů. Julie Koubová (2016) a komunikační partnerka Sandra explicitně kritizují medicínský přístup založený na binaritě. Koubová říká, že je nepřijatelné, aby psychologové a psycholožky bránili lidem, kteří nesplňují jejich subjektivní představy o „správných“ ženách a mužích a nechtějí podstoupit operaci, v přístupu k hormonálním lékům. Také cítí, že je větší tlak na operace u transžien, které mají obecně vstup do společnosti a začlenění těžší. Ve svém výzkumu tuto situaci potvrzuje i Jahodová a Lorenzů (2006). Z rozhovorů s participujícími vyplynulo, že český zdravotnický systém je relativně vstřícný vůči těm translidem, kteří akceptují medicínskou konceptualizaci transsexuality a chtějí podstoupit proces přeměny standardním způsobem. Základní operativní zákroky a skupinové terapie jim hradí zdravotní pojišťovna. Translidé, kteří neakceptují tuto medicínskou diagnózu, mají se zdravotnickým systémem již méně vstřícné vztahy. Neprojdou komisí, což znamená, že pokud usilují o nějaké tělesné modifikace, zdravotní pojišťovna jim je neproplatí. Jak uvádí zpráva Jahodové a Lorenzů (2016), dlouhodobá spolupráce jim ze strany sexuologů a sexuoložek ani nemusí být nabídnuta. Jak uvádí Vodrážka (2001), transgendeři, non-binary, genderqueer lidé, kteří neakceptují medicínskou konceptualizaci transsexuality a bojují proti pohlavní ortodoxii za uznání práva na vlastní pohlaví, překračují rámec tradičního genderu i v tom smyslu, že se dotýkají základních politických, existenciálních a kulturních otázek. Do těchto aktivit patří nejen požadavek, aby pohlaví zmizelo ze všech základních osobních dokumentů počínaje občanským průkazem a cestovním pasem konče (viz Koubová), ale i požadavek, aby každý člověk měl právo určit své pohlaví, měl právo ho změnit a vyjadřovat svou identitu způsobem, jakým si sám zvolí.

3.6. Shrnutí

Při analýze jsem si kladla otázky s jakými projevy násilí se translidé nejčastěji setkávají? Kde k nim nejčastěji dochází? Jak vnímají translidé heteronormativní prostor? Jak se v něm pohybují a kde se cítí bezpečně a naopak mají strach? Jak translidé vnímají sexismus? Vnímají kolem sebe sexistickou reklamu? Jaký na ní mají názor? Mají zkušenosti se sexismem? Ovlivňují je a podílejí se na reprodukci genderových stereotypů?

Z analýzy rozhovorů vyplynulo šest kategorií: prostor, strach, násilí, sexismus a misogynie, estetika těla, a genderové stereotypy, které jsem podrobně analyzovala.

Prostor je stěžejním místem pro vyjednávání a uznání genderové identity. Heteronormativní uspořádání prostoru kontroluje a reguluje binární rozdělení společnosti. Nejproblematictějším veřejným prostorem jsou pro translidí veřejné toalety, kde dochází k často násilné segregaci (a sociální kontrole) na základě biologického pohlaví. Veřejné toalety jsou ovšem také pro translidí jedním z nejtěžejnějších místem díky nimž se dozví, jestli je jejich identita společností uznána. Co se týče bezpečnosti a komfortu v heteronormativním prostoru, odvíjí se právě od uznání jejich těla, které by mělo splňovat normativní pojetí (hlavní znaky) ženského a mužského těla. Pokud tělo není uznáno, není uznána ani identita a translidé se od heteronormativního prostoru izolují a vyhledávají samotu.

Co se týká strachu, dělí ho na strach z mužského násilí a na strach z heteronormativního prostoru. Ukázalo se, že transženy se cítí ohroženější než transmuži a záměrně se určitým místům vyhýbají z důvodu obavy z napadení ze strany heterosexuálních mužů. Důležitou roli zde hraje časoprostorovost. Noc byla sice ve většině případů zmiňována jako potencionálně nebezpečnější část dne, ve smyslu možného ohrožení, ale zároveň byla zmiňována jako komfortnější z důvodu anonymizace trans osob a nežádoucího zviditelnění. Důležitou roli v časoprostorovosti hraje také tělo, které v určitých fázích tranzice nemusí splňovat obecnou normu a zvyšuje se riziko odhalení. Jedná se hlavně o heteronormativní místa, kde dochází ke svlékání, tj. veřejné koupaliště, bazény, sauny či šatny ve sportovních centrech.

Translidé se setkávají s různými projevy násilí – s nonverbálním, verbálním, sexuálním a fyzickým a pouličním obtěžováním. Nejčastěji se setkávají s verbálním násilím, které obnáší homofobní, transfobní a transmisogynní urážky, nadávky a různé projevy znechucení. Translidé jsou často objektivizováni a exotizováni. Transženy se velice často setkávají ze strany mužů se sexuálním obtěžováním, které obnáší osahávání a sexuální narážky. Nejčastěji se translidé setkávají s projevy násilí ve veřejném prostoru a ve veřejných institucích jako jsou úřady, zdravotnická zařízení či akademická půda. Sami se však translidé dopouští vlastního verbálního ponižování, odmítání, odsuzování, posměchu či absolutní nereflexe toho, co říkají a jak nazývají zejména Romy a transvestity. Podílí se tedy na (re)produkcí stereotypů, ponižování a genderovém a etnickém útlaku jiných skupin.

Translidé ve veřejném prostoru vnímají sexismus a sexistickou reklamu. Sexistickou reklamu vnímají buď jako inspirativní, ponižující nebo neurážlivou. Misogynie i sexismus jsou ve společnosti silně zakořeněny a určité chování si translidé internalizují. Vlivem ideálu

krásy mezi sebou transženy soupeří o to, která bude více splňovat normativní pojetí těla a krásy. Dochází taky ke vzájemné regulaci a kontrole. Transženy jsou především v médiích častěji objektivizované a sexualizované. Vlivem patriarchy mají transženy vstup do společnosti těžší než transmuži, na které jsou činěny nižší nároky, co se týče vzhledu, estetiky těla a povinností. Translidé nejsou homogenní skupinou, vytváří mezi sebou hierarchie odvíjící se od míry dosažení normativního těla a od věkové kategorie. Dělí se na starší a mladší, zkušenější a méně zkušené a na ty, co se přibližují cisgenderovým příslušníkům společnosti a ty, které dosáhnout úplného splynutí netouží (nebo nemohou).

Estetika a vzhled těla je pro translidé stěžejním faktorem pro sebedefinici a pro uznání a přijetí společností. Transženy podléhají důsledkem patriarchálních struktur ideálu krásy více než transmuži. Transženy usilují o dokonalost, štíhlé tělo a ženské křivky. Transmuži jsou mužským ideálem krásy také ovlivněni, ale nesnaží se za každou cenu dosáhnout „dokonalého“ normativního těla. Mezi transženami existuje jistý regulační normativ, kdy je vytvořena pomyslná hranice mezi normativním a hyperfeminizovaným ženským (transvestitismem).

Samotná diagnostika transsexuality stojí na internalizaci genderových stereotypů. Translidé je přehrávají, spoluutváří a tím pádem legitimizují. Transženy se snaží internalizovat si „ženské“ role a vlastnosti, transmuži ty „mužské“. U transžen je hlavním cílem být krásné a potlačit maskulinní fyzické prvky. Transmuži se zas snaží potlačovat a odmítat femininní prvky a utvrzovat si na základě toho svou maskulinitu. Medicínský diskurz transsexuality a především sexuologie udržuje, (re)produkuje a legitimizuje genderový řád, staví na genderových stereotypech a zároveň se stává nástrojem implicitní sociální kontroly, která do heteronormativní společnosti vpouští jen ty, kteří_é odpovídají binárním kategoriím žena/muž, heterosexuál/homosexuál a jsou schopni se bezproblému začlenit do většinové společnosti.

4. Závěr

V diplomové práci jsem se snažila představit základní principy fungování heteronormativního řádu a pokusila se představit hlavní fenomény týkající se zkušenosti translidí s pohybem v heteronormativním prostoru, násilím, sexismem a sexistickou reklamou, ideálem krásy a genderovými stereotypy.

V průběhu analýzy jsem dospěla k několika zásadním zjištěním: Translidé jsou velmi často oběťmi násilí. Nejčastěji se potýkají s verbálním obtěžováním. Rozdílně však zasahuje

transženy a transmuže. Jelikož je vykazování femininního chování v heteronormativním řádu podřadné maskulinitě a kultura je stále misogynní, jsou tranženy častým terčem homofobních, transmisogynních narážek, sexuálního obtěžování a jsou stavěny do role sexuálních objektů. Kvůli nerovnému postavení mezi muži a ženami mají tranženy těžší vstup do společnosti, jejich identita je hůře uznávána. Transmuži se zas častěji setkávají s fyzickým násilím ze strany heterosexuálních mužů, kteří je napadají z důvodu jejich nedostatečných znaků či projevů maskulinity. Nejčastěji dochází k projevům násilí ve veřejném prostoru a ve veřejných institucích. Dochází zde k nerespektování, urážení, nevzdělanosti a neuznávání genderové identity translidí. Avšak z rozhovorů vyplynulo, že translidé se genderově či rasisticky podmíněného násilí vůči jednotlivcům či skupinám také sami dopouštějí.

Problematické je binární uspořádání heteronormativního prostoru, který je navíc silně genderovaný. Dochází tak k exkluzi, segregaci, sociální kontrole a diskriminaci translidí, což narušuje jejich plnohodnotné žití a svobodu. Mezi nejregulovnější místa patří veřejné toalety, šatny na převlékání, sauny a veřejná koupaliště a bazény. Estetika a vzhled těla je pro translidí stěžejním faktorem pro sebedefinici a pro uznání a přijetí společností. Tělo, které neodpovídá normě je stigmatizované, a je na něj nahlíženo jako na jinaké. Jedinci s „jinakými“ těly jsou ve veřejném prostoru objektivizováni a často se na základě toho od společnosti izolují, což vede k jejich zneviditelňování. Důležitou roli zde hraje také ideál krásy, který je odlišně vnímaný transženami a transmuži.

Problematický je také mediální obraz translidí, který je většinou stereotypizován, exotizován, sexualizován a hyperfeminizován, což vede k všeobecné bagatelizaci transsexuality. Transvestitismus se v mém výzkumu ukázal být jako hyperfeminizovaný a nesplňující předpoklad normativního ženství tak jak ho chápou transženy. Translidé jsou ovlivňováni genderovými stereotypy. Sami je reprodukují a tím pádem dochází k jejich legitimizaci. Významnou roli zde hraje lékařský diskurz transsexuality, který s genderovými stereotypy pracuje. Tím, že se translidé učí přejímat a performovat genderové role, si sexuologie (která má v diagnostice transsexuality dominantní postavení) legitimizuje svou činnost tím, že do společnosti vpouští „správné“ ženy a „správné“ muže.

Jedním z cílů mého výzkumu bylo přispět ke zviditelnění trans komunity a předat hlas lidem, jejichž problémy a negativní zkušenosti bývají ve společnosti bagatelizovány či zneviditelňovány. K jejímu detailnímu zmapování by však bylo zapotřebí rozsáhlejšího výzkumu. Domnívám se, že přínosné by mohlo být detailnější zkoumání zkušeností translidí

v ČR, kteří se neidentifikují striktně v binárních kategoriích žena/muž, ale usilují o určité tělesné modifikace, které jím nejsou na základě diagnostiky transsexuality povolené, tudíž ani proplácené. Bylo by zajímavé zaznamenat jejich zkušenost s pohybem v heteronormativním prostoru, ve kterém je veškerá jinakost, jak se také ukázalo z mého výzkumu, stigmatizována. Zajímavé by bylo dle mého názoru také obohacení o intersekcionalní pohled z hlediska etnicity a věku.

Diplomová práce byla pro mě osobně a i pro mé blízké okolí velmi obohacující a výzkum hodnotnou zkušeností. Neznamenal pouze snahu o dokončení studia, ale přistupuji k ní jako k odrazovému můstku feministického aktivismu, kterému se chci nadále věnovat.

Bibliografie

Literární zdroje:

Analýza situace lesbické, gay, bisexuální a transgender menšiny v ČR. 2007. Praha: Úřad vlády ČR.

Berger, P. L., Luckmann, T. 1999. *Sociální konstrukce reality.* Praha: CDK.

Butler, J. 2003. *Trampoty s rodem: Feminismus a podryvání identity.* Bratislava: Aspekt.

Butler, J. (2004). *Undoing gender.* New York: Routledge.

Coffey, A., Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data.* London: SAGE Publications. Pp. 26-51.

Červenková, I. 2002. *Coming out.* In: *Neviditelná menšina. Čo (ne)vieme o sexuálnej orientácii* (ed. Sylvia Ondrisová).

Douglas, Susan J. 2010. *Enlightened Sexism. The Seductive Message That Feminism's Work is Done.* New York: Times Books, Henry Holt and Company.

Dworkin, A. (1974). *Woman hating: A Radical Look at Sexuality.* E.P. Dutton, s. 217.

Fausto-Sterling, A. (1997) "*How To Build a Man*". In *Gender and Sexuality Reader*, s. 244-248.

Fenster, T. 2005. *The Right to the Gendered City: Different Formations of Belonging in Everyday life.* Journal of Gender Studies, Vol. 14, Issue 3, pp. 217-231.

Fifková, H. a kol. 2002. *Transsexualita: diagnostika a léčba.* Praha: Grada Hendl.

Filardo, F. 2005. *Kyberfeminismus aneb sdrátovaná identita.* Gender, rovné příležitosti, výzkum, ročník 6, číslo 2/2005.

Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research.* Fourth edition. Sage publications Ltd.

Foucault, M. 1999. *Dějiny sexuality I. Vůle k vědění.* Praha: Herrmann & synové.

Fraser, N. (2004). „*Sociální spravedlnost ve věku politiky identity: přerozdělování, uznání a participace*“. In *Nancy Fraser a Axel Honneth, Přerozdělování nebo uznání.* Praha: Filosofia, 2004.

Garland-Thomson, R. (2002). *‘The Politics of Staring’ Visual Rhetorics of Disability in Popular Photography.* Disability Studies: Disabling Humanities, pp 56-75.

Gilligan, C. 2001. *Jiným hlasem. O rozdílné psychologii žen a mužů.* Praha: Portál.

- Goffman, E. 2003. *Stigma: Poznámky o způsobech zvládání narušené identity*. Praha: SLON.
- Groverovi – Suchých, L. a R. 2014. *Aby porod nebolel. Těhotenství a porod jako příležitost k práci na sobě*. Praha: Kořeny.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. 1994. „*Competing Paradigms in Qualitative Research*“ In Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (eds.). *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage.
- Guba, E. G., Lincoln, Y. S. (2005). *Paradigmatic controversies, contradictions, and emerging confluences*.
- Habermas, J.: *"Boje o uznání v demokratickém právním státě"*. In Charles Taylor, *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, 2001.
- Habermas, J. 2000. *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Praha: Filosofia.
- Halberstam, J. (1998). *Female masculinity*. London: Duke University press.
- Harding, S. 1991. *Whose Science? Whose Knowledge?: Thinking from Women's Lives*. New York: Cornell University Press.
- Hašková a spol. *Mnohohlasem. Vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Sociologický ústav Akademie věd ČR, Praha 2006.
- Hendl, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7040-2.
- Herek, G. M. 2004. „*Beyond "Homophobia": Thinking About Sexual Prejudice and Stigma in the Twenty-First Century*“ In *Sexuality Research & Social Policy* 1(2): 6-24 pp.
- Herek, G. M. (ed.). 1998. *Stigma and Sexual Orientation. Understanding Prejudice Against Lesbian, Gay Men, and Bisexuals*. London: Sage.
- Herek, G. M. 1990. „*The Context of Anti-Gay Violence: Notes on Cultural and Psychological Heterosexism*“ In *Journal of Interpersonal Violence* 5(3): 316-333 pp.
- Jahodová, D. *"Konceptualizace transsexuality v českém medicínském diskurzu a dokumentárním filmu po roce 1989"*, monotematické číslo: "Tělesná jinakost" jako kategorie historické analýzy, Kolářová, K., Storchová, L., Eds. *Dějiny - Teorie - Kritika* 6.2 (2011).
- Jahodová D., Lorenzů A. (2016). *Report on trans people and their experience with healthcare in the Czech republic*. Platforma pro rovnoprávnost uznání a diverzitu, z. s.
- Jensen, S. Q. (2011). *Othering, identity formation and agency*. *Qualitative Studies*, 2(2): 63-78.

- Katz, J. 2002. „*The Invention of Heterosexuality*“. In Kathy Peiss (ed.).
- Letherby, G. 2003. *Feminist research in theory and practice*. Philadelphia: Open University Press.
- Link, B. G., Phelan, J. C. (2001), "Conceptualizing Stigma", *Annual Review of Sociology* 27: 363–85.
- Link, B. G., Phelan, J. C. (2013). „*Labeling and stigma*“, Chapter 25, s. 525-541.
- Linková, M. 2001. „Transgenderismus: Genderové přechody v ČR.“ *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 2 (3): 1. ISSN 2001.
- Lorenz-Meyer, D. 2005. „*O politice lokace: strategie používané ve feministické epistemologii a jejich význam pro výzkum prováděný z feministické perspektivy*“. In Marcela Linková, Alice Červinková (eds.). *Myšlení hranic. Genderové pohledy na racionalitu, objektivitu a vědoucí subjekt*. Praha: Sociologický ústav AV ČR: 75–96.
- Meyer, E. J. 2010. *Gender and Sexual Diversity in Schools*. New York: Springer.
- Mitchell, D. 1995. „The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy“ *Annals of the Association of American Geographers*. 85(1): 108-133.
- Nagoshi, J. L., & Brzuzy, S. /i. (2010). Transgender Theory: Embodying Research and Practice. *Affilia*, 25(4), 431–443.
- Ondrisová, Sylvia. 2002. „*Homofóbia a heterosexizmus. Postoje ku gejom, lesbickým ženám a bisexuálom*“ In *Neviditeľná menšina. Čo ne/vieme o sexuálnej orientácii*. Bratislava: Nadácia Občan a demokracia.
- Pechová, O. 2007. *Homofobie, heterosexizmus, diskriminace sexuálních minorit?* Praha: Multikulturní centrum Praha.
- Pitoňák, M. (2013): *Prostorovost, institucionalizace a kontextualita heteronormativity: studie vyjednávání neheterosexuálních identit v Česku*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 14, č. 2, s. 27-40.
- Pitoňák, M. (2014): *Prostorovost města v kontextu (homo/hetero)sexuality: úvod do teoretické diskuse geografí sexualit*. *Geografie*, 119, č. 2, s. 179-198.
- Ramazanoğlu, C., Holland, J. 2002. *Feminist Methodology: challenges and choices*. Sage Publications.
- Reinharz, S. 1992. *Feminist Methods in Social Research*. New York: Oxford, University Press.
- Renzetti, C. M., Curran, D. J. (2005). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Nakladatelství Karolinum.

- Rich, A. 1980. „*Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence*“ In *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 5: 631-660 pp.
- Roubal, O. *Potíže s identitou – umění sebetvorby a problém uznání*. *Communication Today*, 2011, roč. 2, č. 1, s. 26-40. ISSN 1338-130X.
- Rupp L., Taylor, V. (2003). *Drag Queens at the 801 Cabaret*. Chicago: University of Chicago Press, 2003. Pp. 272.
- Růžička, M. 2006. *Geografie sociální exkluze*. *Sociální studia*, č. 2: 117-132.
- Sandová, D. (2001). *Subjektivita transgendera*. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* 3/2001, s. 6-7.
- Scott, W. J. „*The Evidence of Experience*“. In *Critical Inquiry*. Vol. 17, No. 4. Summer 1991. Pp. 773-797. The University of Chicago Press. Ke stažení zde: <http://www.jstor.org/stable/1343743>.
- Serano, J. *Whipping girl: a transsexual woman on sexism and the scapegoating of femininity*. Emeryville, CA: Seal Press, c 2007.
- Smetáčková, I., Braun, R. 2009. *Homofobie v žákovských kolektivech. Homofobní obtěžování a šikana na základních a středních školách – jak se projevuje a jak se proti ní bránit*. Praha: Úřad vlády České republiky.
- Smith, I., Oades, G. L., McCarthy, G. 2012. „*Homophobia to Heterosexism: Constructs in Need of Re-visitation*“ In *Gay and Lesbian Issues and Psychology Review* 8(1): 34-44 pp.
- Spencerová, T. (2003). *Jsem transd'ák*. Nakladatelství G plus G, 1. vydání, s. 126.
- Stedfeldí, E. (1998) „*Zrušte gaye!*“ Článek vyšel v *Lambda-Nachrichten*, duben-červen 1998. Přeložil Pavel Himl.
- Šmausová, G. 2004. „*Normativní sexualita bez nátlaku k prokreaci?*“. *Gender, rovné příležitosti, výzkum*, 2-3/2004, s. 1-4.
- Šmausová, G. 2002. „*Proti tvrdošijné představě o ontické povaze gender a pohlaví*“. In *Sociální studia: Politika rodu a sexuální identity* (7): 15-28 pp. Brno: FSS MU.
- Tarnopolsky, Ch. H. *Prudes, Perverts, and Tyrants: Plato's Gorgias and the Politics of Shame. Political Theory*, vol. 32, No. 4 (2004), pp. 468-494.
- Taylor, Ch. „*Politika uznání*“. In *Multikulturalismus: zkoumání politiky uznání*. Praha: Filosofia, 2001.
- Valdrová a kol. (2004). *Abc feminismu*. NESEHNUTÍ Brno.

Valentine, G. 1990. *Women's Fear and the Design of Public Space*. Built Environment (1978), Vol. 16, No. 4, Woman and the Designed Environment, pp. 288-303.

Warner, M.: "*Politics of sexual shame*". In Michael Warner, *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life* (Harvard U. Press, 1999):1-40.

Zábrodská, K. 2009. *Variace na gender. Postrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha: Academia, s. 200 / Lenka Formánková

Diplomové a bakalářské práce:

Dvořáčková, J. (2007). DG. F64.0: *Sexuologické diskurzy transsexuality*. Masarykova Univerzita, s. 64.

Górska, M. (2006). *Ustavování a hranice těla: pojetí těla a tělesnosti podle Judith Butler*. FHS UK, s. 114.

Gregorová, L. (2012). *Ideál mužského těla ve vnímání čtenářů lifestyleových časopisů pro muže*. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, s. 103.

Haken, P. (2014). *Porod jako cesta*. Diplomová práce. FHS UK, 164 s.

Herberová, L. (2008). *Modelky v médiích-jsou dokonalými ženami?* Bakalářská práce. Univerzita Palackého, s. 49.

Jahodová, D. (2010). *Za rámeček heteronormativního pojmání genderu a sexuality*. Diplomová práce. FHS UK, 104 s.

Kalinová, P. (2015). *Lesbická identita jako stigma?* Diplomová práce. FSV UK, s. 113

Kovářiková, J. (2013). *Identita transgendera*. Diplomová práce, FF UK.

Kupka, P. (2014/2015). *Administrativní změna pohlaví aneb transsexualita v právu*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, 66 s.

Malíková, B. (2006). *Mýtus krásy, ženy a současná společnost*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, s. 88.

Novotná, M. (2010). *Genderové stereotypy v časopisech pro ženy a pro muže*. Bakalářská diplomová práce. FF Univerzity Palackého v Olomouci, s. 76.

Pechová, O. (2003). *Homosexualita a poruchy pohlavní identity*. Ročníková práce. Univerzita Palackého, Olomouc. [online]. Dostupné na <http://www.translide.cz/books/homosexualita/main.html>.

Pitoňák, M. (2011). *Queer geografie Česka: heteronormativita prostoru*. Diplomová práce. Pff UK v Praze, 113 s.

Prágrová, Š. (2012). *Mýtus krásy v reklamě z genderové perspektivy*. Diplomová práce. FHS UK, s. 85.

Rybář, P. (2012). *Otázka uznání v morální ontologii Charlese Taylora*. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, 41 s.

Sigmundová, L. (2013). *Vývoj změny vztahu k vlastnímu tělu u transsexuálů*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, s. 113.

Soukalová P. (2012). *Městský veřejný prostor a jeho komodifikace*. Bakalářská práce. Masarykova Univerzita, 48 s.

Stejskalová, E. (2013). *Koncepty maskulinity a její prožívání u otevřeně homosexuálních mužů*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita v Brně, s. 84.

Viktorinová, L. (2013). *Žena jako protivník: manifestace sexismu v časopise Maxim*. FHS UK, s. 81.

Zachovalý, M. (2013). *Sociální reprezentace maskulinity a femininity u transsexuálů*. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, s. 81.

Zákoníky:

Listina základních práva a svobod

Občanský zákoník č. 89/2012 Sb.

Webové stránky:

<http://magazin.aktualne.cz/sterilizace-jsou-zbytecnym-rizikem-rikaji-translide/r~87d3f7d441cd11e5b605002590604f2e/> [cit. 2016- 04-17].

http://www.rozhlas.cz/radiowave/spolecnost/_zprava/prolomit-vlny-prizrak-jmenem-sexualni-haraseni—1408924 [cit. 20. 4. 2016]

<http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7200> [cit. 20. 4. 2016]

http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/psychologie/video-herecku-za-10-hodin-obtezovala-stovka-muzu_322636.html [cit. 20. 4. 2016]

<http://stoptellingwomentosmile.com/> [cit. 20. 4. 2016]

<http://www.stopstreetharassment.org/about/> [cit. 20. 4. 2016]

<http://zpravy.aktualne.cz/zahranici/thajsko-zaziva-boom-zmeny-pohlavi-neni-to-ale-bez-rizika/r~f42b3bb2cb1d11e4a66e0025900fea04/> [cit. 2016- 04-17].

<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/1614264-sexisticke-prasatecko-ziskal-eroticky-kabaret-znechutila-i-univerzita-a-ods> [cit. 2016- 02-25].

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-being-trans-eu-comparative_en.pdf [cit. 2016-02-23].

<http://gender.webnode.cz/products/genericke-maskulinum/> [cit. 20. 4. 2016].

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS. EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: Results at a glance [online]. 2013 ISBN 978-92-9239-173-7.

Dostupné z: http://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbtsurvey-results-at-a-glance_en.pdf [cit. 2016- 03-18].

FRA 2006, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-hdgso-report-part2_cs.pdf [cit. 2016-03-18].

<http://prasatecko.cz/> [cit. 2016- 02-25].

http://www.tyden.cz/rubriky/zdravi/zdravi/transsexualove-zadaji-odskodneni-za-nucenou-sterilizaci_274459.html [cit. 2016- 04-17].

<https://juliekoubova.net/> [cit. 2016- 03-24], [cit. 2016- 04-17].

<https://en.wikipedia.org/wiki/Transphobia>. [cit. 2016-03-02].

Ženy a veřejný prostor, záznam panelové diskuze, dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=h8MJIO_6fWU&feature=youtu.b [cit. 2016- 04-02].

[<http://magazin.aktualne.cz/dobre-zpravy/100leta-modelka-v-prestiznim-vydani-vogue-modni-casopis-se-o/r~95b9a41011f811e69d46002590604f2e/>]. [cit. 2016-05-05].

Dokumenty

True Trans (2014) dostupný z:

[<https://www.youtube.com/watch?v=yKCIWuFB3vE&list=PLmK3amy7CGfGtlX6nnO6P3e9kAbX66opm>].

Teď jsem to konečně já (2006)

Venus Boyz (2002)

Přílohy

Příloha 1

BIOGRAM

Rok narození:

Místo narození:

Současné bydliště:

Nejvyšší dosažené vzdělání:

Zaměstnání:

PROHLÁŠENÍ O SOUHLASU

Byl/a jste osloven/a k účasti na výzkumu, který provádím v rámci diplomové práce a budu se zabývat zkušenostmi translidí ve veřejném prostoru. Byl/a jste vybrán/a jako potenciální účastník/účastnice, protože patříte z hlediska výzkumu ke klíčovým lidem v rámci zkoumaného tématu. Prosím, abyste si přečetl/a následující prohlášení a abyste se zeptal/a na všechny případné nejasnosti než vyjádříte svůj souhlas se svou účastí v projektu.

Základní informace

Jedná se o výzkum do diplomové práce na téma „*Transmisogynie a sexismus ve veřejném prostoru*“. Tuto práci autorka píše na katedře Genderových studií FHS v Praze.

Postupy

Pokud budete souhlasit s účastí ve výzkumu, provedu s vámi neformální rozhovor podle předem připravených otázek, které se budou týkat témat relevantních z hlediska zmíněného projektu. Rozhovor může trvat od patnácti do šedesáti minut. S vaším dovolením bude rozhovor nahráván, abych zajistila přesné zachycení vašich myšlenek a umožnila jejich následnou analýzu.

Důvěrnost

Záznamy z tohoto výzkumu budou uchovány v soukromí. Pokud budou publikovány jakékoliv zprávy, nebudou obsahovat žádné informace umožňující identifikovat subjekty výzkumu, pokud nebudete explicitně požadovat, abych použila vaše jméno. Stejně nebudou obsahovat žádné informace umožňující identifikovat město, ve kterém je výzkum prováděn. Výsledky výzkumu budou zabezpečeny proti zneužití jinými osobami, přístup k nim bude mít pouze autor výzkumu. Totéž platí pro nahrávky rozhovorů. Zvukové záznamy budou použity pouze k přepisu informací a pak budou smazány.

Dobrovolný charakter výzkumu

Účast na tomto výzkumu je dobrovolná. Vaše rozhodnutí, zda se zúčastníte či nikoli, nebude mít žádný vliv na vaše budoucí vztahy k Univerzitě Karlově, ani s žádnou nevládní organizací v České republice ani nikde jinde. Pokud se rozhodnete k účasti, můžete odmítnout zodpovědět kteroukoliv otázku, nebo svoji účast na rozhovoru kdykoli odvolat, aniž byste tím ovlivnili výše uvedené vztahy.

Potenciální výhody a rizika účasti ve výzkumu

Z účasti na výzkumu vám neplynou žádné bezprostřední výhody (např. finančního rázu), ale může vám přinést například nový pohled na diskutovaná témata. Potenciální rizika plynou ze skutečnosti, že se budu ptát na vaše osobní názory a zkušenosti, což může přinést jistou míru nepohodlí. Jakýkoliv rozhovor pak může představovat jistý průnik do vašeho soukromí.

Kontakty a otázky

Tento výzkum provádí Bc. Linda Prokešová. Můžete se mě kdykoliv na cokoliv zeptat už nyní. Pokud budete mít nějaké otázky později, kontaktujte mě na telefonním čísle 607 248 941 či prostřednictvím emailu prokesova.linda@seznam.cz.

Prohlášení o souhlasu

Přečetl/a jsem si uvedené informace. Zeptal/a jsem se na všechny potřebné otázky a otázky mi byly zodpovězeny. Souhlasím se svou účastí ve výzkumu.

Podpis:.....

Datum:.....

Podpis autora výzkumu:.....

Datum:.....

Scénář k rozhovoru - tykání

1. Jak ty osobně vnímáš veřejný a privátní prostor?
Co v tobě tyto pojmy evokují?
Mají pro tebe nějaké charakteristické rysy?
Máš pocit, že se ve tvém životě tyto prostory prolínají?
2. Máš nějaké zkušenosti s verbálním/fyzickým/sexuálním násilím/ sexuálním i jiným obtěžováním?
Kde k němu dochází/došlo?
Při jakých situacích?
Setkal/a jsi se s nějakou takovou nepříjemnou/ponižující situací v nějakých veřejných institucích?
Jaké máš zkušenosti s veřejnými toaletami?
3. Máš pocit, že je trans/queer tělo společností objektivizované či sexualizované?
Zaznamenal/a jsi hodnocení a komentování tvého vzhledu?
Kde k tomu nejčastěji dochází?
Jak vnímáš společenské pojetí ideálu krásy? Ovlivňuje tě?
Zaznamenal/a jsi nějaký tlak na vzhled během medicínské tranzice ze strany lékařů (pokud k ní došlo/dochází)?
4. Setkáváš se sexistickou reklamou? Jestli ano, kde?
Jak na tebe působí?
Máš pocit, že tě nějakým způsobem ovlivňuje? Jestli ano, jak?
5. Kde (na jakých místech) se cítíš bezpečně/dobře a kde naopak máš strach se pohybovat?
Souvisí tvá aktivita například s ročním obdobím?
Máš pocit, že hraje podstatnou roli denní hodina (noc a den)?
Jakým místům se vyhýbáš a jaké naopak vyhledáváš?